ନବ କଳେବର

ଉତ୍କଳ ପଞ୍ଚରତ୍ନ

[illegible]

୧୯୫୦

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାମାନ୍ୟ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜନାବ୍ ଏମ୍, ଅସଫ୍ ଅଲି

ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ

ମାନ୍ୟବର ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର

ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନଗୋ

ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀ

ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ଲାଲ ରଣଜିତ୍ ସିଂହ ବରିହା

ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ରାଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷ

...ମୋହନ ପ୍ରଧାନ

ପ୍ରଥମ ଓ ବିଶ୍ୱରତ୍ନ
ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସରାୟ

ବାଚସ୍ପତି
ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବତରଣିକା

ତଳଲିଖିତ ତିନୋଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ "ନବକଳେବର ଯାତ୍ରା ପରିଚୟ" ପୁସ୍ତିକା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଉଅଛି:—

(କ) ପାଠକ ପାଠିକାମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶା ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ତଥ୍ୟମାନ ଯୋଗାଇବା ।

(ଖ) ସଂକ୍ଷେପରେ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ପରିଚୟ ଦେବା ଏବଂ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ।

ଏବଂ

(ଗ) ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଆସନ୍ତା "ନବକଳେବର ଯାତ୍ରା"ରେ ପୁରୀକୁ ଆସୁଥିବା ଯାତ୍ରୀ ଓ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର କଅଣ କଅଣ କରିବା ଓ କଅଣ କଅଣ ନ କରିବା ଉଚିତ ତାହା ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେବା ।

ତେଣୁ ପୁସ୍ତିକାକୁ ତିନୋଟି ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି ।

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ—(୧ମ ପୃଷ୍ଠାରୁ—୨୪ ପୃଷ୍ଠା)ରେ ଚୁମ୍ବକରେ ଓଡ଼ିଶା ପରିଚୟ ଦିଆଯାଇ ଅଛି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ—(୨୫ ପୃଷ୍ଠାରୁ—୪୨ ପୃଷ୍ଠା)ରେ ଓଡ଼ିଶାର ଗରିମାମୟ ଅତୀତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଓଡ଼ିଶା ଶିରୋନାମାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଐତିହାସିକ ବିବରଣ ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ତଥ୍ୟମାନ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ—(୪୩ ପୃଷ୍ଠାରୁ—୪୮ ପୃଷ୍ଠା) ନବକଳେବର ଯାତ୍ରା ଉପଲକ୍ଷରେ ପୁରୀ ସହରରେ କିପରି ପୁଲିସ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷାମୂଳକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି ସେ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଉତ୍ସବ ସମୟରେ ଯାତ୍ରୀ ଓ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର କଅଣ କଅଣ ଜାଣିବା ଓ କଅଣ କଅଣ କରିବା ଦରକାର, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୂଲ୍ୟବାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ ପରାମର୍ଶ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଲୋକ ସମ୍ପର୍କ ବିଭାଗ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶ୍ୱଶାନ୍ତି ପଥେ—

ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଶାନ୍ତିଦୂତମାନଙ୍କ ବାଣୀ

"ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ମୋର ସନ୍ତାନ, ସମସ୍ତେ ସୁଖୀ ଓ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ହୁଅନ୍ତୁ:—ଏହା ଛଡ଼ା ମୋ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମୁଁ ଆଉ କଅଣ ଅଧିକ କାମନା କରି ପାରିବି ? ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଚରଣ ଦ୍ୱେଷ ବିରହିତ ହେଉ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏଥିପାଇଁ ତାର ସର୍ବୋତ୍ତମ ପ୍ରଯତ୍ନ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ସବୁଠାରେ—ଏପରି କି ପ୍ରସ୍ତର ଉପଶିଳାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛି ।

—ଅଶୋକ (ଧଉଳି ଅନୁଶାସନ)

ଆମ୍ଭେମାନେ ଯଦି ମାନୁଁ ଯେ, ମଣିଷର ସମୁଦାୟ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରକୃତି ମାନବସମାଜର ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି, ତାହାହେଲେ ମାନବଜାତିର ସବୁଠୁଁ ବଡ଼ ପ୍ରୟୋଜନ ହେଉଛି ଶାନ୍ତିର ବାତାବରଣ ଭିତରେ ନିରୁଦ୍‌ବେଗରେ ବାସ କରିବା । ତାହାହେଲେ ଯାଇଁ ସେ ଅଧିକ ଅବାଧଭାବରେ ଓ ଅନାୟାସରେ ଉକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନରେ ମନପ୍ରାଣ ଢାଳି ଦେଇ ପାରିବ । ଏଥିରୁ ଏହା ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଅଛି ଯେ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତମ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଉଛି ବିଶ୍ୱଜନୀନ ଶାନ୍ତି । ଏହାହିଁ ମାନବଜାତିର ପ୍ରକୃତ ସୁଖବିଧାୟକ ।

ଇଟାଲୀର ବିଶ୍ୱକବି—ଦାନ୍ତେ

ପୃଥିବୀ ଯେତେବେଳେ ଯୁଦ୍ଧ ଲୋପ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛି ସେତେବେଳେ ଗୋଟାଏ ଜାତି ଅନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଜାତିକୁ ଶୋଷଣ କରିବାର ବା ଗୋଟାଏ ଜାତି ଅନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଜାତି ଉପରେ ଆଧିପତ୍ୟ କରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଆଉ ଉଠି ନ ପାରେ । ପୃଥିବୀର ମନୋବୃତ୍ତି ସର୍ବଦା ଯୁଦ୍ଧ ବିରୋଧୀ ରହିଲେ ସ୍ୱଳ୍ପ ସାମରିକ ବଳ ଥିବା ଜାତିମାନଙ୍କର ଧ୍ୱଂସ ଓ ଶୋଷିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ରହିବ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ଚିନ୍ତାଶୀଳ ସୁଜନମାନଙ୍କର ଆଜି ଇଚ୍ଛା ଯେ, ପରସ୍ପର ସହିତ ଲଢୁଥିବା ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟସବୁ ନ ରହୁ, ବରଂ ପରସ୍ପର ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ଓ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ବନ୍ଧୁଭାବାପନ୍ନ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ରାଜ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ରହୁ । ଏ ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ଅଦ୍ଭୁର ବହୁଦିନ ଲାଗିପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶ ବିଶେଷ ପ୍ରଯତ୍ନ କରୁଛି ବୋଲି ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ନ ରହି ବିଶ୍ୱଜନୀନ ପରସ୍ପରିକ ନିର୍ଭରଶୀଳତା ସପକ୍ଷରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶ ଯଦି ମତ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହାହେଲେ ତାର ସେ ଆଦର୍ଶକୁ ଅଲଭ୍ୟ ବା ଅସାଧ୍ୟ ବୁଝାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

—ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏ ଓ କ ଳେ ର ର

ଉତ୍କଳ ପରିଚୟ

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଚୁମ୍ବକରେ ଓଡ଼ିଶା ପରିଚୟ

(କ) ଓଡ଼ିଶାର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ:—୫୯,୦୧୮ ବର୍ଗ ମାଇଲ

ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା—୧୩୭,୬୮,୦୦୦ (୧୯୪୧ ମସିହାର ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ)

ସବ୍‌ଡିଭ ସଂଖ୍ୟା—୩୦

ଗ୍ରାମ ସଂଖ୍ୟା—୦୫,୪୬୭

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଶା ଜିଲ୍ଲା ସମୂହର ବିଶଦ ବିବରଣୀ

ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କର ନାମ	(ହେଡ଼ କ୍ୱାର୍ଟରର ନାମ ବନ୍ଧନୀ ମଧ୍ୟରେ)	କ୍ଷେତ୍ରଫଳ (ବର୍ଗମାଇଲ)	ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୪୧ ଜନଗଣନା)	ନୂତନ ଶାସନବିଧାନ ଅନୁସାରେ ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାପାଇଁ (ଅପାତତଃ) ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ସଭ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା	ନୂତନ ଶାସନ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ଅପାତତଃ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିବା ଭୋଟ ଦାତାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା
କଟକ	(କଟକ)	୪୨୧୦	୨୪,୪୯,୦୦୦	୨୫	୧୪,୧୨,୬୮୮
ପୁରୀ	(ପୁରୀ)	୪୦୪୩	୧୪,୫୭,୦୦୦	୧୫	୮,୧୭,୧୧୫
ବାଲେଶ୍ୱର	(ବାଲେଶ୍ୱର)	୨୩୧୮	୧୧,୧୧,୦୦୦	୧୧	୬,୩୯,୦୩୧
ସମ୍ବଲପୁର	(ସମ୍ବଲ ପୁର)	୭୭୩୫	୧୨,୦୨,୦୦୦	୧୨	୭,୦୪,୬୨୩
ଗଞ୍ଜାମ	(ଛତ୍ରପୁର)	୪୭୨୪	୧୫,୬୧,୦୦୦	୧୬	୮,୩୪,୩୧୦
କୋରାପୁଟ	(କୋରାପୁଟ)	୯୮୪୪	୧୧,୨୮,୦୦୦	୧୧	୫,୯୮,୭୪୪
ଢେଙ୍କାନାଳ	(ଢେଙ୍କାନାଳ)	୪୧୬୧	୭,୪୨,୦୦୦	୮	୪,୧୮,୮୮୬
ସୁନ୍ଦରଗଡ଼	(ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)	୩୭୫୭	୪,୯୧,୦୦୦	୫	୨,୬୮,୫୩୨
ମୟୂରଭଞ୍ଜ	(ବାରିପଦା)	୪୦୩୪	୯,୮୨,୦୦୦	୧୦	୫,୨୫,୬୦୬
କେନ୍ଦୁଝର	(କେନ୍ଦୁଝର ଗଡ଼)	୩୨୦୬	୫,୩୦,୦୦୦	୫	୨,୭୪,୮୮୬
କଳାହାଣ୍ଡି	(ଭବାନୀପାଟଣା)	୪୩୮୮	୭,୯୪,୦୦୦	୮	୪,୦୭,୯୬୬
ବଲାଙ୍ଗୀର ପାଟଣା	(ବଲାଙ୍ଗୀର)	୩୪୭୮	୮,୭୨,୦୦୦	୯	୪,୭୦,୪୫୯
ବୌଦ୍ଧ-ଫୁଲବାଣୀ	(ଫୁଲବାଣୀ)	୪୧୨୦	୪,୫୦,୦୦୦	୫	୨,୩୦,୭୭୧
	ସର୍ବ ମୋଟ—	୫୯,୦୧୮	୧୩୭,୬୮,୦୦୦	୧୪୦	[illegible]

(ଖ) ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କର ଲାଟ ଏବଂ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ

(ମାନ୍ୟବର ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଅଧୀନ ବିଭାଗମାନ ବନ୍ଧନୀ ଭିତରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଅଛି)

ମହାମାନ୍ୟ ଜନାବ୍ ଏମ୍, ଅସଫ୍ ଅଲି, ବାରିଷ୍ଟର—ଲାଟ ସାହେବ

୧ । ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ—ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ (ଅର୍ଥ, କୃଷି ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲ, ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନ ଏବଂ ସମବାୟ, ଅବକାରୀ ଏବଂ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ପୁନର୍ବସତି ବିଭାଗ)

୨ । ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନନଗୋ—(ଘରୋଇ ବିଭାଗ, ଆଇନ, ନଦୀ ଉପତ୍ୟକା ଉନ୍ନୟନ, ଶିଳ୍ପ ଓ ଯୋଜନା ବିଭାଗ)

୩ । ମାନ୍ୟବର ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର—(ଶିକ୍ଷା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗ)

୪ । ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବୋଷ—(ପୂର୍ତ୍ତ ବିଭାଗ)

୫ । ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ଲାଲ ରଣଜିତ ସିଂହ ବରିହା—(ଆଦିବାସୀ ଓ ଗ୍ରାମ ମଙ୍ଗଳ ବିଭାଗ)

୬ । ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀ—(ରାଜସ୍ୱ, ଯୋଗାଣ ଓ ପରିବହନ ବିଭାଗ)

୭ । ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ପବିତ୍ରମୋହନ ପ୍ରଧାନ—(ଲୋକସମ୍ପର୍କ, ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଶ୍ରମ ବିଭାଗ)

(ଗ) ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା—(ସଭ୍ୟସଂଖ୍ୟା—୯୧)

ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ଲାଲମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ—ବାଚସ୍ପତି
ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀମତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାଈ—ସହକାରୀ ବାଚସ୍ପତି

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ନାମ

ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନନଗୋ, ମାନ୍ୟବର ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର, ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବୋଷ, ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ଲାଲ ରଣଜିତ୍ ସିଂହ ବରିହା, ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀ, ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ପବିତ୍ର ମୋହନ ପ୍ରଧାନ, ଶ୍ରୀ ଗୌରାଙ୍ଗ ଚରଣ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ବିଜୟାନନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଶ୍ରୀ ଭୈରବଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ଶ୍ରୀ କାହ୍ନୁଚରଣ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ବୀରବର ସାମନ୍ତ, ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ ସାହୁ, ଶ୍ରୀ ସହଦେବ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଗଦାଧର ଦତ୍ତ, ଶ୍ରୀ ସାନ୍ତନୁକୁମାର ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଦ୍ୱାରକାନାଥ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ମଦନମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଶ୍ରୀ କୃପାସିନ୍ଧୁ ତ୍ରିପାଠୀ, ଶ୍ରୀ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି, ଶ୍ରୀ ଲୋକନାଥ ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦ ସାମଲ, ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ନନ୍ଦ, ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ରାଉତରାୟ, ଶ୍ରୀ କରୁଣାକର ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଶ୍ରୀ ଧୃତବ୍ରତ ସାହୁ, ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାକର ସୂପକାର, ଶ୍ରୀ ମୋହନ ସିଂହ, ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀ ବଂଶୀ ବେହେରା; ଲାଲ ଲୁକ୍ରମାଧବ ଦେଓ, ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ ବେହେରା, ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ପଣ୍ଡା, ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ମହାପାତ୍ର, ଶ୍ରୀ ଈଶ୍ୱର ନାୟକ, ଶ୍ରୀ ଉମାଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଡାକ୍ତର ସୋମନାଥ ପଣ୍ଡା, ଶ୍ରୀ କ. ନାରାୟଣ ମୂର୍ତ୍ତି, ଶ୍ରୀନାରାୟଣ ପାତ୍ର, ଶ୍ରୀଅନନ୍ତ ତ୍ରିପାଠୀ ଶର୍ମା, ଶ୍ରୀ ରାଧାମୋହନ ସାହୁ, ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସରାୟ, ମୌଲବୀ ମହମ୍ମଦ ୟୁସୁଫ୍, ମୌଲବୀ ଫଜଲ ହକ୍, ମୌଲବୀ ମହମ୍ମଦ ଖାଁ, ମୌଲବୀ ମହମ୍ମଦ ଲତିଫୁର୍ ରହମାନ୍, ଶ୍ରୀମତୀ ପ୍ରିୟମ୍ବଦା
ଶ୍ରୀ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ ଥୁରାନୀ, ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶୈଳେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ ଦେଓ, ଶ୍ରୀ ଲୋକନ
ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ରଥ, ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ, ମିସ ଅନେ କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍‌ଡେ, ଶ୍ରୀ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମଲ୍ଲିକ, ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବର୍ଥୀ ରାମଦାସ, ଶ୍ରୀ ଲାଲମୋହନ ପତି, ଶ୍ରୀ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଶିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ଶ୍ରୀ ବାନଗୋବିନ୍ଦ ପତି, ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନାୟକ, ଶ୍ରୀ ଜଳନ୍ଧର ଦେବ, ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର-ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଶ୍ରୀ ମହେଶଚନ୍ଦ୍ର ସୁବାହୁ ସିଂହ, ଶ୍ରୀ ଉଦ୍ଧବାବନ ପ୍ରଧାନ, ଶ୍ରୀ ଆଠଗଡ଼ ରୁଦ୍ରପ୍ରତାପ ସିଂହ ଦେଓ, ଶ୍ରୀ କାଳୀପ୍ରସାଦ ବାବୁ, ଶ୍ରୀ ଗଜାନନ ନାୟକ, ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଦିବାକର ବହିଦାର, ଶ୍ରୀ ନମାଇଁ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଶ୍ରୀ କପିଳେଶ୍ୱର ପ୍ରସାଦ ନନ୍ଦ, ଶ୍ରୀ ବପୁରଗୃନ୍ଦ ନାୟକ, ଶ୍ରୀ ନରହରି ଦଣ୍ଡପାଟ, ଶ୍ରୀ ରାମଚରଣ ପଟେଲ, ଶ୍ରୀ ଶିବନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ଶ୍ରୀ ମାଣିକରାମ ମହନ୍ତ, ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଦେଓ, ଶ୍ରୀ ଗଢ଼ିନବଦ୍ୱୀପ ମହାନ୍ତି, ଶ୍ରୀ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ରଥ, ଶ୍ରୀ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ସାହୁ, ଶ୍ରୀ ଦଶରଥ ପ୍ରଧାନ, ଶ୍ରୀ ମୋହନ ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ପ୍ରଧାନ । (ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ଖାଲି ଅଛି)

(ଘ) ଭାରତର କେନ୍ଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଏବଂ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସଦସ୍ୟ ବୃନ୍ଦ—(୧୪)

ମହତାବ୍‌ଜୀ

(୧) ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ—ଶିଳ୍ପ ଓ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗ ମନ୍ତ୍ରୀ

(୨) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଦସ୍ୟ ବୃନ୍ଦ—

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଭୁବନାନନ୍ଦ ଦାସ, ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେଓ, ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ବିଜୟକୁମାର ପାଣି, ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର, ...ମୀ ମହମ୍ମଦ ହନିଫ୍, ଶ୍ରୀ ଏନ୍. ମାଧବ ରାଓ, ଶ୍ରୀ ଲାଲ ରାଜଚନ୍ଦ୍ର୍ୟ.ର ଶ୍ରୀ ସାରଙ୍ଗଧର ଦାସ, ...ହିର ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀ ମହେଶ୍ୱର ନାୟକ

ଓଡ଼ିଶା ହାଇକୋର୍ଟ:—

ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ବୀରକିଶୋର ରାୟ—ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି

" ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ—ବିଚାର ପତି

" ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀ— "

" ଶ୍ରୀ ଆର. ଏଲ୍. ନରସିଂହମ୍, ଆଇ. ସି. ଏସ୍.—ବିଚାରପତି

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଚ) କୃଷି

	ପୁରୁଣା ଜିଲ୍ଲା	ପୂର୍ବତନ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳ (ଏକର)	ସର୍ବ ମୋଟ (ଏକର)
(କ) ଗୃହୋପଯୋଗୀ ଜମିର ମୋଟ କ୍ଷେତ୍ର ଫଳ	୨୦୧,୪୧,୯୨୧	୧,୭୨,୩୫,୭୨୬	୩୭୩୭୭୬୪୭
(ଖ) ଗୃଷ ଜମିର ମୋଟ କ୍ଷେତ୍ରଫଳ	୭୫,୭୨,୯୧୯	୪୯,୧୫,୮୦୦	୧୨୫୨୪୭୧୯
(ଗ) ବିଭିନ୍ନ ଶସ୍ୟ ଗୃଷ କରଯାଉଥିବା ଜମିର ପରିମାଣ			
(୧) ଶୀତକାଳିଆ ଧାନ (ଶାରଦ)	୪୭,୫୭,୧୯୬	୩୫,୬୮,୩୦୦	୮୨,୨୫,୪୯୬
(୨) ବିଆଳି ଧାନ	୬,୭୨,୮୦୫	୩,୪୦,୩୦୦	୧୦,୦୩,୨୦୫
(୩) ଦାଳୁଆ ଧାନ	୭୮,୦୭୭	୧,୨୦୦	୭୯,୨୭୭
(୪) ଗହମ	୬,୨୫୬	୫,୪୦୦	୧୧,୬୫୬
(୫) ବାର୍ଲି	୯୬୦	—	୯୬୦
(୬) ଜଓ୍ୱାର	୩୮,୬୧୯	୨୭୯୦୦	୬୬,୫୧୯
(୭) ବାଜରା	୪୪୪,୦	୪,୬୦୦	୯,୦୪୦
(୮) ରାଗି ବା ମାଣ୍ଡିଆ	୨୭୦୭୯୦	୪୩,୬୦୦	୩୨୪,୩୯୦
(୯) ମକା	୨୫,୨୧୨	୨୮,୯୦୦	୫୪,୧୧୨
(୧୦) ମୁଗ, ବିରି, ବୁଟ ପ୍ରଭୃତି	୧୨୯,୮୬୪	୫୬,୦୦୦	୧୮୫,୮୬୪
(୧୧) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଏବଂ ରବିଶସ୍ୟ	୮୭୪,୯୦୫	୨୭୫,୦୦୦	୧୧୪୯,୯୦୫
(୧୨) ଚେପଣି	୫୬୮୪	୧୬,୦୦୦	୨୧,୬୮୪
(୧୩) ରାଶି	୮୨,୯୭୬	୨୦୫,୦୦୦	୨୮୭,୯୭୬
(୧୪) ରେଢ଼ି ଏବଂ ସୋରିଷ	୨୩,୦୨୮	୪୭,୬୦୦	୭୦,୬୨୮
(୧୫) ଚିନାବାଦାମ	୩୨୦୦୩	୨୨,୯୦୦	୫୪୯୦୩
(୧୬) ନଡ଼ିଆ	୧୦,୯୪୯	—	୧୦,୯୪୯
(୧୭) ଶଣ ବା ଝୋଟ	୨୨,୨୪୬	୨୨,୦୦୦	୪୪,୨୪୬
(୧୮) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତୈଳବୀଜ	୯୦,୭୮୧	୨୬,୭୦୦	୧୧୭,୪୮୧
(୧୯) ମସଲା	୨୦,୨୩୪	—	୨୦,୨[illegible]
(୨୦) ଆଖୁ	୩୩,୧୩୪	୨୯୦୦୦	୬୨,୧
(୨୧) କପା	୯୦୦୦ (ଅନୁମାନିକ)	—	୯୦
(୨୨) ଝୋଟ	୪୫୩୦୦	୫,୭୦୦	୫୧

(ଥ

Digitized by srujanika@gmail.com

(୨୩) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜନ୍ତୁଜାତୀୟ	୯,୨୪୪	—	୯,୨୪୪
(୨୪) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରଙ୍ଗ	୧,୨୪୫	—	୧,୨୪୫
(୨୫) କଫି	୧୩୫	—	୧୩୫
(୨୬) ଧୂଆଁପତ୍ର	୩୦,୭୭୫	୧,୯୦୦	୩୨୬୭୫
(୨୭) ଲୁଣପଟ	୨୫୦	—	୨୫୦
(୨୮) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଔଷଧ ଏବଂ ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟ	୬,୮୩୧	—	୬,୮୩୧
(୨୯) ପଶୁଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟ	୧୨,୬୧୭	—	୧୨,୬୧୭
(୩୦) ଫଳ ଏବଂ ପନିପରିବା	୧,୮୪,୩୫୬	—	୧୮୪,୩୫୬
(୩୧) ବିବିଧ ଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟ	୧୧,୮୪୯	୧୯୫,୧୦୦	୨,୦୬,୯୪୯
(୩୨) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଫସଲ	୧୧୩,୨୮୮	୧୦,୧୦୦	୧,୨୩,୩୮୮

(ଛ) ଗୋରୁ ମଇଁଷି — ୭୫୨୮୦୦୨

(ଜ) ଜଙ୍ଗଲ—

(୧) ଜମିଦାରୀ ଜଙ୍ଗଲକୁ	ପୁରୁଣା ଜିଲ୍ଲାସମୂହ	ପୂର୍ବତନ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳ	ସର୍ବମୋଟ
ମିଶାଇ କ୍ଷେତ୍ରଫଳ (ବର୍ଗମାଇଲ୍)	୫୭୧୧	୭୨୫୪	୧୨୯୬୫

(୨) ଜଙ୍ଗଲଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ—ମୂଲ୍ୟବାନ, ବୃକ୍ଷ, କାଠଗଣ୍ଡି ବା ଦଲମ୍, ଘାସ, ଜାଳେଣି କାଠ, ବେତ, ଲତା, ବାଉଁଶ ସବୁଜ, ତନ୍ତୁ, ପତ୍ର, ଫୁଲ, ମଞ୍ଜି, ଶିଉଳି, ଫଳମୂଳ, ମସଲା, ରସ, ଖଇର, ତେଲ, ଗମ୍ ଅଠା, କାଠତେଲ, ଚୂଣ, ସାବୁଜକ ବାର୍ଣ୍ଣିସ ରଙ୍ଗ, ଲାଖ, କାଠ କୋଇଲା, ମହୁ ଏବଂ ମହମ; ଚମଡ଼ା, ହାଡ଼ଦାନ୍ତ, ହାଡ଼ ଏବଂ ଶିଙ୍ଗ, ମହୁଆ ଫୁଲ, ମହୁଆ ମଞ୍ଜି, ହରିଡ଼ା, ରେଶମ ଗୋଟି, କୋଚିଲା ମଞ୍ଜି ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଝ) ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପ ସମ୍ପଦ

(୧) ବଡ଼ ଓ ମଧ୍ୟମ ଧରଣର ଶିଳ୍ପ :—କାଗଜକଳ (ଓରିଏଣ୍ଟ କାଗଜ କଳ, ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା) ମିଲ ଲୁଗା (ଓଡ଼ିଶା ଟେକ୍ସଟାଇଲ୍ ମିଲସ୍, ଚଉଦ୍ୱାର, କଟକ ଜିଲ୍ଲା), କାଚ ଏବଂ ଫାୟାର ବ୍ରିକ୍ସ୍ (ବାରଙ୍ଗ, କଟକ ଜିଲ୍ଲା), ଲୁଣ (ପୁରୀ ଏବଂ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା), ଚିନି (କଟକ, ଗଞ୍ଜାମ ଏବଂ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲା) ରେଫ୍ରିଜରେଟର୍ (କଳିଙ୍ଗ ରେଫ୍ରିଜରେଟର୍ କର୍ପୋରେସନ ଲିମିଟେଡ୍, କଟକ) କୋଲ୍ଡ ଷ୍ଟୋରେଜ୍ ପ୍ଲାଣ୍ଟ ବା ଥଣ୍ଡା ରଖିବା ଯନ୍ତ୍ର (କଟକ,) ଟେଲିଫୋନ କାରଖାନା (ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଏବଂ କଟକ) ମାଟିପାତ୍ର (ମୟୂରଭଞ୍ଜ), ସାବୁନ (ଖଡ଼ିଅଲ ଷ୍ଟେଟ୍, କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲା) ।

) କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ :—ତନ୍ତବୁଣା ଲୁଗା (ଟେକ୍ସଟାଇଲ୍ ମାର୍କେଟିଙ୍ଗ୍ ଅନୁଷ୍ଠାନ, କଟକ), ଲୁଗା ବୁଣା (ସୋନପୁର, କଳାହାଣ୍ଡି, ବଲାଙ୍ଗୀର ଏବଂ ବରଗଡ଼), ଟସର ଶିଳ୍ପ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ହାତବୁଣା ସୂତା, ଟାଇଲ୍, ସାବୁନ୍, କାଚର ସ୍ପଞ୍ଜ୍ ତିଆର, ଛପା କାମ, ଫିନାଇଲ୍, ତେଲପେଣା, ଚମଡ଼ା କାମ, ହାତବୁଣି, କାଲ୍‌ଟି, ଗେଞ୍ଜି, ପିତଳ ଏବଂ କଂସା ବାସନ, ଖେଳଣା, ସୁନା ଏବଂ ରୁପାର ତାରକସୀ କାମ, ଶିଙ୍ଗକାମ ପ୍ରଭୃତି ।

(୩) ରେଜିଷ୍ଟ୍ରୀ ହୋଇଥିବା କାରଖାନାଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା—
(ପ୍ରେସ୍ ସବୁକୁ ବାଦ୍‌ଦେଇ)—୨୫୨

(୪) ମାଛକୁଣ୍ଡ ଜଳୀୟ—ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଯୋଜନା (ଡୁଡୁମା ଯୋଜନା ନାମରେ ପରିଚିତ ଓ ହୀରାକୁଦ ବହୁମୁଖୀ ଯୋଜନା ବିଷୟରେ କେତେକ ଜାଣିବାର କଥା—

(କ) ଡୁଡୁମା ଯୋଜନା:—ମାଛକୁଣ୍ଡ ନଦୀରେ ଏ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଅଛି ଏ ନଦୀର କିୟଦଂଶ ଓଡ଼ିଶା ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ସୀମାରୂପେ ରହିଅଛି । ଡୁଡୁମାଠାରେ ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଳପ୍ରପାତ ଅଛି । ପ୍ରପାତର ଉପର ଓ ତଳର ଛୋଟ ଓ ବଡ଼ ପ୍ରବାହ ସବୁକୁ ଘେନି ମୋଟରେ ୮୩୭ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚତା ବିଶିଷ୍ଟ ଜଳରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଅଛି । ଖରାଦିନେ ପାଣିର ପରିମାଣ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ନିମିତ୍ତ ଡୁଡୁମା ଜଳପ୍ରପାତଠାରୁ ୪୮ ମାଇଲ ଦୂରରେ ନଦୀଶଯ୍ୟାର ୧୩୪ ଫୁଟ ଉପରେ ୨୫, ୪୫୦୦ ଲକ୍ଷ ଘନଫୁଟ ଜଳ ଧରି ରଖିଲା ଭଳି ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧ ତିଆରି ହେବ । ଏ ବନ୍ଧ ଯୋଗେ ବର୍ଷାଦିନର ବଳକା ପାଣିରୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନଦୀରେ ଘର ଦିଆଯିବ । ପରିଶେଷରେ ୧୦୦,୦୦୦ କିଲୋୱାଟ୍ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ କଳକବ୍ଜା ଯନ୍ତ୍ର ବସିବ । ଓଡ଼ିଶା ଏ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତିର ଶତକଡ଼ା ୫୦ ଭାଗ (ବା ଅଧେ) ପାଇବାର କଥା, କିନ୍ତୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତିର ଅଧିକ ଗ୍ରହିତା ଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶା ୧୦୦ ବର୍ଷ ସକାଶେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜକୁ ଯଥାଯୁକ୍ତ ସର୍ତ୍ତରେ ୭୦ ଭାଗ ଦେଇ ନିଜେ ୩୦ ଭାଗ ନେବ ବୋଲି ଠିକ୍ ହୋଇଅଛି ।

(ଖ) ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାର ଉଭୟ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଯୋଜନାଟିକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରୁଅଛନ୍ତି । ୧୩୨ କିଲୋୱାଟ୍ ଲାଇନ୍‌ରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ (ଜୟପୁର, ରାୟଗଡ଼, ବ୍ରହ୍ମପୁର) ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଶକ୍ତି ଯୋଗା ହେବ । ଜୟପୁରଠାରୁ ଲାଇନ୍ ବୋରିଗୁମା, ନବରଙ୍ଗପୁର, କୋଟପାଡ଼ ଓ କୋରାପୁଟକୁ ଯିବ । ରାୟଗଡ଼ରୁ ସେଠାର ଚନକଲକୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତି ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବାର ଆଶା । ପୁଣି ମାଙ୍ଗୀନଙ୍କ ଛଣି ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁରକୁ ଓ ଶେଷରେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିକୁ ସହର ଓ ତାହାର ଆଖପାଖରେ ଥିବା ଗୋପାଳପୁର, ଛତ୍ରପୁର, ରମ୍ଭା ଓ ଅସ୍କାକୁ ଏବଂ ଶେଷରେ ଋଷିକୁଲ୍ୟାକୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବ । ଏ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଖୁବ୍ ଶସ୍ତାରେ ମିଳିବ । ୧୯୫୩ ମସିହାରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବାର ଆଶା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୀରାକୁଦ ଯୋଜନା :

(କ) ଏ ଯୋଜନାଟିକୁ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ "କେନ୍ଦ୍ର ଜଳଶକ୍ତି, ଜଳସେଚନ ଓ ନୌଚାଳନ" କମିସନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ମହାନଦୀ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧ ହେବ—ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୧୫,୭୦୦ ଫୁଟ୍ । ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଧର ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇଟି ଖାଇ ଖୋଳା ହେବ ଓ ଡାହାଣପାଖ ଖାଇର ଲମ୍ବ ୩୪୫୦୦ଫୁଟ ଓ ବାଁ ପାଖ ଖାଇର ଲମ୍ବ ୨୭,୦୦୦ ଫୁଟ୍ ହେବ । ଜଳୀୟ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଜଳସେଚନ ସକାଶେ ପାଣିର ଉପଯୋଗ କରାଯିବ ।

(ଖ) ମୋଟରେ ୩୫୦,୦୦୦ କିଲୋଓ୍ୱାଟ୍ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ଭଳି ଯନ୍ତ୍ର ବସିବ । ଏଥିଭିତରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୨୩,୦୦୦ କିଲୋଓ୍ୱାଟ୍ ଶକ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ କଲାଭଳି ଯନ୍ତ୍ର ବସିବ; ଅତିରିକ୍ତ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଅବଶିଷ୍ଟ ପରିମାଣର ଶକ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ଯନ୍ତ୍ର ବସିବ । ଅନୁଗୁଳ, ଝାରସୁଗୁଡ଼ା, ଗାଙ୍ଗପୁରରୁ ଟାଟାନଗରକୁ, ବଣେଇରୁ ବାରିକୋଟ (ଯଦି ଏଠାରେ ଇସ୍ପାତ୍ କାରଖାନା ବସେ) କୁ ୧୩୨ କିଲୋଓ୍ୱାଟ୍ ଓ ୬୬ କିଲୋଓ୍ୱାଟ୍ ଲାଇନ ଯୋଗେ ହୀରାକୁଦରୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତି ନିଆ ଯିବ । ସମ୍ବଲପୁରରୁ ବଲାଙ୍ଗୀର, କଳାହାଣ୍ଡି ଷ୍ଟେଟ୍ ବାଟେ ରାୟଗଡ଼କୁ ଗୋଟିଏ ଲାଇନ ଯିବ; ଏ ଲାଇନ୍ ଡୁଡୁମା ଓ ମାଛକୁଣ୍ଡ ସହିତ ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପନ କରିବ । ଆଶା କରାଯାଏ ଯେ, କଟକ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଖୋର୍ଦ୍ଧାରୋଡ଼, ପୁରୀ, ଜଗତସିଂହପୁର, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଓ ଆଠଗଡ଼କୁ ପାର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବ । କଟକ ଷ୍ଟେସନରୁ ତାଳଚେର ଟିକରପଡ଼ା ଓ ଅନୁଗୁଳ ଏବଂ ଝାରସୁଗୁଡ଼ା ଓ ଗାଙ୍ଗପୁରକୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବ ।

(ଗ) ଯୋଜନାଦ୍ୱାରା ପାର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବ । ତାହାଛଡ଼ା ବନ୍ୟାର ପତନ କମିବ, ୧୦ ଲକ୍ଷ ଏକର ଜମିରେ ପାଣି ମାଡ଼ିବ, ମହାନଦୀରେ ଦୀର୍ଘ ସମୟ ପାଇଁ ନୌଚାଳନର ସୁବିଧା ହେବ ।

(ଘ) ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା ଫଳରେ ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଜମିବାଡ଼ି ହରାଇବେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଥୟୁଥାନ ପାଇଁ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଥିବା ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କର ରକ୍ଷିତ (ରିଜର୍ଭ) ଜଙ୍ଗଲ ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲରେ ୧,୧୨,୭୭୨ ଏକର କୃଷୋପଯୋଗୀ ଅନାବାଦୀ ଜମି ଠିକ୍ ହୋଇଅଛି ।

(ଙ) ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଜମି ଅକ୍ୱାୟାର୍ (ବା ହାସଲ) କରାଯାଇଅଛି, ସେମାନଙ୍କୁ ୧୯୫୦ ମସିହା ଅପ୍ରେଲ ମାସ ଶେଷ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାୟ ୧୨ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା କ୍ଷତିପୂରଣ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଟ) ଶିକ୍ଷା—

(୧) ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ:—୧୯୪୪ ରେ ସ୍ଥାପିତ
ପ୍ରଥମ ଭାଇସ୍-ଚାନ୍ସେଲର—ଡକ୍ଟର ପି. କେ. ପରିଜା, ଆଇ.ଇ.ଏସ୍. (ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ)
ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାଇସ-ଚାନସେଲର—ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଏମ୍. ଏ. ବି. ଏଲ

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ

(୨) ବୈଷୟିକ (ଟେକ୍ନିକାଲ) ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା— ୩୦

	ସ୍କୁଲ୍ ସଂଖ୍ୟା—	ଛାତ୍ର ସଂଖ୍ୟା
(୩) ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ	୮୪୪୦	୩୮୨୪୦୭
ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ	୭୪୨	୬୩୪୩୭
ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ	୪୦୭	୨୬୮୦୪
ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ	୧୮୯	୨୦୫୩୭
କଲେଜ	୧୯	୪୦୨୩

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ
(ଟୋଲ, ମଦ୍ରାସା ପ୍ରଭୃତି) ୧୫୯ ୪୩୧୧

(୪) ଶତକଡ଼ା କେତେଜଣ ସାକ୍ଷର ୯.୭

(୧)	ସ୍କୁଲ ସଂଖ୍ୟା	ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା
ସିନିଅର ମୌଳିକ ସ୍କୁଲ	୧	୯୧
ଜୁନିଅର ମୌଳିକ ସ୍କୁଲ	୩୨	୧୮୩୧
ମୌଳିକ ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ୍ ସ୍କୁଲ	୭	୨୩୦

(୨) ପ୍ରୌଢ ଶିକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ର ୫୨୨

(୩) ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସଂଖ୍ୟା— ୫

(କ) ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଟାଇମସ୍, (ଖ) ନବ ଓଡ଼ିଶା, (ଗ) ସମାଜ, (ଘ) ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର, (ଙ) ଦୈନିକ ଆଶା ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ୧୧

ପତ୍ରିକା ୨୭

ଗାଁ ଗହଳରେ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବସାଯାଇଥିବା ରେଡ଼ିଓ ସଂଖ୍ୟା ୩୦୫

ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖୋଲାଯାଇଥିବା ସର୍ବସାଧାରଣ ପାଠାଗାର ସଂଖ୍ୟା ୫୮

(୫) ବୃହତ୍ ଜଳସେଚନ ଯୋଜନାମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା—୩

(୧) ମହାନଦୀ ଜଳସେଚନ ଯୋଜନା
(୨) ବୈତରଣୀ ଜଳସେଚନ ଯୋଜନା } ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶା କେନାଲ ସମ୍ବନ୍ଧ

(୩) ଋଷିକୁଲ୍ୟା ଜଳସେଚନ ଯୋଜନା (ରସୁଲକୁଣ୍ଡା ଏବଂ ସୁରଡ଼ା ଜଳଭଣ୍ଡାର ଦ୍ୱାରା ପରିପୁଷ୍ଟ) } ଗଞ୍ଜାମ କେନାଲ ସମ୍ବନ୍ଧ

ଛୋଟ ଛୋଟ ଜଳସେଚନ ଯୋଜନାଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା ।—୯୫୧

ଜଳସେଚିତ ଜମିର ପରିମାଣ— ୧୯୨୫୭୮୦ ଏକର

(୬) ଖଣି ଏବଂ ଖଣିଜ ଦ୍ରବ୍ୟ—ଅସ୍‌ବେଷ୍ଟସ୍, ଲୁହା, ଚିନାମାଟି, ଗ୍ରାଫାଇଟ୍ (ମୟୂରଭଞ୍ଜ), କ୍ରୋମାଇଟ୍, ମାଙ୍ଗାନିଜ, ଲୁହା (କେନ୍ଦୁଝର), ଚୂନପଥର ଏବଂ ଅଗ୍ନିବାରଣ ମାଟି (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼), କୋଇଲା, (ଢେଙ୍କାନାଳ-ତାଳଚେର), ଗ୍ରାଫାଇଟ୍ (ଢେଙ୍କାନାଳ—ଅଠମଲ୍ଲିକ ଏବଂ ବଲାଙ୍ଗୀର ପାଟଣା)

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଡ) ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଏବଂ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ବିଭାଗ

(୧) ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜ—	୧
(୨) ହାସପାତାଳ ଏବଂ ଡାକ୍ତରଖାନା—	୩୩୯
(୩) ଆୟୁର୍ବେଦ କଲେଜ—	୧
(୦) ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଡାକ୍ତରଖାନା—	୪୨
(୪) ଯକ୍ଷ୍ମା ଚିକିତ୍ସାଳୟ—	୧
(୫) ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି	୧୦
(୬) ଜିଲ୍ଲା ବୋର୍ଡ	୬
(୭) ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚାୟତ	୫୨୮
(୮) ଅଦାଲତ ପଞ୍ଚାୟତ	୧୭୩

(ଣ) (କ) ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା   ୨୮୪୨୮୬୫

ସମୁଦାୟ ଲୋକସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡ଼ା ଅନୁପାତ— ୨୫.୮

(ଖ) ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଉନ୍ନତ ସକାଶେ ବ୍ୟବସ୍ଥା—

(୧) ୮ଟି ଆଶ୍ରମ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ କରିଯାଇ ସେଠାରେ ଆଦିବାସୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବଢ଼େଇକାମ, କୃଷି, ସୂତାକଟା ଏବଂ ଲୁଗାବୁଣା ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଅଛି । ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ମାଇନର ସ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିଆଯାଏ । ଏହି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଖାଇବା ପିଇବା, ଲୁଗାପଟା, ରହିବା ଏବଂ ଶିକ୍ଷାରେ ଯେତେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ, ସେସବୁ ସରକାର ବହନ କରୁଛନ୍ତି ।

(୨) ୧୪୦ ଟି ସେବାଶ୍ରମ (ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ) ସ୍ଥାପନ କରିଯାଇ ସେଠାରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସୂତାକଟା, ବଗିଚାକାମ, ଗ୍ରାମର ପରିଷ୍କାରପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଏବଂ ଖେଳ ପ୍ରଭୃତି ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲେଖାପଢ଼ା ମଧ୍ୟ ଶିଖାଯାଏ । ଏହିସବୁ ସେବାଶ୍ରମରେ ସର୍ବମୋଟ ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ୪୮୮୩ । ସେବାଶ୍ରମର ଅନୁନ୍ନତ ଶ୍ରେଣୀର ଗରିବ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଲୁଗାପଟା ମାଗଣାରେ ଦିଆଯାଏ ।

(୩) ଗୋଟିଏ ତାଲିମ୍ କେନ୍ଦ୍ର ଖୋଲାଯାଇଛି । ସେଠାରେ ଗ୍ରାମମଙ୍ଗଳ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଲେଖାପଢ଼ା, ସୂତାକଟା ଲୁଗାବୁଣା, ସିଲେଇ, ବଢ଼ାଇକାମ, ଗ୍ରାମର ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା, କବିରାଜି, ପ୍ରାଥମିକ ଚିକିତ୍ସା ଏବଂ ପଶୁପାଳନ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ତାଲିମ ଦିଆଯାଏ ।

(୪) ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଲେଖାପଢ଼ା ଶିଖାଇବା ପାଇଁ ୬୨ଟି ନୈଶବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିଯାଇଅଛି ।

(୫) ମାଇନର ସ୍କୁଲ, ହାଇସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ସକାଶେ ଗରିବ ଆଦିବାସୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ମାସିକ ଷ୍ଟାଇପେଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୬) ୮ ଜଣ ଅଦିବାସୀ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ବଉଳ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ଏବଂ ଘରକାମରେ ତାଲିମ ଦିଆଯାଉଅଛି ।

(୭) ମଫସଲ ଅଞ୍ଚଳର ଅନୁନ୍ନତ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ସାଧାରଣ ଔଷଧ ମାଗଣାରେ ବାଣ୍ଟିବାପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି ।

(୮) ଏଣ୍ଡି ପୋକ ଗୃହ କରିବାପାଇଁ ୩୫ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଅଛି ।

(୯) କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ମାଗଣାରେ ଅରଟ ଏବଂ ତୁଳା ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

(୧୦) ଅଣ-ଅଦିବାସୀମାନେ ପ୍ରାୟ ୩୦୦୦ ଏକରରୁ ବେଶୀ ଜମି ବେଆଇନଭାବରେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କଠାରୁ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେସବୁ ଜମି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

(୧୧) ବନ୍ଧୁ ଅନାବାଦୀ ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲ ଜମିକୁ ଆବାଦକରି ଗୃହ କରିବାକୁ ଆଦିବାସୀ-ମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦିଆ ଯାଇଅଛି ।

(୧୨) ଭଲ କୁକୁଡ଼ା ଏବଂ ଛେଳି ଯେପରି ଜନ୍ମ ହୋଇ ପାରିବେ, ସେଥିପାଇଁ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ବୋଦା ଏବଂ କୁକୁଡ଼ା ସବୁ (ଲେଗ ହର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ରୋଡ଼ ଆଇଲାଣ୍ଡ ରେଡ୍ କୁକୁଡ଼ା) ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଛି । କଲମୀ ଫଳଗଛ ମଧ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

(୧୩) ଶବରମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଜିନିଷସବୁ ସୁବିଧା ଦରରେ ଯୋଗାଇ ଦେବା ସକାଶେ ଗଞ୍ଜାମ ମାଳ ଅଞ୍ଚଳର ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ସରକାରୀ ଦୋକାନସବୁ ବସା ଯାଇଅଛି ।

(୧୪) ଗଞ୍ଜାମ ଏବଂ କୋରାପୁଟର ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୋତି ପ୍ରଥା ଥିଲା । ଏହାଦ୍ୱାରା ପାହାଡ଼ିଆ ଜାତିର ଲୋକେ କମ୍ ମଜୁରିରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଖରେ ବେଠି ଖଟୁଥିଲେ । ଉକ୍ତ ପ୍ରଥାକୁ ଉଠାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

(ଡ) ଗ୍ରାମମଙ୍ଗଳ ଅନୁଷ୍ଠାନ

ଗ୍ରାମ ମଙ୍ଗଳ କେନ୍ଦ୍ର	୩୨
ନାରୀ ମଙ୍ଗଳ ଶିକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ର	୧

(ଥ) ବିଭିନ୍ନ ଧରଣର ସମବାୟ ସମିତି

ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରାଦେଶିକ ସମବାୟ ବ୍ୟାଙ୍କ୍	୧
ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରାଦେଶିକ ସମବାୟ ଜମି ବନ୍ଧକ ବ୍ୟାଙ୍କ୍—	୧
ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରାଦେଶିକ ସମବାୟ ଇଉନିୟନ—	୧
ନିଖିଳ ଓଡ଼ିଶା ବୁଣାକାରୀମାନଙ୍କର ସମବାୟ ଲୁଗାସୂତା ସଙ୍ଗଠନ	୧

Digitized by srujanika@gmail.com

କେନ୍ଦ୍ର ସମବାୟ ବ୍ୟାଙ୍କ—
କୃଷି ସମିତି (ଋଣ ଦେଉଥିବା ଏବଂ ଋଣ ନ ଦେଉଥିବା) [illegible]
କୃଷି ଇତର ଅନ୍ୟ ସମିତି— [illegible]
ସର୍ବମୋଟ [illegible]
ସମବାୟ ସମିତିମାନଙ୍କର ମୋଟ ସଭ୍ୟସଂଖ୍ୟା [illegible]

(ଦ) ଭ୍ରମଣକାରୀମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଓଡ଼ିଶାର ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା

(୧) ପୁରୀ (ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର)

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଦେବ ଏବଂ ତାଙ୍କର ମନ୍ଦିର ସକାଶେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିବାସ ରୂପେ ମଧ୍ୟ ବିଖ୍ୟାତ ।

(୨) ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ

ଏହା ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ଦେବଙ୍କ ଅସ୍ଥାନ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ବିଖ୍ୟାତ ତୀର୍ଥସ୍ଥଳୀ ।

(୩) ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଉତ୍କଳୀୟ କଳାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିଦର୍ଶନ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର, ରାଜରାଣୀ ମନ୍ଦିର, ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର, ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଗରମ୍ପାଣି କେଦାର ଗୌରୀ ଝରଣା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ—ଉକ୍ତ ଝରଣାର ପାଣି ପିଇଲେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗର ଦୋଷ ଦୂର ହୋଇଯାଏ ବୋଲି ଏହାର ଖ୍ୟାତି ରହିଛି ।

(୪) ଧଉଳି ପାହାଡ଼

ଅଶୋକଙ୍କର ଶିଳାଲିପି ସକାଶେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

(୫) ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରି

କାରୁକାର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୁମ୍ଫାମାନ ଥିବାରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏସବୁ ଗୁମ୍ଫା ପାହାଡ଼ ଦେହରେ ଖୋଳା-ହୋଇଅଛି । ଗୋଟିକରେ କଳିଙ୍ଗ ସମ୍ରାଟ ଖାରବେଳଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିଳାଲେଖ ଅଛି ।

(୬) କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର

ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ଉପାସନାପାଇଁ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା; ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାର ଧ୍ୱଂସା-ବଶେଷ ରହିଅଛି । ପ୍ରାଚ୍ୟ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ମନମୋହନକାରୀ ଚରମ ଉନ୍ନତି ଏଥିରେ ବିକଶିତ ହୋଇଛି ବୋଲି ଏହା ଜଗତ୍ ବିଖ୍ୟାତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୭) ଅତ୍ରି ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ

ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସବଡ଼ିଭିଜନରେ ଗୋଟିଏ ଗନ୍ଧକ ଜଳ ବାହାରୁଥିବା ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ।

(୮) ବରୁଣେଇ ପାହାଡ ଓ ମନ୍ଦିର

ଓଡ଼ିଶାର ଖ୍ରେଇ ବଂଶର ରାଜପ୍ରାସାଦର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ଓ ଗୋଟିଏ ଶରସ୍ୱତୀ କର୍ଣ୍ଣଧରଣୀ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

(୯) କାଇପଦାର

ମୁସଲମାନ ପଏଗମ୍ବର ବୋଖାରି ସାହେବଙ୍କ କବର ଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଉଭୟଙ୍କର ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ।

(୧୦) ଶିଶୁପାଳ ଗଡ (ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ)

ଅଳ୍ପଦିନ ତଳେ ଏଠାରେ ଭୂଗର୍ଭ ଖୋଳାଯାଇ ଗୋଟିଏ ନଗର ଅବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ଏହା କଳିଙ୍ଗ ସମ୍ରାଟ୍ ଖାରବେଳଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ବୋଲି କଥିତ ।

(୧୧) ଚିଲିକା ହ୍ରଦ

ଭାରତର ପୂର୍ବ ଉପକୂଳର ବୃହତ୍ତମ ହ୍ରଦ ଏହା (କ) ବର୍ଷର ସବୁ ଋତୁରେ ନାନା ଦୃଶ୍ୟ ବୈଭବ, (ଖ) ମାଛ ବ୍ୟବସାୟ ଓ (ଗ) ବତକ ବା ପାଣିହଂସ ଶିକାର ନିମିତ୍ତ ବିଖ୍ୟାତ ।

କଟକ ଜିଲ୍ଲା

(୧) ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ

ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ରହିଅଛି; ଦିନେ ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ।

(୨) କାଠଯୋଡ଼ି ପଥର ବନ୍ଧ

କଟକ ସହରକୁ ବନ୍ୟାବିପତ୍ତିରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମିତ୍ତ ୧୦୬୫-୧୦୮୧ ମସିହାରେ ଜଣେ କେଶରୀ ବଂଶୀୟ ରାଜା (ମର୍କତ କେଶରୀ)ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ । ଓଡିଆ ଜାତିର ନିର୍ମାଣ-କୌଶଳ ବା ଇଞ୍ଜିନିୟରିଙ୍ଗ ବିଦ୍ୟାର ପରାକାଷ୍ଠା ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି ।

(୩) କଦମରସୁଲ

କଟକ ସହରର କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ—ମକ୍କା ନଗରୀରୁ ଅଣା ଯାଇଥିବା ମହାପୁରୁଷ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ସ୍ମାରକ ଏଠାରେ ଥିବାର କଥିତ ।

(୪) ନରାଜ:—ମହାନଦୀ କୂଳରେ ଗୋଟିଏ ରମଣୀୟ ସ୍ଥାନ ।

(୫) ବିରଜା ମନ୍ଦିର :—(ଯାଜପୁର) ଗୋଟିଏ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନ

(୬) ଚଣ୍ଡୀଖୋଲ—ଗୋଟିଏ ରମଣୀୟ ବଣ୍ୟାମସ୍ଥଳୀ । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ଅଛି ଏବଂ ଶବରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲା

(୧) **ବେଦ ବ୍ୟାସଃ**—ପାନପୋଷ ରେଲୱାଇ ଷ୍ଟେସନଠାରୁ ଏକ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଶଙ୍ଖ ଓ କୋଏଲ୍ ନଦୀଦ୍ୱୟର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଏଠାରେ ମହାଭାରତକାର ମହର୍ଷି ବେଦବ୍ୟାସ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି କଥିତ ।

(୨) **ଖଣ୍ଡାଧାର ଜଳପ୍ରପାତ**—ବଣେଇଗଡ଼ ସହରଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୧୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ; ଏଠାରେ ପାଣି ପ୍ରାୟ ୧୫୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରୁ ତଳକୁ ପଡୁଛି ।

(୩) **ଷୀରେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର**—ବଣେଇଗଡ଼ଠାରୁ ୨୫ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ—ମନ୍ଦିରର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ରହିଅଛି—ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗହ୍ୱରରୁ ଚିରସ୍ରାବୀ ଝରଣା ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି ।

ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲା

(୧) **ହୀରାକୁଦଃ**—ସମ୍ବଲପୁରର ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରାୟ ୭ ମାଇଲ ଦୂରରେ ମହାନଦୀର ଦୁଇଟି ଶାଖା ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ହ୍ରଦ (ବା ଦ୍ୱୀପ) । ବର୍ତ୍ତମାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରାଯାଉଥିବା ହୀରାକୁଦ ବନ୍ଧ ଯୋଜନା ନିମିତ୍ତ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି ।

(୨) **ସମଲେଶ୍ୱରୀ ମନ୍ଦିର**—
ସମ୍ବଲପୁର ସହରରେ ସମ୍ବଲପୁର ରାଜବଂଶର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ।

(୩) **ବ୍ରଜରାଜ ନଗରଃ**—ଏଠାରେ ଓରିଏଣ୍ଟ୍ କାଗଜକଳ ଅଛି । ଭାରତର ଅତି ଆଧୁନିକ ପରିପାଟୀ ବିଶିଷ୍ଟ କାଗଜକଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଅନ୍ୟତମ ।

(୪) **ପ୍ରଧାନପାଟ ଜଳପ୍ରପାତ**—ଦେବଗଡ଼ରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ୨୫୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରୁ ପାଣି ପଡୁଅଛି—ବର୍ଷର ସବୁ ସମୟରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ସୁଦୃଶ୍ୟ ସ୍ଥାନ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲା

(୧) **ଚାନ୍ଦିପୁର**—ବାଲେଶ୍ୱରର ପୂର୍ବକୁ ପ୍ରାୟ ୯ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଏବଂ ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀଠାରୁ ୨ମାଇଲ ଦୂରରେ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିବାସ । ଏଠାରେ ସାମରିକ ବିଭାଗ ଅର୍ଡିନାନ୍ସ ପ୍ରୁଫ୍ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟର ଅଫିସ ଅଛି ।

(୨) **ଚାନ୍ଦବାଲି**—ଭଦ୍ରଖ ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ ଅବସ୍ଥିତ—ଗୋଟିଏ ଜଣାଶୁଣା ବନ୍ଦର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲା

(୧) ଖିଚିଙ୍ଗ:—ବାରିପଦାଠାରୁ ୯୧ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ— ଏଠାରେ ନାଗର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ନାନା ନିଦର୍ଶନ ରହିଅଛି ।

(୨) ବରେହିପାଣି ଜଳପ୍ରପାତ:—ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାର ସିମିଳି-ପାଳ ପାହାଡ଼ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ରମଣୀୟ ସ୍ଥାନ । ଏଠାରେ ପାଣି ୧୩୦୮ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରୁ ତଳକୁ ପଡ଼ୁଛି ।

(୩) ବାଦାମପାହାଡ଼, ଗୋରୁମହିଷାଣୀ, ସୁଲାଇପଟ:—ଏ ତିନୋଟିଯାକ ଶିଳ୍ପ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଟାଟା ଲୁହା ଓ ଇସ୍ପାତ କମ୍ପାନୀ ତରଫରୁ ଲୁହା ଖଣି ଖୋଳା କାମ ଚାଲିଅଛି ।

କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲା

(୧) ଇନ୍ଦ୍ରମାଳୀ:—କାଶୀପୁରରେ ପ୍ରାୟ ତିନି ହଜାର ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ପାହାଡ଼ ଶୃଙ୍ଗ— ଗୋଟିଏ ଅତି ମନୋରମ ସ୍ଥାନ ।

(୨) ଗୁଡହାଣ୍ଡି ପାହାଡ଼:—ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଓ କେତେକ ପ୍ରାକୃତିକ ଗୁମ୍ଫା ନିମିତ୍ତ ବିଖ୍ୟାତ । ଏ ଗୁମ୍ଫାରେ ଲାଲ ଓ କଳା ରଙ୍ଗର ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଚିତ୍ର ଅଛି—ଏହା ପ୍ରାକ୍—ଐତିହାସିକ ଯୁଗର ଚିତ୍ରଲିପି ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଉ ଅଛି ।

(୩) ବେଲଖଣ୍ଡି:—ତେଲ ଓ ଉତ୍ତେଇ ନଦୀର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ—କେସିଙ୍ଗା ରେଲ ଷ୍ଟେସନଠାରୁ ୨୨ ମାଇଲ ଦୂର—ଏ ସ୍ଥାନର ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଯଥେଷ୍ଟ ।

(୪) ନାରଲା—ଅସୁରଗଡ଼:—ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନକୀର୍ତ୍ତିର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଏଠାରେ ଅଛି ।

(୫) ରାବଣ ଧାର:—ଭବାନୀପାଟଣାଠାରୁ ୮ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏ ଜଳପ୍ରପାତ ।

(୬) ଫୁର୍ଲିଝରଣ ଧାର:— ଭବାନୀପାଟଣାଠାରୁ ଅଳ୍ପଦୂରରେ ଥିବା ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଜଳପ୍ରପାତ ।

କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲା

(୧) ସୀତାବାଞ୍ଜି:—କେନ୍ଦୁଝର ଗଡ଼ଠାରୁ ୧୬ମାଇଲ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଐତିହାସିକ ସ୍ଥାନ । ଏଠାରେ ପର୍ବତ ଗୁମ୍ଫାରେ ପ୍ରାଚୀନ ରଙ୍ଗୀନ ଚିତ୍ର ରହିଅଛି ।

(୨) ବଡ଼ଘାଗରା ଜଳପ୍ରପାତ:—କେନ୍ଦୁଝର ଗଡ଼ଠାରୁ ୬ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

(୩) ଗନ୍ଧମାର୍ଦ୍ଦନ ପର୍ବତ:—କେନ୍ଦୁଝର ଗଡ଼ଠାରୁ ୧୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ୩୪୭୯ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ—ଔଷଧିବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ ପ୍ରଭୃତି ପାଇଁ ବିଖ୍ୟାତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୪) **ଗୋନାସିକା:**—ବୈତରଣୀ ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥାନ—ସୁଦୃଶ୍ୟ ସ୍ଥାନ—ଏଠାରେ ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ରହିଅଛି । କେନ୍ଦୁଝରଗଡ଼ରୁ ୧୭ ମାଇଲ ଦୂର ।

(୫) **ବଡ଼ବିଲ ମାଙ୍ଗାନିଜ ଖଣିଜ:**—ବଡ଼ଜାମଦା ରେଲ ଷ୍ଟେସନଠାରୁ ୬ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲା

(୧) **କପିଳାସ:**—ଢେଙ୍କାନାଳରେ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ ଶ୍ରେଣୀ—ଏହାର ଉଚ୍ଚତମ ଶୃଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚତା ୨୨୩୯ ଫୁଟ—ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ନିରସ୍ରାବୀ ଝରଣା ଅଛି—ଏ ଝରର ପାଣିର ରୋଗହାରକ ଗୁଣ ଅଛି । କପିଳାସ ଗୋଟିଏ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ।

(୨) **ସପ୍ତଶଯ୍ୟା:**—ଗଡ ଢେଙ୍କାନାଳଠାରୁ ୧୦ ମାଇଲ ଦୂର—ବିଶ୍ରାମ ଓ ବନଭୋଜି ପାଇଁ ମନୋରମ ସ୍ଥଳୀ ।

(୩) **ଟିକରପଡା:**—ମହାନଦୀକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ—ମେରାମଣ୍ଡଳୀରୁ ୩୬ ମାଇଲ ଦୂର-ବସ୍‌ରେ ଯିବାକୁ ହୁଏ—ମନୋରମ ସ୍ଥାନ—ବଡ ବଡ ଜଳଜନ୍ତୁ ଶିକାର ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ।

ଫୁଲବାଣୀ-ବଉଦ ଜିଲ୍ଲା

(୧) **ସାତକୋଶିଆ ଗଣ୍ଡ:**—୧୪ ମାଇଲ ଲମ୍ବ ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଡ—ବୌଦଠାରୁ ପୂର୍ବକୁ ୩୬ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ—ମନୋରମ ଦୃଶ୍ୟ ଲାଗି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

(୧) **ପୁରୁଡ଼ି ଓ କେଣ୍ଟାମାର ଜଳପ୍ରପାତ:**—ଫୁଲବାଣୀ ଥାନାର ସାଲୁଙ୍କା ନଦୀରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଫୁଲବାଣୀଠାରୁ ପୁରୁଡ଼ି ୧୦ ମାଇଲ ଏବଂ କେଣ୍ଟାମାର ୧୫ ମାଇଲ—କେଣ୍ଟାମାର ଜଳପ୍ରପାତରେ ପ୍ରାୟ ୬୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରୁ ପାଣି ପଡୁଅଛି ।

ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା

(୧) **ନିର୍ମଳଝର:**—ଖଲ୍ଲିକୋଟର ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ର ଉଚ୍ଚତର ପ୍ରଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରର ପାଦଦେଶରେ ପ୍ରବାହିତ ନିରସ୍ରାବୀ ଝରଣା—ରେଳ ଷ୍ଟେସନଠାରୁ ୩ ମାଇଲ ଦୂର—ଏଠାକୁ ବସ୍‌ରେ ଯିବାକୁ ହୁଏ ।

(୨) **ଗୋପାଳପୁର:**—ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିବାସ । ସମୁଦ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ମନୋହର ଓ ଉପଭୋଗ୍ୟ । ବ୍ରହ୍ମପୁର ରେଳଷ୍ଟେସନଠାରୁ ବସ ଯୋଗେ ୮ ମାଇଲ ଦୂର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୩) **ରସୁଲକୁଣ୍ଡା ଜଳ ଭଣ୍ଡାରଃ**—ଏ ଜିଲ୍ଲାର ଶହ ଶହ ଏକର ଜମିରେ ଏ ଜଳ ଭଣ୍ଡାରର ପାଣି ମଡ଼ାଯାଏ । ଏହାର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ମନୋହର । ନିକଟତମ ରେଲବାଇ ଷ୍ଟେସନ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଏଠାରୁ ୫୦ ମାଇଲ ଦୂର । ଏଠାରୁ ଜଳଭଣ୍ଡାର ନିକଟକୁ ବସ୍‌ରେ ଯାଇ ହେବ ।

(୪) **ତପ୍ତପାଣି ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣଃ**—ବ୍ରହ୍ମପୁରଠାରୁ ୩୨ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ଗନ୍ଧକାକ୍ତ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣର ଜଳରେ ରୋଗହାରକ ଗୁଣ ଅଛି ।

କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲା

(୧) **ଡୁଡୁମା ଜଳପ୍ରପାତଃ**—ଡୁଡୁମା ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ ଯୋଜନାକୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ମିଶି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ ଜଳପ୍ରପାତରୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବ ।

(୨) **ଦମୟନ୍ତୀ ସାଗରଃ**—କୋରାପୁଟଠାରୁ ୪୬ ମାଇଲ ଦୂରରେ ନବରଙ୍ଗପୁର ସବ୍‌ଡ଼ିଭିଜନ୍‌ର କୋଟପାଡ଼ରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ମନୋହର ଓ ବୃହତ୍ ପୁଷ୍କରିଣୀ—ଏହା ପୁରାଣର ନଳରାଜା ଓ ରାଣୀ ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ସ୍ମୃତି ସହ ବିଜଡ଼ିତ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ

(୧) **ଶାରଣକୁଳଃ**—ନୟାଗଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ—ଲଡୁକେଶ ମହାଦେବଙ୍କ ଅସ୍ଥାନ ।

(୨) **ଓଡଗାଁ**—ନୟାଗଡ଼ରେ ଅବସ୍ଥିତ—ରଘୁନାଥ ଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି—ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ।

(୩) **ମଣିନାଗ ମନ୍ଦିରଃ**—ରଣପୁରର ମଣିନାଗ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ—ଏଠାରୁ ଚିଲିକା ହ୍ରଦର ମନୋହର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାପଡ଼େ ।

(୪) **ନୀଳମାଧବ ମନ୍ଦିରଃ**—ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର କଣ୍ଟିଲୋଠାରେ ମହାନଦୀ କୂଳରେ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା ଦେଉଳ—ଏଠାର ଦୃଶ୍ୟ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ।

(୫) **ବାଣେଶ୍ୱରଃ**—ନରସିଂହପୁରରେ ଅବସ୍ଥିତ—ପ୍ରାଚୀନ ବୌଦ୍ଧ ମନ୍ଦିର ଥିବାରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

(୬) **ଭଟାରିକାଃ**—ବଡ଼ମ୍ବାରେ ମହାନଦୀ ଶଯ୍ୟାରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ପାହାଡ଼—ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ମନୋରମ ।

(୭) **ଅଂଶୁପା ହ୍ରଦଃ**—ଅଠଗଡ଼ରେ ଅବସ୍ଥିତ—ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ମନୋହର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୮) ବଡ଼ମୂଳ ଘାଟି—ଦଶପଲ୍ଲାରେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧ ଓ ପୂର୍ବର [illegible]

(ଧ) ରାସ୍ତା ଓ ରେଳ ରାସ୍ତାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ—

(୧) ରାସ୍ତା	୧୨୭୪୨ ମାଇଲ
(୨) ରେଳରାସ୍ତା	୮୭୩ ମାଇଲ

(ନ) ଭାରତର ଖାଦ୍ୟ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଦିଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅବଦାନ—

ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶକୁ ଧାନ ଚାଉଳ ରପ୍ତାନି

୧୯୪୩-୪୪	୬୨୬୨୪	ଟନ୍
୧୯୪୪-୪୫	୮୧୯୫୧	ଐ
୧୯୪୫-୪୬	୮୦୯୧୧	ଐ
୧୯୪୬-୪୭	୧୨୫୧୪୯	ଐ
୧୯୪୭-୪୮	୧୩୯୯୨୦.୪୯	ଐ
୧୯୪୮-୪୯	୧୨୨୨୦୦.୧୫	ଟନ୍

(ପ) ବାସହରା ଶରଣାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପୁନର୍ବସତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେକ ଜାଣିବାର କଥା:—

(୧) ଓଡ଼ିଶାରେ ପୂର୍ବ ପାକିସ୍ଥାନ (ବଙ୍ଗ) ର ୨୫୦୦୦ ବାସହରା ଲୋକଙ୍କୁ ଥଇଥାନ କରାଯିବ । ଅଦ୍ୟାବଧି ୧୩୨୪ ଜଣ ଶରଣାର୍ଥୀ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ୫ଗୋଟି ଅସ୍ଥାୟୀ ଛାଉଣିରେ ରହିଅଛନ୍ତି ଯଥା—

ଅମର୍ଦ୍ଦା	୮୦୦୨
ମଇଡା ପୁର	୨୩୧୫
ଚନ୍ଦପୁର	୧୬୨୮
ନାଳବର	୫୦୭
ଚରବାଟିଆ	୧୩୧୮

(୨) ଅସ୍ଥାୟୀ ଛାଉଣିରେ ଶରଣାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ କୃଷି ଦିନ ବିନା ପଇସାରେ ଖାଦ୍ୟ ଦିଆଯାଏ । ତାହାପରେ ସେମାନଙ୍କ ସାବାଳକ ବ୍ୟକ୍ତି ପିଛା ଦାଇନିକ ସାପ୍ତାହିକ ଭତ୍ତାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଟ ୧ ୨୯ ଲେଖାଏଁ ଦିଆଯାଏ ଓ ପିଲ୍ଲାମାନଙ୍କୁ ଜଣପିଛା ୫୯ ହାରରେ ଦିଆଯାଏ। ପିଲ୍ଲାମାନଙ୍କୁ ସପ୍ତାହକୁ ୮ ଅଉନ୍ସ ହିସାବରେ ଦୁଧ ଦିଆଯାଏ।

(୬) ଅମର୍ଦ୍ଦା ଛାଉଣିରେ କର୍ମ କେନ୍ଦ୍ରମାନ ଖୋଲାଯାଇଅଛି। ଏଠାରେ ବଢେଇ କାମ, ଦରଜି କାମ, ଲୁଗାବୁଣା, ଝୋଟେଇ ତିଆରି, ଦରି ତିଆରି, ଦଉଡ଼ି ବଳା, ମସିଣା ତିଆରି, ବଡ଼ି ବନ୍ଧା, ବାଉଁଶ କାମ, ବେତ କାମ, ସ୍ଲିପ୍ ପାଇଁ ଚୁଡ଼ିକାମ, ଟ୍ରଙ୍କ ବାକ୍ସ ତିଆରି କାମ ଓ ମାଟି ବାସନ ତିଆରି କାମ ହେଉଅଛି।

(୭) ସୁକନ୍ଦା, ରେଢାଖୋଲ, ବଣେଇ, ଦଶପଲ୍ଲା, କେନ୍ଦୁଝର ଓ ବୁଢଙ୍ଗରେ ୧୦୦ ଟି ପରିବାରଙ୍କୁ, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରେ ୨୩ଟି ପରିବାରଙ୍କୁ ଓ କଳାହାଣ୍ଡିର ଭବାନୀପାଟଣାରେ ୮୫ଟି ପରିବାରଙ୍କୁ ଘରଦ୍ୱାର ଓ ଜମିବାଡ଼ି ଦେଇ ଥଇଥାନ କରିବା ପାଇଁ ଜାଗା ଠିକ୍ ହୋଇ ଘର ତିଆରି ଚାଲିଛି।

(୮) ବାସହରା ଲୋକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁମାନେ କୃଷୀ ସେମାନଙ୍କୁ ଜମିଦେଇ ଥଇଥାନ କରିବାକୁ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ତନ୍ତୀ, କାରିଗର, ଶିଳ୍ପୀ ଓ କେଉଟ ସେମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ନିଜ ଜୀବିକା ଯୋଗାଇ ଦେଇ ଥଇଥାନ କରିବାକୁ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଅଛି।

(୯) ଶରଣାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଥିବା ଯୋଗ୍ୟଲୋକଙ୍କୁ ସରକାରୀ ଚାକିରିରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ବୟସଗତ କଟକଣାକୁ ସରକାର କୋହଳ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି।

(୧୦) ଆସନ୍ତା ସପ୍ଲିମେଣ୍ଟାରି ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେସନ, ଆଇ. ଏ., ଆଇ. ଏସ୍‌ସି., ବି. ଏ., ବି ଏସ୍‌ସି, ଓ ବି. କମ୍ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଶରଣାର୍ଥୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁମତି ଦେଇଅଛନ୍ତି। ଭରଣପୋଷଣ, ବହିପତ୍ର ଓ ପାଠପଢ଼ା ତଥା ଫିସ୍ ସକାଶେ ଶରଣାର୍ଥୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଋଣ ଦିଆଯାଉଅଛି।

(୧୧) ଅମର୍ଦ୍ଦାରେ ୮୦ଟି ଶଯ୍ୟା ବିଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ହାସପାତାଳ ଖୋଲିଅଛି। ଏଠାରେ ଆବଶ୍ୟକ ସଂଖ୍ୟକ କର୍ମଚାରୀ ଓ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ମଧ୍ୟ ଅଛି। ମହତାପୁର, ନାଲବର, ଗୁରୁବାଡ଼ିଆ ଓ ଗୃହପୁର ଶରଣାର୍ଥୀ ଛାଉଣି ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ହାସପାତାଳ ମଧ୍ୟ ଖୋଲିଅଛି; ଏସବୁ ହାସପାତାଳରେ ଆବଶ୍ୟକ ସଂଖ୍ୟକ କର୍ମଚାରୀ ଓ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ରହିଅଛି। ପୁଷ୍ଟିହୀନତାଜନିତ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଥିବା ପିଲ୍ଲାମାନଙ୍କୁ ଦୁଧ, ଟଟକା ଫଳ ଓ ଭିଟାମିନ ଔଷଧ ଦେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଅଛି। ଶରଣାର୍ଥୀ ଛାଉଣିମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟମୂଳକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯଥା—ପାଇଖାନା, ନର୍ଦ୍ଦମା ଓ ଅଳିଆ ସଫା ଓ ପାଣି ଯୋଗାଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ଅଛି।

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଙ) ମିଶ୍ରଣ ପରେ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ରାଜନୈତିକ ଘଟଣାବଳୀ

ମିଶ୍ରଣ ତାରିଖ—୧।୧।୪୮

୧୯୪୮ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ମାସ ପହିଲା ଦିନଠାରୁ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ଗୁଡ଼ିକର ଶାସନଭାର ହାତକୁ ନେଲା ପରେ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ଅନୁମୋଦନରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ଲୋକପ୍ରତିନିଧିମୂଳକ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ପ୍ରକୃତରେ ଗଡ଼ଜାତ ଗୁଡ଼ିକର ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝୁଥିଲେ ।

୨୩ଟି ଯାକ ଗଡ଼ଜାତ ଭିତରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏ ପରାମର୍ଶଦାତା ପରିଷଦ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଗଡ଼ଜାତର ସର୍ବାଧିକ ଜନପ୍ରିୟ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକମାନେ ଏସବୁ ପରିଷଦର ସଭ୍ୟ ଥିଲେ । ଯେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ସରକାରଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାକୁ ଏବଂ ପରାମର୍ଶ ଦେବାକୁ ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଚୁର କ୍ଷମତା ଥିଲା । ଏ ପରିଷଦଗୁଡ଼ିକ ନିପୁଣଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟସମ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ ।

ଏହାପରେ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କ କଂଗ୍ରେସ ଦଳର ଲୋକଙ୍କ ଭିତରୁ ୪୦ ଜଣ ମନୋନୀତ ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ଗଠିତ ହେଲା । ପରାମର୍ଶ ଦେବା ସକାଶେ ଏ ସଭାର ଯଥେଷ୍ଟ କ୍ଷମତା ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟମାନେ ଯେଉଁ ହାରରେ ଦରମା ଓ ଭତ୍ତା ପାଉଥିଲେ ଓ ସେମାନେ ଯେଉଁ ଆସନ ଲାଭ କରିଥିଲେ, ଗଡ଼ଜାତ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟମାନେ ଠିକ ସେହି ହାରରେ ଦରମା ଓ ଭତ୍ତା ପାଉଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହି ଆସନ ଥିଲା ।

ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଶାସନ ପରିଚାଳନା ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ତ୍ରୀପରିଷଦ ବା ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ୍ କାଉନ୍‌ସିଲ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିଲା । ଏଥିରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପବିତ୍ରମୋହନ ପ୍ରଧାନ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କପିଳେଶ୍ୱର ପ୍ରସାଦ ନନ୍ଦ ଓ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୈଳାସଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ୍ କାଉନ୍‌ସିଲର ହୋଇଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶା ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ସଭ୍ୟ (ମନ୍ତ୍ରୀ) ମାନଙ୍କ ପରି ଏମାନେ ଦରମା, ଭତ୍ତା ପାଉଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଆସନ ସହିତ ଏମାନଙ୍କ ଆସନ ସମାନ ଥିଲା । ଏମାନଙ୍କର ସରକାରଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବାର କ୍ଷମତା ଥିଲା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ଦାୟିତ୍ୱ ଥିଲା । ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ କାଉନ୍‌ସିଲରମାନଙ୍କର କେବଳ ପରାମର୍ଶ ଦେବାକୁ କ୍ଷମତା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଆଦେଶକୁ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଆଦେଶ ରୂପେ ଗଣ୍ୟ କରାଯାଉଥିଲା; ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଆଦେଶବଳରେ ସେମାନଙ୍କ ଆଦେଶକୁ କେବେହେଲେ ରଦ କରି ଦିଆଯାଉ ନ ଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୯୪୯ ମସିହା ଜୁଲାଇ ୩୧ତାରିଖରେ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କର ବୈଧାନିକ ମିଶ୍ରଣ ପରେ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରୁ ୩୧ ଜଣ ସଭ୍ୟ (ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କଂଗ୍ରେସଦଳର ୨୪ ଜଣ) ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟରୂପେ ମନୋନୀତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପବିତ୍ରମୋହନ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀରୂପେ ମନୋନୀତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅଳ୍ପଦିନ ଭିତରେ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳର ସଭ୍ୟଙ୍କ ଭିତରୁ ଆଉ ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରୀରୂପେ ମନୋନୀତ ହେବେ । ଫଳତଃ ଓଡ଼ିଶା ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳରେ ଦୁଇଜଣ ଗଡ଼ଜାତ ସଦସ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀରୂପେ ରହିବେ ।

ଏଥିରୁ ବୁଝା ପଡ଼ୁଛି ଯେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଶାସନଗତ ବ୍ୟାପାରରେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ ଭାଗ ଦିଆଯାଇଅଛି । ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ସକାଶେ ଗଡ଼ଜାତବାସୀମାନେ ଯେଉଁ ତ୍ୟାଗ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ, ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଏହା ପାଇବାକୁ ହକଦାର ।

---

(୭) ଅଲ୍ ଇଣ୍ଡିଆ ରେଡ଼ିଓର କଟକ କେନ୍ଦ୍ର ବିଷୟରେ କେତେକ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ କଥା

(କ) ୧୯୪୮ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ମାସ ୨୮ତାରିଖରେ ଅଲ ଇଣ୍ଡିଆ ରେଡ଼ିଓର ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟେସନ୍ କଟକରେ ଖୋଲାଯାଇଥିଲା ।

(ଖ) ବର୍ତ୍ତମାନ ୧କିଲୋଓ୍ୱାଟ୍ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତିସଂପନ୍ନ ବାହକ ଯନ୍ତ୍ର ଯୋଗେ ବେତାରବାର୍ତ୍ତା ପରିବେଷଣ କରାଯାଉଅଛି । ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅନୁମାନିକ ୭୦ ମାଇଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେତାର ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଭଲରୂପେ ଶୁଣାଯାଉଅଛି । କିନ୍ତୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ବାହକ ଯନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାପନ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରାଯାଇଅଛି । ଏହାହେଲେ ଓଡ଼ିଶାର ସୁଦୂର ପଲ୍ଲୀରେ କଟକ ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରର ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଶୁଣାଯାଇ ପାରିବ ।

(ଗ) ବେତାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ନାନା ପ୍ରକାରର ସାଂସ୍କୃତିକ ବିଷୟ ସ୍ଥାନ ପାଇଥାଏ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଷୟ ଗୁଡ଼ିକ ନିୟମିତ ଭାବରେ ପ୍ରସାରିତ ହୁଏ । ଯଥା—(୧) ସ୍ୱର ସଙ୍ଗୀତ (୨) ନାଟିକା (୩) ଆଲୋଚନା (ଓଡ଼ିଆ ଓ ଇଂରାଜୀ), (୪) ଗାଁ ଗହଳି ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ, (୫) ନାରୀ ମହଲ, (୬) ଶିଶୁସଂସାର, (୭) ସାହିତ୍ୟାଲୋଚନା, (୮) ସଂସ୍କୃତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ (୯) ବ୍ୟାୟାମ, (୧୦) ହିନ୍ଦୀଶିକ୍ଷା । ସାହିତ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଇତିହାସକୁ ନେଇ ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ ସଂସ୍କୃତି ଗଢ଼ି ଉଠିଛି, ତାହାକୁ ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ଆଗରେ ପରିବେଷଣ କରିବା, ତହିଁର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିବା ତଥା ତାକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିବା ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଓ ଇଂରାଜୀରେ ସମ୍ବାଦ ପରିବେଷଣ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଆରେ ସମ୍ବାଦ—ସକାଳ ୭ଟା ୧୫—ସକାଳ ୭।୨୫ଟା
ଅପରାହ୍ଣ ଘ ୧।୧୦—ଘ ୧।୨୦
ସନ୍ଧ୍ୟା ଘ ୭।୨୫—ଘ ୭।୩୦
ଇଂରାଜୀରେ ସମ୍ବାଦ—ସକାଳ ଘ ୮—ଘ ୮।୧୫
ଅପରାହ୍ଣ ଘ ୧।୩୦—ଘ ୧।୪୦
ସନ୍ଧ୍ୟା ଘ ୭—ଘ ୭।୧୦
ରାତ୍ର ଘ ୯—ଘ ୯।୧୫

ଏହାଛଡ଼ା ଘ ୭।୭।୧୫ ରୁ ସକାଳ ଘ ୮।୧୫ ଓ ରାତ୍ର ଘ ୯।୧୫ରେ ହିନ୍ଦୀରେ ସମ୍ବାଦ ପରିବେଷିତ ହେଉଅଛି ।

(ଭ) ଓଡ଼ିଶାର ନୂତନ ରାଜଧାନୀ

(କ) ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ ହେବା ପାଇଁ ବଛାଯାଇ ଅଛି । ଭାରତର ମାନ୍ୟବର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତା ୧୩।୪।୪୮ ରିଖରେ ଉକ୍ତ ରାଜଧାନୀର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ନିର୍ମାଣକାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ୫ କୋଟି ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ ବୋଲି ହିସାବ କରାଯାଇଅଛି । ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ନିର୍ମାଣକାର୍ଯ୍ୟବିଶାରଦ ଡକ୍ଟର କୋନିଗ୍ସବର୍ଗରଙ୍କ ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ନୂତନ ରାଜଧାନୀର ନିର୍ମାଣକାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଛି । ଏହି ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ଉକ୍ତ ସହରରେ ୫ଟି ୟୁନିଟ୍ (ବା ମଣ୍ଡଳ) ରହିବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ୟୁନିଟ୍‌ରେ ଶିକ୍ଷା, ଦୋକାନ, ଡାକ୍ତରଖାନା, ଖେଳ ପଡ଼ିଆ ଏବଂ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ରହିବ ଏବଂ ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ସବୁ ୟୁନିଟ୍ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ହେବ । ପ୍ରଥମେ ସହରରେ ୨୫ ହଜାର ଲୋକ ରହିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରାଯାଇ ଅଛି ଏବଂ ସେଥିରୁ ପ୍ରାୟ ଶତକଡ଼ା ୨୫ ଭାଗ ରହିବେ ବେ-ସରକାରୀ ଲୋକ ।

(ଖ) କୋଠାବାଡ଼ି ନିର୍ମାଣ:—ଜଙ୍ଗଲ ସଫା ହେବା ପରେ ୨ୟ ୟୁନିଟ୍ ନିକଟରେ ୧୯୪୮ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ନିର୍ମାଣକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଏବଂ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ରହିବା ପାଇଁ କୋଠାବାଡ଼ି ତିଆରି କରାଗଲା । ଉକ୍ତ ୟୁନିଟ୍‌ର ସମସ୍ତ କୋଠାବାଡ଼ି ପ୍ରାୟ ଶେଷ ହେବା ଉପରେ । ୧୯୪୯ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରେ ପ୍ରଥମ ୟୁନିଟ୍‌ର କାମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେଠାରେ ଅଧିକାଂଶ କୋଠା ତିଆରି ସରିଲାଣି ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ଗୁଡ଼ିକର କାମ ଶେଷ ହେବା ଉପରେ । ୩ୟ ୟୁନିଟ୍‌ରେ ମଧ୍ୟ କୋଠାବାଡ଼ି ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଛି ଏବଂ କାମ ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ସୋର୍‌ରେ ଚାଲିଛି । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ୮୦୦ କ୍ୱାର୍ଟର ତିଆରି ହୋଇଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୂର୍ତ୍ତବିଭାଗ ସେକ୍ରେଟେରିଏଟ୍‌ର "ରାସ୍ତା ଏବଂ କୋଠାବାଡ଼ି ନିର୍ମାଣ ବିଭାଗ" ୧୯୪୯ ମସିହା ଜୁନ୍ ୮ ତାରିଖରେ କଟକରୁ ନୂତନ ରାଜଧାନୀକୁ ଆସିଲା ଏବଂ ୧୯୫୦ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସର ୧ମ ସପ୍ତାହରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗ ଡିରେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଫିସ, ପୋଲିସ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଜେନେରାଲ୍‌ଙ୍କ ଅଫିସ ଏବଂ ସମବାୟ ସମିତିର ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍‌ଙ୍କ ଅଫିସ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ଆସିଲା ।

ରାଜଧାନୀ ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ୪୨ ମାଇଲର ରାସ୍ତା ତିଆରି କରାଯିବ ବୋଲି ହିସାବ କରାଯାଇ ଅଛି । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ରାସ୍ତା, ଶାଖା ରାସ୍ତା, ଗଳି, ଘର ସାମନା ରାସ୍ତା ଏବଂ କ୍ୱାର୍ଟର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଗଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ । ପ୍ରାୟ ୨୨ ମାଇଲ ରାସ୍ତା ତିଆରି ସରିଲଣି । ସେଥିରୁ ୨ ମାଇଲ୍‌କୁ ପିଚୁରାସ୍ତା କରା ଗଲଣି ।

(ଗ) ଜଳ ଯୋଗାଣ:—ଭୂ-ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନଙ୍କର ପରାମର୍ଶରେ ରାଜଧାନୀର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ୨ଟି ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପରୀକ୍ଷା ସ୍ୱରୂପ ଭୂଇଁରେ ଗାତ ଖୋଳା ଯାଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପାଣି ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ସରକାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଶେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଯେ କୁଆଖାଇ ନଦୀରୁ ପାଣି ନେଇ ରାଜଧାନୀରେ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବ । ଯେଉଁଠାରୁ ପାଣି ନିଆଯିବ, ସେ ସ୍ଥାନ ରାଜଧାନୀଠାରୁ ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ୪ ମାଇଲ୍ ଦୂର । ସ୍ଥାୟୀ ଜଳଯୋଗାଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବର୍ତ୍ତମାନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ଝରଣା ଜଳକୁ ଶୁଦ୍ଧକରି ବର୍ତ୍ତମାନ୍ ସେଠାରେ ବାସିନ୍ଦାମାନଙ୍କୁ ଯୋଗାଇ ଦିଆ ଯାଉଅଛି ।

(ଘ) ନାଳ ଏବଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା:—ନାଳରେ ଯେଉଁ ମଇଳା ପାଣି ସବୁ ବୋହିଯିବ, ସେ ଜଳକୁ ଜଳସେଚନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବ ବୋଲି ପ୍ରସ୍ତାବ କରାଯାଇ ଅଛି । ରାଜଧାନୀ ନିକଟରେ ବହୁତ ଜଙ୍ଗଲ ଜମି ଅଛି । ସେଠାରେ ଏହି ମଇଳା ପାଣି ଜମିକୁ ଉର୍ବର କରିବା ପାଇଁ ଜମିରେ ମଡ଼ାଇ ଦିଆଯିବ । ଯଦି ସୁବିଧା ହୁଏ, ତେବେ ଏହି ମଇଳା ପାଣିକୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଧାନ ଜମିରେ ମଧ୍ୟ ମଡ଼ାଯାଇ ପାରିବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବମୟ ଅତୀତ

(କ)—ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଓଡ଼ିଶା

ବେଦ, ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଜାତକସାହିତ୍ୟରେ ଓଡ୍ର, ଉତ୍କଳ ଓ କଳିଙ୍ଗ ଏ ତିନି ନାମର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଅଛି । କଳିଙ୍ଗ ସହିତ ଅଶୋକ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ତହିଁରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଗତି ଓ ଭାରତରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଭାଗ୍ୟ ବଦଳିଯାଇଥିଲା । ସେହି ଯୁଦ୍ଧରେ କଳିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଇତିହାସରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କଲା ।

ମଗଧର ମୌର୍ଯ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭାରତର ପ୍ରଥମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ସେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ପରେ କଳିଙ୍ଗ ବା ଓଡ଼ିଶାର ଜୈନ ସମ୍ରାଟ ଖାରବେଳ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କଲେ । ଉତ୍ତର ଭାରତ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ସେ ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ କଲେ । ଭାରତରେ ଏପରି କୌଣସି ରାଜ୍ୟ ରହିଲା ନାହିଁ, ଯାହା କି ତାଙ୍କ ଆଧିପତ୍ୟରୁ ବାଦ୍ ଗଲା । ମଗଧର ପ୍ରବଳପରାକ୍ରମୀ ସମ୍ରାଟ ଯେଉଁ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ଡେମିତ୍ରିଅସ ଓ ମିନାଣ୍ଡରଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଭାରତରୁ ତଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ନିଜ ପରାକ୍ରମର ନିଦର୍ଶନ ରୂପେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ପରାଭୂତ କରି ମଗଧ ବିଜୟ କରିବା ଖାରବେଳଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କମ୍ କୃତିତ୍ୱ ନ ଥିଲା । ଏ ବିଜୟ ଫଳରେ ଖାରବେଳ ଭାରତବର୍ଷର ଏକଚ୍ଛତ୍ର ଅଧିପତି ହେଲେ ଏବଂ କିଛି କାଳ ନିମନ୍ତେ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ଭାରତର ଇତିହାସରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ଖାରବେଳଙ୍କ ବଳିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଅବସାନ ପରେ ଓଡ଼ିଶା କିଛି କାଳ ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ୫୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କେଶରୀବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଆଧିପତ୍ୟ ଲାଭ କରିବାରୁ ଓଡ଼ିଶା ତାର ପୂର୍ବଗୌରବ ଫେରି ପାଇଲା । କେଶରୀ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମେଜୟ, ଯଯାତି ଓ ଲଲାଟେନ୍ଦୁ ସବୁଠୁଁ ଅଧିକ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶୀ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ଅଲୋକସାମାନ୍ୟ ନିଦର୍ଶନ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଲଲାଟେନ୍ଦୁଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ମାଦଳା ପାଞ୍ଜିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ କେଶରୀବଂଶୀୟ ନରପତିମାନଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଉତ୍ତରରେ କାଂଶବାଂଶ ନଦୀଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ଋଷିକୁଲ୍ୟା ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ପୂର୍ବରେ ସମୁଦ୍ରଠାରୁ ପଶ୍ଚିମରେ ତାଳଚେର ଓ ବୌଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । କେଶରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଆୟତନ ପ୍ରାୟ ୧୫୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ ଓ ଏଥିର ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱର ପରିମାଣ ୧୫ ଲକ୍ଷ ମାତ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । କେଶରୀ ବଂଶୀୟ ନରପତିମାନେ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗାଧିପତି ଓ ମହାରାଜାଧିରାଜ ବୋଲାଉଥିଲେ । ସେମାନେ ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଥିଲେ ଏହା ତାହାର ପ୍ରମାଣ ।

କେଶରୀବଂଶୀୟ ନରପତିମାନଙ୍କ ପରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ନରପତିମାନେ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏମାନଙ୍କ ସମୟରେ କେଶରୀବଂଶୀୟ ନରପତିମାନଙ୍କ ସମୟ ଅପେକ୍ଷା ଓଡ଼ିଶା ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଅଧିକ ବିସ୍ତାର ଲାଭକରିଥିଲା ଏବଂ ଅଧିକ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଋଷିକୁଲ୍ୟା ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ଭୂଭାଗ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗ ବୋଲାଉଥିଲା । ଏହା କେଶରୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧୀନ ହୋଇ ନ ଥିଲା କିନ୍ତୁ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ନରପତିମାନେ ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଶା ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କଲେ । ମୋଟାମୋଟି କହିବାକୁ ଗଲେ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ନରପତିମାନଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣରେ ଗୋଦାବରୀ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ପୂର୍ବରେ ସମୁଦ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପଶ୍ଚିମରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧ ପରେ ବା ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ଉତ୍ତାରୁ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ କୌଣସି ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଏକତାର ବନ୍ଧନ ଛିଣ୍ଡାଇ ପୃଥକ ପୃଥକ ହୋଇଯିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତିରୁ ଭାରତର ରାଜନୀତିକ୍ଷେତ୍ରରେ ବରାବର ବିଷମୟ ଫଳ ଫଳିଆସିଛି । ଏ ସମୟରେ ସେହି ପ୍ରବୃତ୍ତିର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଘଟିଲା । ଏହି କାରଣରୁ ଭାରତରେ ଯେତେବେଳେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଗଙ୍ଗବଂଶୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ନରପତିମାନେ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ଅତୁଟ ରଖିପାରିଥିଲେ ଏହା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିଶ୍ଚୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୌରବାବହ କୃତିତ୍ୱ ବୋଲି ମାନିବାକୁ ହେବ । ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବମୟ ଦିନ ବହୁକାଳଯାଏଁ ବିରାଜିତ ରହିଥିଲା । ମଧ୍ୟଯୁଗର ଭେଦ ବୁଦ୍ଧି ଓଡ଼ିଶା ରାଜନୀତିରେ ବହୁକାଳ ଯାଏଁ ପ୍ରବେଶ କରିପାରି ନ ଥିଲା । ବାସ୍ତବରେ ଗଙ୍ଗବଂଶୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ନରପତିମାନଙ୍କ ପାଞ୍ଚଶ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ରାଜତ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସଭ୍ୟତା ସକଳ ଦିଗରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏହି କେତେକ ବର୍ଷ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସରେ ସବୁଠୁ ବଳି ଗୌରବାବହ । ଭାରତ ଇତିହାସରେ କୌଣସି ଗୌରବାବହ ଯୁଗ ଏତେ ଦୀର୍ଘକାଳସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ନାହିଁ । ମୌର୍ଯ୍ୟ ଯୁଗର ପରାକ୍ରମ ଶହେ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଗୁପ୍ତଯୁଗର ପରାକ୍ରମ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ସେତିକି କାଳ ସ୍ଥିର ରହିଥିଲା । ମୋଗଲ ଓ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପରାକ୍ରମ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଶତାବ୍ଦୀ ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଥିଲା । ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଆଧିପତ୍ୟ ଆହୁରି କମ କାଳ ଅତୁଟ ରହିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ସବୁଠୁଁ ବଳି ଗୌରବାବହ ଯୁଗ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଞ୍ଚଶହ ବର୍ଷକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ଓ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଥିଲା ।

ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଦେବ ଗଙ୍ଗବଂଶର ପ୍ରଥମ ନରପତି ଥିଲେ । ଗଙ୍ଗାନଦୀକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ବଙ୍ଗଦେଶର ମନ୍ଦାରରାଜ୍ୟ ସେ ବିଜୟ କରିଥିଲେ । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ବିଳାସପୁରରେ ଅବସ୍ଥିତ ରତନପୁରର ହୈହୟବଂଶୀୟ ରାଜାଙ୍କୁ ସେ ପରାଭୂତ କରି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ଗଣ୍ଡୋୟାନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ଗଙ୍ଗବଂଶର ସପ୍ତମ ନରପତି ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ତାଙ୍କର ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ମୁସଲମାନମାନେ ପ୍ରଥମେ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ବୈଦେଶିକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆକ୍ରମଣକୁ ପ୍ରତିହତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦାସବଂଶୀୟ ସମ୍ରାଟ ବଲବନଙ୍କ ପରି ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ତାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟସାରା ଦୁର୍ଗମାନଙ୍କରେ ଭରି ଦେଲେ ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସାମରିକ ଶକ୍ତି ଯଥେଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧି କରିଦେଲେ । ମୌର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଭାରତସମ୍ରାଟ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସୈନ୍ୟସଂଖ୍ୟା ୬୦୦୦୦୦ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ରାଟ ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବଙ୍କ ସୈନ୍ୟସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ୪୩୨୦୦୦ । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ତାଙ୍କର ବିପୁଳ ବାହିନୀ ନେଇ ଯେପରି ସେଲ୍ୟୁକସଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ପଛକୁ ହଟାଇ ଦେଇଥିଲେ, ଅନଙ୍ଗଭୀମ ବଙ୍ଗର ଶେଷ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଥିବାରୁ ବଙ୍ଗର ମୁସଲମାନ ନରପତିମାନେ ଏଥିନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଶାସ୍ତି ଦେବାକୁ ବାରମ୍ବାର ଓଡ଼ିଶା ଉପରେ ଯେଉଁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ସେ ନିଜର ସୁଦକ୍ଷ ବାହିନୀକୁ ନେଇ ସେ ସବୁ ଆକ୍ରମଣକୁ ସେହିପରି ପ୍ରତିହତ କରିଥିଲେ । ବଙ୍ଗଦେଶର ମୁସଲମାନମାନେ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣସେନ ସଂତ୍ରସ୍ତ ଓ ଭୟଭୀତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶା ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିବା ପାଇଁ ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ଯେଉଁସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ଅତୁଳନୀୟ । ବିହାର ଓ ବଙ୍ଗ ମୁସଲମାନ ଆକ୍ରମଣରେ ନିଜ ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସତ୍ତା ହରାଇଥିଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ଯେ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ କରି ରଖି ପାରିଥିଲା ଏହା ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବଙ୍କ କୃତିତ୍ୱ ମାତ୍ର । ମଗଧ କେତେକାଳ ହିନ୍ଦୁ ସଭ୍ୟତାର ଧ୍ୱଜାକୁ ଉନ୍ନତ ରଖିଥିଲା, କିନ୍ତୁ ମୁସଲମାନ ଆକ୍ରମଣ ପରେ ଅବସ୍ଥା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଯିବାରୁ ବହୁ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ହାତରେ ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଧ୍ୱଜା ରହିଲା ।

ଗଙ୍ଗବଂଶର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ନରପତି ନରସିଂହ ଦେବ । ସେ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ । ସେ ୧୨୩୮ ରୁ ୧୨୬୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଖାରବେଳଙ୍କ ପଛକୁ ସେ ହେଉଛନ୍ତି ସବୁଠୁଁ ପରାକ୍ରମୀ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ସମ୍ରାଟ । ବିଖ୍ୟାତ ଗୁପ୍ତବଂଶୀ ସମ୍ରାଟ୍ ସମୁଦ୍ର ଗୁପ୍ତଙ୍କ ବିଜୟ ସବୁକୁ ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ବିଜୟମାନଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତର ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ବହୁ ରାଜ୍ୟ ସମୁଦ୍ର ଗୁପ୍ତ ଜୟ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁକୁ ସେ ତାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ପାରି ନ ଥିଲେ କିନ୍ତୁ ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ବିଜିତ ରାଜ୍ୟମାନ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସେସବୁକୁ ଓଡ଼ିଶା ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ଧ୍ର ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶର ମଝିରେ ଓ ଅଧୁନିକ ବେରାରର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା କଳବର୍ଗ ଦେଶକୁ ଜୟ କରି ସେ ତାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ମିଶାଇ ଥିଲେ । ୧୨୪୪-୪୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ବଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରି ତହିଁର ପଶ୍ଚିମ ଭାଗ ବା ଗୌଡ଼କୁ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ସୁଦୂର ପ୍ରସାରୀ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ପରେ ସେ ଯଥାର୍ଥରେ ନିଜକୁ କଳବର୍ଗେଶ୍ୱର ଓ ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ଏ ଦୁଇ ଉପାଧି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁଦ୍ଧା ପୁରୀର ଗଜପତି ମହାରାଜା ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କର ଏ ସବୁ ବିଜୟ ଆଜି ଇତିହାସର କଥାରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସାରିଅଛି । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣ ଆଜି ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରୁଅଛନ୍ତି କୋଣାର୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଯୋଗୁଁ । କାରଣ ନରସିଂହ ଦେବହିଁ ତହିଁର ନିର୍ମାତା । କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରର ଉଚ୍ଚତା ଥିଲା ୨୨୦ ଫୁଟ । ଏହି ବିରାଟ ମନ୍ଦିରକୁ ତୋଳିବା ପାଇଁ ବାର କୋଟି ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ପୁଣି ଷୋଳବର୍ଷ କାଳ ବାରଶହ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହାଙ୍କର ଦଣ୍ଡବନ୍ତ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରି ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମନ୍ଦିର ପରି ଏ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ କଳାପାହାଡ଼ର ଉତ୍ପାତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇ ପାରିନି ନାହିଁ । ଭଙ୍ଗା କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୯୦ ଫୁଟ ମାତ୍ର ଉଚ୍ଚ । କିନ୍ତୁ ମନ୍ଦିରର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷରୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାପଡ଼ୁଛି ଯେ ଏହା ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟରେ ଅତୁଳନୀୟ ଏବଂ ଭାରତର ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ ଏହାର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ । ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚୀନ ପରିବ୍ରାଜକ ପାଟଳୀପୁତ୍ର ରାଜପ୍ରସାଦ ଦେଖି ବିସ୍ମୃୟରେ କହିଥିଲେ ଯେ ଏହା ଅତିମାନବମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବ, ମାନବ ହାତରେ ଏହାର ନିର୍ମାଣ ଅସମ୍ଭବ; କିନ୍ତୁ ସେ ଯଦି ଓଡ଼ିଶାର ଏହି କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥାନ୍ତେ ସେ ଅବଶ୍ୟ ଅଧିକ ଅଧିକ ବିସ୍ମୟାଭିଭୂତ ହୋଇ କହିଥାନ୍ତେ ଯେ ଏ ମନ୍ଦିର ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ନୁହେଁ ଦେବତାମାନଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି । ଏ ବିରାଟ ମନ୍ଦିର ଚିର କାଳକୁ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଶିଳ୍ପ ଚାରୁ କାର୍ଯ୍ୟର ନିଦର୍ଶନ ହୋଇ ରହିବ । ଅନ୍ୟ କେଉଁ ଯୁଗରେ ବା ଅନ୍ୟ କେଉଁ ଜାତି ଦ୍ୱାରା ଏହା ତୁଲ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତି ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବମୟ ଇତିହାସର ଏହା ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାୟୀ ନିଦର୍ଶନ ।

ନରସିଂହ ଦେବ ୧୨୬୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କର ୯ଜଣ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଦୁର୍ବଳ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଶା ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମୂଳଦୁଆ ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ଓ ନରସିଂହଦେବ ଏତେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ସ୍ଥାପନ କରି ଯାଇଥିଲେ ଯେ ଓଡ଼ିଶାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବାରମ୍ବାର ଆକ୍ରମଣ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ତିଳେ ମାତ୍ର ହଲ ଚଲ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପ୍ରବଳ ଆକ୍ରମଣ ଫଳରେ ଭାରତରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରଦେଶ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପଦାନତ ହୋଇଥିଲା ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଧ୍ୱଜାକୁ ଅବନତ କରିଦେବା ନିମନ୍ତେ ପାଣପଣ ଚେଷ୍ଟା କରି ଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାକୁ ସେ ଚିର ଉନ୍ନତ ରଖିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ମୁସଲମାନ ଶକ୍ତି ଏତେ ପ୍ରବଳ ଥିଲା ଯେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ଓ ପ୍ରଜା, ସାମନ୍ତ ଓ ସେନାପତି ସମସ୍ତେ ଦେଶପ୍ରେମରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ସମସ୍ତ ମତଭେଦ ପୋଡି ପକାଇଥିଲେ ଏବଂ ରାଣୀ ଏଲିଜାବେଥଙ୍କ ସମୟରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଲୋକେ ଯେପରି ସ୍ପାନିଶ୍ ଅର୍ମାଡ଼ା ବା ସ୍ପେନର ନୌବାହିନୀକୁ ଓ ବୈଦେଶିକ ଆକ୍ରମଣକୁ ହଟାଇ ଦେବାକୁ ଏକତାବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ, ଓଡ଼ିଆମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଜାତିର ସମୃଦ୍ଧ ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ହଟାଇ ଦେବାପାଇଁ ଏକତାବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସମୃଦ୍ଧ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଏପରି ଏକତାବଦ୍ଧ ହେବା ସବୁଦିନେ ସମ୍ଭବ ହୁଏନା ନାହିଁ । ଉତ୍କଳ (ଓଡ଼ିଶା) ତାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ସହାୟ ହେବାପାଇଁ ଅଧିକ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମୀ ରାଜଶକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଜନ ଅନୁଭବ କରିଥିଲା ଏବଂ ସୌଭାଗ୍ୟରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ରାଜାମାନେ ଯଥା ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ସିଂହାସନରେ ଆରୂଢ଼ ହେଲେ ।

କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବ ଏ ବଂଶର ପ୍ରଥମ ନରପତି । ଉତ୍କଳର ପୁନର୍ଗଠନ ଯୁଗର ତାଙ୍କୁ ଅଗ୍ରଦୂତ ବା ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ କୁହାଯାଇପାରେ । ଅତି ଗରିବାନା ଅବସ୍ଥାରୁ ଉଠି ସେ ଉତ୍କଳର ସମ୍ରାଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆସନରେ ବସିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ନିଜ ଆସନ ଦୃଢ଼ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ସେ ୧୪୩୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଉତ୍କଳର ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ । ୧୪୪୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହୋଇଥିବା ସମସ୍ତ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ହୋଇ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ପୁନଃସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ପାରିଥିଲା ।

ଏହାପରେ ତାଙ୍କର ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବଙ୍ଗଳାର ସୁଲତାନ ନାସିରୁଦ୍ଦୀନ ମହମ୍ମଦ ଉତ୍କଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତର ଅଂଶ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ; କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେ ଏଡ଼େ ଶୋଚନୀୟ ଭାବରେ ପରାଜିତ ହୋଇଥିଲେ ଯେ ବଙ୍ଗଳାର ମୁସଲମାନମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ବହୁଦିନ ଯାଏ ସାହସ କରି ପାରି ନଥିଲେ । ୧୪୫୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ନେଲୋର ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରି ରାଜ୍ୟଦ୍ୱୟ ଜିଣି ପୁଣି ଉତ୍କଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହି ଦୁଇ ରାଜ୍ୟ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କର ଅଧୀନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ବଂଶର ଦୁର୍ବଳ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ପୁଣି ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କରିଥିଲା । ୧୪୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ କାବେରୀ ନଦୀ ନିକଟସ୍ଥ କେରଳ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ୧୪୫୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ପ୍ରବଳପରାକ୍ରାନ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିଜୟ ନଗରର ବିପୁଳ ବାହିନୀ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାଭୂତ ହେଲା । ବିଜୟ ନଗର ବାହିନୀ ପରାଭୂତ ହେବାରୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗୌରବ ବହୁତ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ବହୁତ ରାଜା କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଶରଣପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ । ବିଶେଷ କରି ତେଲିଙ୍ଗ ଦେଶର ରାଜାମାନେ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ । ବାହାମନୀ ରାଜ୍ୟର ମୁସଲମାନ ରାଜା ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବହୁ ଅନ୍ୟାୟ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନେ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଅକୁଣ୍ଠିତ ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଉତ୍କଳ ଓ ତେଲିଙ୍ଗ ଦେଶର ମିଳିତ ବାହିନୀ ବାହାମନୀ ରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ବାହାମନୀ ରାଜ୍ୟର ସୁଲତାନଙ୍କ ସହିତ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ୧୪୬୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ବାହାମନୀ ରାଜ୍ୟର ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ଦେବଲକୁଣ୍ଡ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କଲେ । ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ଦୁର୍ବଳ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନଙ୍କ ସମୟରେ ବିଦର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଭୂଖଣ୍ଡ ଉତ୍କଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାରି ଯାଇ ବାହାମନୀ ସୁଲତାନଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା; କପିଳେନ୍ଦ୍ର ତାକୁ ଜିଣି ପୁନର୍ବାର ଉତ୍କଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କଲେ । ବିଜୟ ନଗରର ରାଜା ପୁଣି ବିଦ୍ରୋହୀ ହେବାରୁ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯାନ କଲେ । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ରାଜ୍ୟମାନେ କ୍ରମାନ୍ୱୟେ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ ହେଲା ଏବଂ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସୀମା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ସୀମାକୁ ଛୁଇଁଲା ଦିଗବିଜୟରେ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର ଓ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପରାକ୍ରମ-ଶାଳୀ ନେପୋଲିୟନଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ନେପୋଲିୟନ ଓ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଭେଦ ରହିଛି । ନେପୋଲିୟନ ତାଙ୍କ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ କିନ୍ତୁ ମହାପରାକ୍ରମୀ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଧିକାର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିବାକୁ ବା ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବାକୁ ସେ ସମୟରେ ଭାରତରେ କୌଣସି ଶକ୍ତି ନଥିଲା । ମୁସଲମାନମାନେ ଯେପରି ଉତ୍ତର ଭାରତର ଏକଚ୍ଛତ୍ର ଅଧିପତି ହୋଇଥିଲେ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଏକଚ୍ଛତ୍ର ଅଧିପତି ହୋଇଥିଲେ । କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଯେବେ ଆଉ କିଛିଦିନ ବଞ୍ଚିଥାଆନ୍ତେ ତାହାହେଲେ ଦିଲ୍ଲୀର ସୁଲତାନଙ୍କ ସହିତ ଭାରତ ସମ୍ରାଟ ପଦପାଇଁ ସେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିଥାନ୍ତେ । ବିଜୟନଗର ଓ ବାହାମନୀ ରାଜ୍ୟର ପରାକ୍ରାନ୍ତ ରାଜାମାନେ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଦିଲ୍ଲୀ ସିଂହାସନରେ ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ସମ୍ରାଟମାନେ ଥିଲେ ସେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିବା କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସହଜ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ୧୪୬୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ । କର୍ଣ୍ଣାଟରେ ଥିବା କାଞ୍ଚୀ ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ।

ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ଏ ବଂଶର ଆଉ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନରପତି । ବଙ୍ଗଦେଶର ମୁସଲମାନମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତର ଭାଗ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଯେତେ ଯେତେ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ, ସେ ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ସମୟରୁ ଉତ୍କଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଉତ୍କଳରେ ଗୋଟିଏ ନବ ଯୁଗର ଉଦୟ ହେଲା ।

ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଉତ୍କଳରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ଏହାରି ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭଙ୍ଗର ବୀଜ ନିହିତ ଥିଲା । ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ନିଜେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ରାଜନୀତି, ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଲେ ଦେଶ ଉପରକୁ ବିପଦ; ଇତିହାସ ଏହା ବହୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଘୋଷଣା କରେ । ବିଶେଷତଃ ଭାରତ ପକ୍ଷରେ ଏଭଳି ବିପଦର ସମ୍ଭାବନା ଅଧିକ କାରଣ ଭାରତ ଖୁବ୍ ସହଜରେ ଧର୍ମଗତ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରଭାବରେ ନିଜର ହରାଇ ଦିଏ ।

ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ଦକ୍ଷ ମନ୍ତ୍ରୀ ରାମାନନ୍ଦରାୟ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମକୁ ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟ ଧର୍ମରେ ପରିଣତ କଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଗଜପତି ରାଜାମାନେ ଏତେ ଦୃଢ଼ ଓ ଅଟଳ ଭାବରେ ଯେଉଁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଢ଼ି ଯାଇଥିଲେ, ଏତଦ୍ୱାରା ତା ମୂଳରେ କୁଠାରାଘାତ ହେଲା । ଓଡ଼ିଶାର ସାମରିକ ଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ପାଇଲା । ଓଡ଼ିଶାର ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନେ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷମତା ଲାଭ ପାଇଁ ଗୋଷ୍ଠୀବାଦ କଳହରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ୧୫୩୦ରୁ ୧୫୬୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ବିରାଟ ଉତ୍କଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇଗଲା । ଉତ୍କଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ନାମ ଶୁଣି ମୁସଲମାନ ଶକ୍ତି ଭୟଭୀତ ହେଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ ଉତ୍କଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ ମୁସଲମାନ ଶକ୍ତିର ଶିକାରରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଦକ୍ଷିଣରୁ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାର ସୁଲତାନ ଇବ୍ରାହିମ ଏବଂ ଉତ୍ତରରୁ ବଙ୍ଗର ସୁଲତାନ ସୁଲେମାନ କରରାଣୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ କଳାପାହାଡ଼ ଏ ଶିକାରକୁ ଦୁଇପଟୁ ଟାଣି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦଖଣ୍ଡ ଭଗ୍ନ କରାଇଲେ । ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମୀ ନରସିଂହଦେବ ବା କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସମୟରେ କଳାପାହାଡ଼ ଉତ୍କଳର କୀର୍ତ୍ତି ଧ୍ୱଂସ କରି ଯେଉଁ ତାଣ୍ଡବଲୀଳା ଲଗାଇଲା, ତାହା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଥାନ୍ତା କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ବଳ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଉତ୍କଳକୁ ଛିନ୍ନ ପତିତ ତାହା ସାଧ୍ୟ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେଲା । ସେଥିପାଇଁ ମହାମାନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଘେନି ଉତ୍କଳର ଅନ୍ତ ଗର୍ବ, କଳାପାହାଡ଼ ସେ ସବୁକୁ ଅପହରଣ କଲା ଏବଂ କେତେକଙ୍କୁ ଏମନ୍ତ ବିକଳାଙ୍ଗ କଲା ଯେ ସେ ସବୁକୁ ଚିହ୍ନିବାର ଆଉ ବାଟ ରହିଲା ନାହିଁ । ମହୋଲ୍ଲ ଦାସେର ଅବସ୍ଥର୍ଗ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଖାଲ ଦାସ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ କହିଅଛନ୍ତି, ଉତ୍କଳକୁ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଆଗମନ ଉତ୍କଳ ପକ୍ଷ ଗୋଟିଏ ମହାବିପଦ । ତାଙ୍କର ଏ ଉକ୍ତି ବାସ୍ତବରେ ଯଥାର୍ଥ । ଅଗରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମର ମୂଳଦୁଆ ରହିଥିଲା । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମର ଧ୍ୱଜଶିଖାକୁ ନେଇ ଦେଲେ । ବସ୍ତୁତଃ ଉତ୍କଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭାରତର ଶେଷ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ନରସିଂହ-ଦେବ ବା କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ପରି ଆଉ ଜଣେ କେହି ନରପତି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଉତ୍କଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଯାହାଙ୍କଲେ ତଦ୍ୱାରା ଉତ୍କଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମୂଳଦୁଆ ଭୁଷୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ।

ଅଗରୁ କୁହାଯାଇ ଅଛି ଯେ ଉତ୍କଳର ପତନ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ସମୟରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍କଳ ପତନଯୁଗର କାହାଣୀ ଅଳ୍ପ କଥାରେ କୁହା ଯାଇ ପାରିବ । ଏ ଯୁଗର ମୋଟାମୋଟି ତିନିଗୋଟି ବିଭାଗ କରାଯାଇ ପାରେ । ପ୍ରଥମ ବିଭାଗ ୧୫୬୮ରୁ ୧୭୫୧; ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଭାଗ ୧୭୫୧ରୁ ୧୮୦୩ ଏବଂ ତୃତୀୟ ବିଭାଗ ୧୮୦୩ ରୁ ୧୯୪୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ୧୯୪୭ଠାରୁ ୧୯୫୦ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ଚାରି ଶତାବ୍ଦୀର ପରାଧୀନତା ପରେ ଉତ୍କଳ ସ୍ୱାଧୀନତା ପଥରେ ପଥିକ ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଯାବତୀୟ କ୍ଷମତା ଲାଭ କରିଅଛି ।

୧୫୬୮ରୁ ୧୭୫୧ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱର ଅଧୀନରେ ରହିଥିଲା । ଏ ଯୁଗରେ ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ମନ୍ଦ ନ ଥିଲା । ପୂର୍ବେ ଗଜପତି ରାଜାମାନେ ଯେଉଁ ରୀତିରେ ଶାସନ କରୁଥିଲେ ମୋଗଲ ନରପତିମାନେ ତହିଁରେ ବିଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ନ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ସମର ଶିକ୍ଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବା ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱର ଏକମାତ୍ର ଦୋଷ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ । ଏତଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସାମରିକ ଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ପାଇଲା । ଓଡ଼ିଆମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମରଭୂମିରେ ନିଜର ପରାକ୍ରମ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲେ କିନ୍ତୁ ମୋଗଲମାନଙ୍କର ଏ ନୀତି ଫଳରେ ଚିରକାଳକୁ ସେମାନଙ୍କର କପାଳ ଫାଟିଲା । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇଲେ ଯାହା ହେବାର କଥା ମୋଗଲ ନରପତି ମାନଙ୍କ ନୀତି ଫଳରେ ତାହାହିଁ କେବଳ ଘଟିଲା । ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଶାର ତିନୋଟି ମଙ୍ଗଳ ହୋଇଥିଲା । ଯଥା:—

(୧) ଆକବରଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜସ୍ୱ ମନ୍ତ୍ରୀ ତୋଡ଼ରମଲ୍ଲଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଓଡ଼ିଶାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୨) ଓଡ଼ିଶାର ଜଳ ଓ ସ୍ଥଳ ବାଣିଜ୍ୟର ଅଭ୍ୟୁଦୟ । ହରିହରପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର, ପିପ୍ପଳି ଓ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀକୂଳରେ ଥିବା ପିପ୍ପଳି ଏବଂ ମେଦିନୀପୁରର ହୁଗଳିରେ ଇଂରେଜ ସୌଦାଗରମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥାନ ସ୍ଥାପିତ ହେବାରୁ ତାହା ଓଡ଼ିଶା ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

(୩) ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ବିପୁଳ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଘଟିଥିଲା କାରଣ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଓ ରଘୁନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ ପ୍ରଭୃତି କବିମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଅମର କାବ୍ୟମାନ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ସେସବୁ ଆଜଯାଏଁ ସୁଦ୍ଧା ଅତୁଳନୀୟ ରହିଅଛି । କିନ୍ତୁ ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କୃତିତ୍ୱ ଓଡ଼ିଶାର ସିଂହାସନରେ ଭୋଇବଂଶ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ମୋଗଲବାଦସାହାଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ସ୍ୱାଧୀନ ନରପତିରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରିବା । ଭୋଇବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ୧୫୬୮ ରୁ ୧୭୫୧ ଖ୍ରୀ: ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ।

ଖ୍ରୀ: ୧୭୫୧ ରୁ ଖ୍ରୀ: ୧୮୦୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଲା । ମୋଗଲ ଶାସନଠାରୁ ମରହଟ୍ଟା ଶାସନ ବିଶେଷ ଭିନ୍ନ ନ ଥିଲା । ମରହଟ୍ଟାମାନେ ମୋଗଲମାନଙ୍କଠାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମଗତ ବିଷୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଧିକ ନଜର ଦେଇଥିଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୂଜା ଓ ଜାନଯାତ୍ରା ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ସେମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ନୂଆ ଦେଉଳମାନ ତୋଳାଇ ଥିଲେ ଏବଂ ପୁରୁଣା ଦେଉଳମାନଙ୍କର ମରାମତି କରାଇଥିଲେ । ସେମାନେ କୋଣାର୍କ ଦେଉଳର ଭଙ୍ଗା ନାଟମନ୍ଦିରର ପଥର ଅଣାଇ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଭୋଗମଣ୍ଡପ ତିଆରି କରାଇଥିଲେ । କୋଣାର୍କର ଅରୁଣ ସ୍ତମ୍ଭ ଅଣାଇ ସେମାନେ ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ଆଗରେ ସ୍ଥାପନ କରାଇଥିଲେ । ଏହାଛଡ଼ା ସେମାନଙ୍କ ସମୟରେ କାଠଯୋଡ଼ି ବନ୍ଧ ମରାମତି କରାଯାଇ ଥିଲା । ଏସମସ୍ତ ଜନହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ, ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ବହୁତ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲେ । ସବୁବେଳେ ଧନ ହରଣ ଓ ଲୁଣ୍ଠନ ଲାଗି ରହିଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଭାରି ହଇରାଣ କରୁଥିଲେ । ଏ ଅତ୍ୟାଚାର ଫଳରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଧ୍ୱଂସ ପାଇଲା । କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚାରେ ବିଶେଷ ବାଧା ପଡ଼ି ନ ଥିଲା ମରହଟ୍ଟା ଯୁଗର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓଡ଼ିଆ କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର ସେ ତାଙ୍କର ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅମର କାବ୍ୟମାନ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ଖ୍ରୀ: ୧୮୦୩ ରୁ ଖ୍ରୀ: ୧୯୪୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଲା । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ କବଳରୁ ସମଗ୍ର ଭାରତକୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଯେଉଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ତା ଫଳରେ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶ ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଲା । ବ୍ରିଟିଶ ରାଜତ୍ୱରେ ଭାରତର କେବଳ ଯେ ଅମଙ୍ଗଳ ହୋଇଛି ବରଂ ମଙ୍ଗଳ ହୋଇ ନାହିଁ, ଏହା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ଭାରତୀୟ ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଏହା ନିଖିଳ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ଭାବ ଉଦ୍ରେକ କଲା ଏବଂ ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଭେଦଭାବ ଥିଲା ତାକୁ ସମୂଳେ ଲୋପକଲା । ସମୂହ ଭାବରେ ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱ ଯୋଗୁଁ ଭାରତର ଯାହା ଅନିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜଣା ଏବଂ ତାହା କାହା ମନରୁ ପାଶୋରି ଯାଇନାହିଁ । ତେଣୁ ତହିଁର ଆଲୋଚନା ଅନାବଶ୍ୟକ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଅମଳରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ହେଲା, ଏବଂ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଜମିଦାରୀ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଚାଲିଗଲା । ଏ ଦୁଇ ଘଟଣା ଯୋଗୁଁ ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମନରେ ବହୁତ କ୍ଷୋଭ ରହିଗଲା । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ କରିବା ଏବଂ ବହୁକାଳ ବାହାରେ ରହିଯାଇଥିବା କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବାଦ୍ୱାରା ଇଂରେଜମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଭୁଲକୁ ବହୁପରିମାଣରେ ସୁଧାରିଥିଲେ ।

୧୯୪୭ ମସିହାରେ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ କଲା ପରେ ଓଡ଼ିଶା ସବୁ ଦିଗରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଅଛି । ଦେଶବିଭାଗ ପରେ ୧୯୪୮ ମସିହା ଜାନୁୟାରି ପହିଲାରେ ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ହେଲା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜନୈତିକ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବଜାୟ ରଖି ଆସିଥିବା ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତଗୁଡ଼ିକର ମୂଳ ପ୍ରଦେଶ ସହିତ ମିଶ୍ରଣ ଘଟିଲା । ଫଳତଃ ଏ ଆଦର୍ଶ ଭାରତ ୟୁନିୟନ ସଙ୍ଗେ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ମିଶ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲା । ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲେ । ଯଥାର୍ଥରେ ସେ ଆଜି ନବୀନ ଉତ୍କଳର ନିର୍ମାତାରୂପେ ପରିଚିତ । ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଯୋଜନା, ଶିଳ୍ପଯୋଜନା, ଅର୍ଥନୈତିକ ଯୋଜନା ଓ କୃଷି ଉନ୍ନୟନ ଆଦି ଯେଉଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଯୋଜନାମାନ ଓଡ଼ିଶାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଅଛି, ସେସବୁଗୁଡ଼ିକରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭବିଷ୍ୟତ ଉନ୍ନତିର ପଥ ଅବଶ୍ୟ ପରିଷ୍କାର ହେବ ।

(ଗ) ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଇତିହାସ

ମହାରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରବଳ ବା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରି ତାଙ୍କର ପୁରୋହିତ ବିଦ୍ୟାପତିଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିରରେ ନୀଳମାଧବ (ମାଧ୍ୱେଂଧ)ଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା କରୁଥିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ମନ୍ଦିରଟି ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା । ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମହାଭବ ଗୁପ୍ତ ଯଯାତି ଉକ୍ତ ନୀଳମାଧବ ବିଗ୍ରହକୁ ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର, ସୁଭଦ୍ରା ନାମକ ତିନି ମୂର୍ତ୍ତିରେ ପରିଣତ କଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ୩୮ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କଲେ । ମାତ୍ର ତାହା ମଧ୍ୟ ସମୁଦ୍ରର ଲୁଣି ପବନ ବାଜି ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ ଏହି ସୁବିଶାଳ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଓ ୧୨୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସାଢ଼େ ସାତ କୋଟି ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ମହାରାଜା ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ । ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବା ପୂଜାର ସୁଚାରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ହିନ୍ଦୁଜାତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବତା । ଉପନିଷଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପରମବ୍ରହ୍ମ ରୂପେ ତାଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରାଯାଏ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ନୀତି ଅତି ପବିତ୍ର ଭାବରେ ପାଳନ କରାଯାଏ । ପ୍ରତିଦିନ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନିକଟରେ ଛପନ ଭୋଗ ଲାଗେ । ସେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସବୁର ମୂଲ୍ୟ ୫୭୨୩୩୪/ରୁ କିଛି ବେଶୀ । ସର୍ବମୋଟ ୧୪୮୦ ଜଣ ସେବାୟତ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତିଦିନ ୧୦୮ ଜଣ ସେବାୟତଙ୍କୁ ମନ୍ଦିରରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବା କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଅବଶିଷ୍ଟ ସେବାୟତମାନେ ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଆନ୍ତି । ପୁରୀର ରାଜା ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ମନ୍ଦିରର ପରିଚାଳକ । ଏହି ମହାନ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଦୈନନ୍ଦିନ ପରିଚାଳନା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଫିସ ଅଛି । ବର୍ଷକ ବାରମାସରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ତେରଗୋଟି ଯାତ୍ରା ହୁଏ । ଉକ୍ତ ଯାତ୍ରାଉତ୍ସବ ଦେଖିବା-ନିମନ୍ତେ ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଯାତ୍ରୀ ଆସନ୍ତି । ରଥଯାତ୍ରା ସବୁଠୁଁ ବଡ଼ ଉତ୍ସବ ।

(ଗ) ନବକଳେବର ଯାତ୍ରାର ପରିଚୟ

ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଯେତେ ଯେତେ ଉତ୍ସବ ଅଛି ସେଥିଭିତରେ ନବକଳେବର ଯାତ୍ରା ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ବୋଲି ବୋଧହୁଏ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀ କିମ୍ବା ତହିଁର ଆଖପାଖ ସମୟରେ ଉକ୍ତ ଉତ୍ସବର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ବଂଶାନୁକ୍ରମେ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଶବର ପାର୍ବତୀୟ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ପୂଜା କରି ଆସୁଥିଲେ । ବହୁପୂର୍ବ କାଳରେ ପ୍ରାଚୀ ନଦୀ କୂଳରେ ପୂଜା କରୁଥିବା ଜୈନମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଶବରମାନେ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିବା ପ୍ରବାଦ ରହିଅଛି । ଶବରମାନେ ତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟା ଭଲରୂପେ ଜାଣିଥିଲେ ଏବଂ ମୂର୍ତ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଆସିଗଲା ପରେ, ମୂର୍ତ୍ତିର ଘଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ତାହାକୁ ନୀଳମାଧବ ନାମ ଦେଲେ । ଏହି ଘଟଣା ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଘଟିଥିଲା, ସେବର୍ଷ ଯୋଡ଼ା ଆଷାଢ଼ ପଡ଼ିଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଆଷାଢ଼ରେ ନ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷରେ ଯେଉଁବର୍ଷ ଯୋଡ଼ା ଆଷାଢ଼ ପଡ଼େ ସେବର୍ଷ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ, ତାଙ୍କର ଭାଇ ବଳଭଦ୍ର ମହାପ୍ରଭୁ ଏବଂ ଭଉଣୀ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କର ଘଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ; ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନେ ନବକଳେବର ଧାରଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ପୁରାତନ ଘଟକୁ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ାମଧ୍ୟସ୍ଥ କୈବଲ୍ୟ ବୈକୁଣ୍ଠରେ ପୋତି ଦିଆଯାଏ । କୈବଲ୍ୟ ବୈକୁଣ୍ଠ ପୁରାତନ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ଶ୍ମଶାନ ରୂପେ ପରିଚିତ । 'ନବକଳେବର' ଶବ୍ଦର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ, ବଡ଼ଭାଇ ବଳଭଦ୍ର ମହାପ୍ରଭୁ ଓ ଭଉଣୀ ସୁଭଦ୍ରା ଦେବୀଙ୍କର ନୂତନ କଳେବର ବା ଘଟଧାରଣ । ଭାରତର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ଶବରମାନେ ଆଷାଢ଼ ମାସକୁ ପବିତ୍ର ମନେ କରନ୍ତି । କାରଣ ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ଭଗବାନ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଅବତରଣ କରନ୍ତି । ସେଥିନିମନ୍ତେ ଯୋଡ଼ା ଆଷାଢ଼ ପଡ଼ୁଥିବା ବର୍ଷଟି ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତୀବ ପବିତ୍ର । ପୁରୀର ଦଇତାମାନେ ଶବର ରାଜା ବିଶ୍ୱାବସୁ (ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଲାଭ କରିଥିଲେ) ଙ୍କ କନ୍ୟାକୁଳରେ ତାଙ୍କ ବଂଶଧର, ସେମାନେ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରଧାନ ସେବକ ଏବଂ ସେମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଜ୍ଞାତିକୁଟୁମ୍ବ । ଯେତେବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥ, ତାଙ୍କର ଭାଇ ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କଳେବରକୁ ସମାଧି ଦିଆଯାଏ, ସେମାନେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ରିୟା ପାଳନ୍ତି । ଦଇତାମାନେ ଅନ୍ୟ ସେବାୟତମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ନବକଳେବର ବର୍ଷର ଚୈତ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ବାସେଳୀ ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ, ବଳଭଦ୍ର ମହାପ୍ରଭୁ ଓ ସୁଭଦ୍ରା ଦେବୀଙ୍କ ଘଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିମନ୍ତେ

Digitized by srujanika@gmail.com

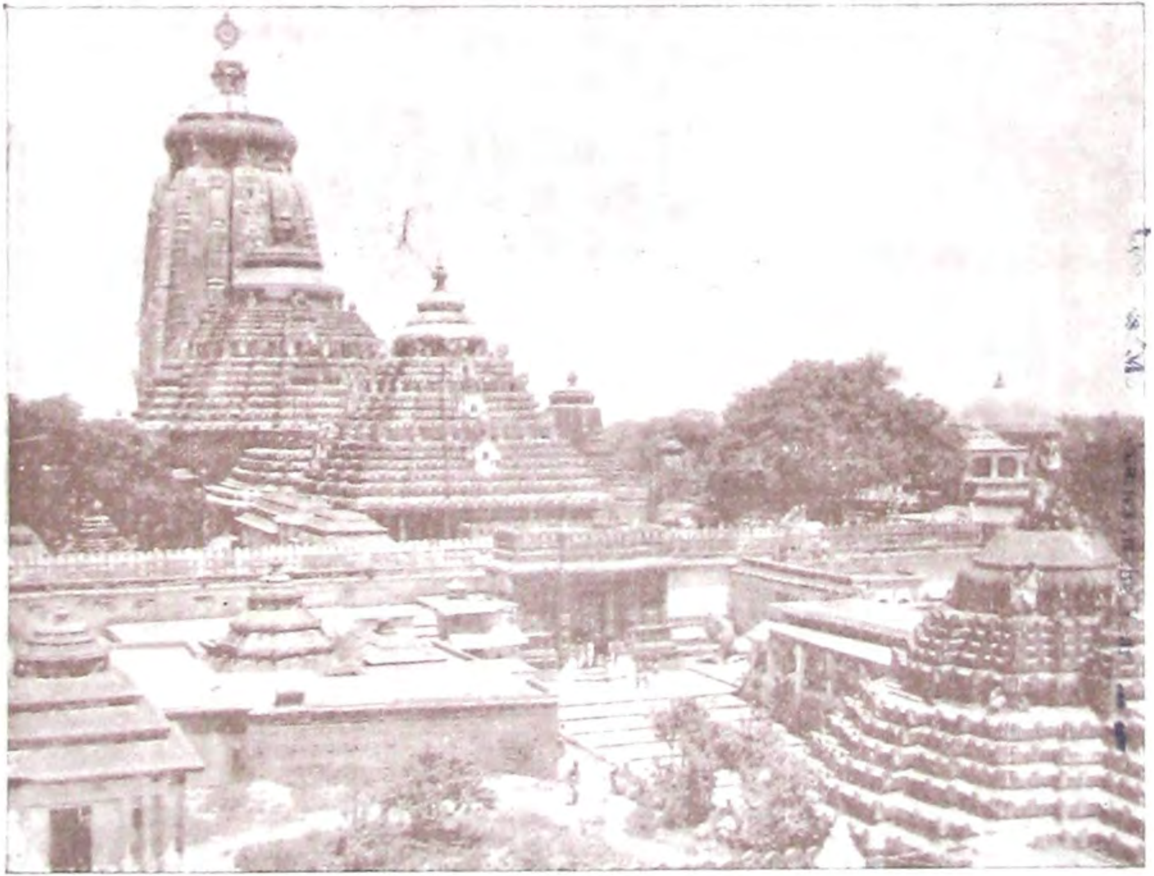

ପୁରୀର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନୁମତି ଭିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଦେବୀଙ୍କ ଅନୁମତିର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କର ମାଳା ଭିତରଚ୍ଛ ମହାପାତ୍ର (ମନ୍ଦିର ସେବାୟତମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣଙ୍କ ଉପାଧି) ଙ୍କୁ ବଢ଼ାଇ ଦିଆଯାଏ ଏବଂ ସେ 'ନବକଳେବର'କୁ କରାଇବାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଦେବତାମାନଙ୍କ ଘଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା ଅନୁଯାୟୀ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରଦାନ କରିବା ପରେ ଭିତରଚ୍ଛ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ । ଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ଦିଅଁଙ୍କର ଘଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେବାପରେ ଭିତରଚ୍ଛ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଅଛି ।

ତାପରେ ବିଗ୍ରହ ନିର୍ମାଣ ନିମନ୍ତେ ଦାରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ନିମଗଛ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ସକାଶେ ସେବାୟତମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦଳ ମଙ୍ଗଳା ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଆନ୍ତି । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରାଚୀନଦୀ କୂଳରେ କାକଟ ପୁରଠାରେ ଦେବୀ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ପୀଠ । ସେଇଁଠାକୁ ଗଲେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଦାରୁ ମିଳିବ ମଙ୍ଗଳା ଦେବୀ ସେବାୟତ ଦଳକୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି ବୋଲି କଥିତ ଅଛି । ଦେବୀଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଇ ସେବାୟତମାନେ ତିନି ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି ହୋଇ ଯାନ୍ତି । ପ୍ରତି ଦଳ ପରମ୍ପରା ଅନୁଯାୟୀ ସେମାନେ ବାଟରେ ଯାଆନ୍ତି ।

ବଳଭଦ୍ର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ତିଆରି ପାଇଁ ଯେଉଁ ନିମଗଛ ଦାରୁ ଯୋଗାଇବ ତାହାର ରଙ୍ଗ ଧଳା; ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ ଶଙ୍ଖ ଚିହ୍ନ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେ ଗଛରେ କୌଣସି ପକ୍ଷୀ ବାସ କରୁ ନ ଥିବେ । ମାତ୍ର ତା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ନାଗ ସାପ ଥିବା ଦରକାର । ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ନିମଗଛଟି ଦରକାର, ତାର ରଙ୍ଗ ଗାଢ଼ ଲୋହିତ ବା ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବ ଓ ଗଛଟିରେ ପାଞ୍ଚଟି ମାତ୍ର ଶାଖା ଥିବ । ସୁଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଦାରୁ ଦରକାର ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ ଗଦା ଚିହ୍ନ ଥିବା ଦରକାର ଏବଂ ଯେଉଁ ଗଛ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ତିଆରିରେ ଲାଗିବ ସେଥିରେ ଚକ୍ରଚିହ୍ନ ଥିବା ଦରକାର । ଅଧିକନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଗଛରେ ସାତଟି ମାତ୍ର ଶାଖା ଥିବ ଏବଂ ଗଛଟି ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବ ।

ଦାରୁ ଗୁଡ଼ିକର ସ୍ଥାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିସାରିବା ପରେ ଦିଗପାଳ ଏବଂ ଦେବତାମାନଙ୍କ ତୃପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଗଛ ମୂଳରେ ହୋମ କରି ବଳିଦାନ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଓ ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ କୁରାଢ଼ୀରେ ଦାରୁମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଥମ ଚୋଟ ଦିଆଯାଏ । ତାପରେ ଯଥାରୀତିରେ କାଟି ସରିବା ପରେ ପୁରୀକୁ ଅଣାଯାଏ । ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ସେଥିରେ ନୂତନ ବିଗ୍ରହ ତିଆରି ହୁଏ । ପୁରାତନ ବିଗ୍ରହକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ପାଇଁ ନୂତନ ବିଗ୍ରହ ତିଆରି ହେବା ପରେ ଅଜ୍ଞାତ ଏବଂ ଅଜ୍ଞେୟ ପଦାର୍ଥଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମ ନାମରେ ଅଭିହିତ, ପୁରାତନ ଘଟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାର କରି ନୂତନ ବିଗ୍ରହମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଏ । ପତିମହାପାତ୍ର ନାମକ ମନ୍ଦିରର ସେବକଙ୍କ ଆଖିରେ ଅନ୍ଧପଟି ଦିଆଯାଏ ଓ ତାଙ୍କ ହାତରେ କନା ବନ୍ଧାଯାଏ । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମ ଯେଉଁ ତୁଳସୀ ଓ ଚନ୍ଦନରେ ଭୂଷିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ବାରଟିଏ ବର୍ଷ ପରେ ବି ସେ ତୁଳସୀ ଓ ଚନ୍ଦନ ଶୁଖିଯାଇ ନ ଥାଏ, ବରଂ ପୂର୍ବପରି ତଟକା ରହିଥାଏ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଆଷାଢ଼ର ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଏହା ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

‘ନବ କଳେବର’ ବା ଦାରୁଙ୍କର ନୂତନ ବିଗ୍ରହଧାରଣ ଯେଉଁପରି ହୁଏ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏହାହିଁ ତାର ପଦ୍ଧତି । ପ୍ରଥମ ନବ ବିଗ୍ରହ ଦର୍ଶନରେ ଭକ୍ତମାନେ ମହାପୁଣ୍ୟ ଲାଭ କରନ୍ତି ବୋଲି କଥିତ ଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ପୁରୀରେ ନବକଳେବର ଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଯାତ୍ରୀ ଠୁଳ ହୁଅନ୍ତି ।

(ଘ) ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ସବ

ରଥଯାତ୍ରା—ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ତିନି ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ସର୍ବାଙ୍ଗ ସ୍ନାନ ହୁଏ । ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗର ରଙ୍ଗ ସବୁ ଧୋଇଯାଏ, ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କର ନୂଆ ରଙ୍ଗ ହେବାକୁ ୧୨ ଦିନ ସମୟ ଲାଗେ । ଏହି ସମୟକୁ ‘ଅନବସର’ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ଦଇତାପତି ସେବାୟତମାନେ ବହନ କରନ୍ତି । ‘ଗୁଣ୍ଡିଚା ଦିନ’ ଦାରୁମାନେ ରଥ ଆରୋହଣ କରନ୍ତି । ନଗର

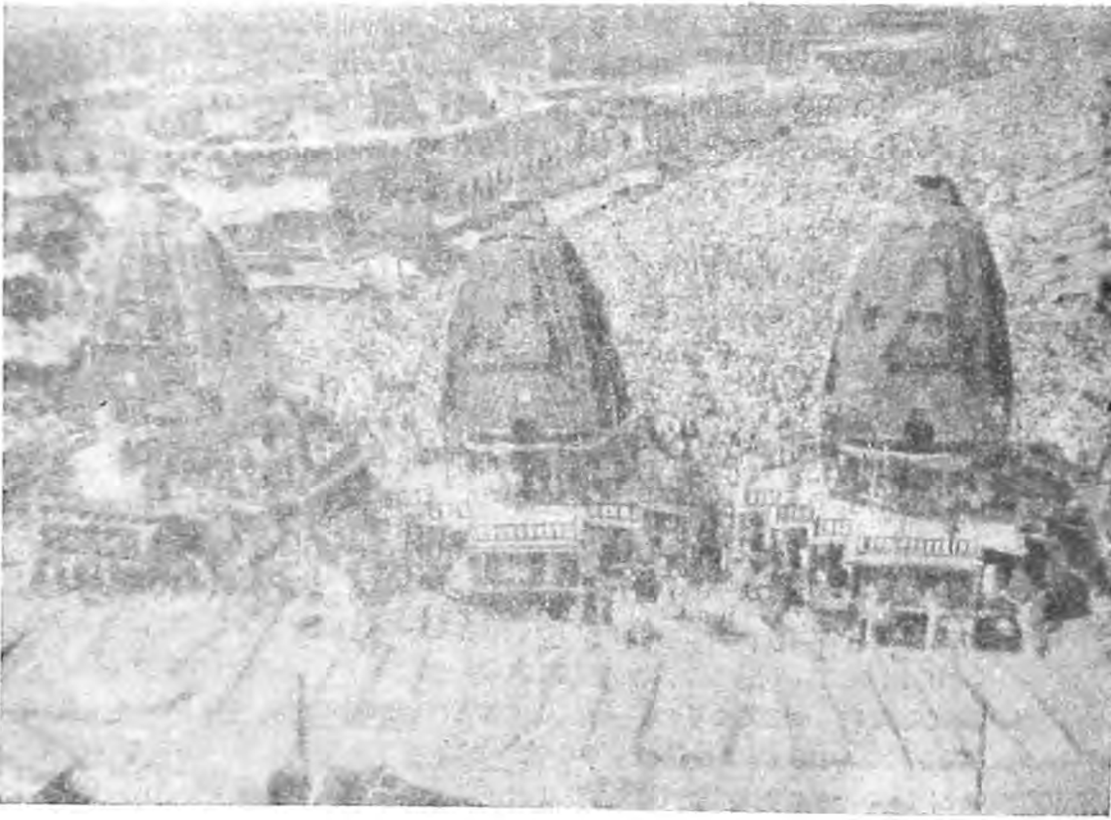

ପୁରୀ ରଥଯାତ୍ରାର ଗୋଟିଏ ଦୃଶ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

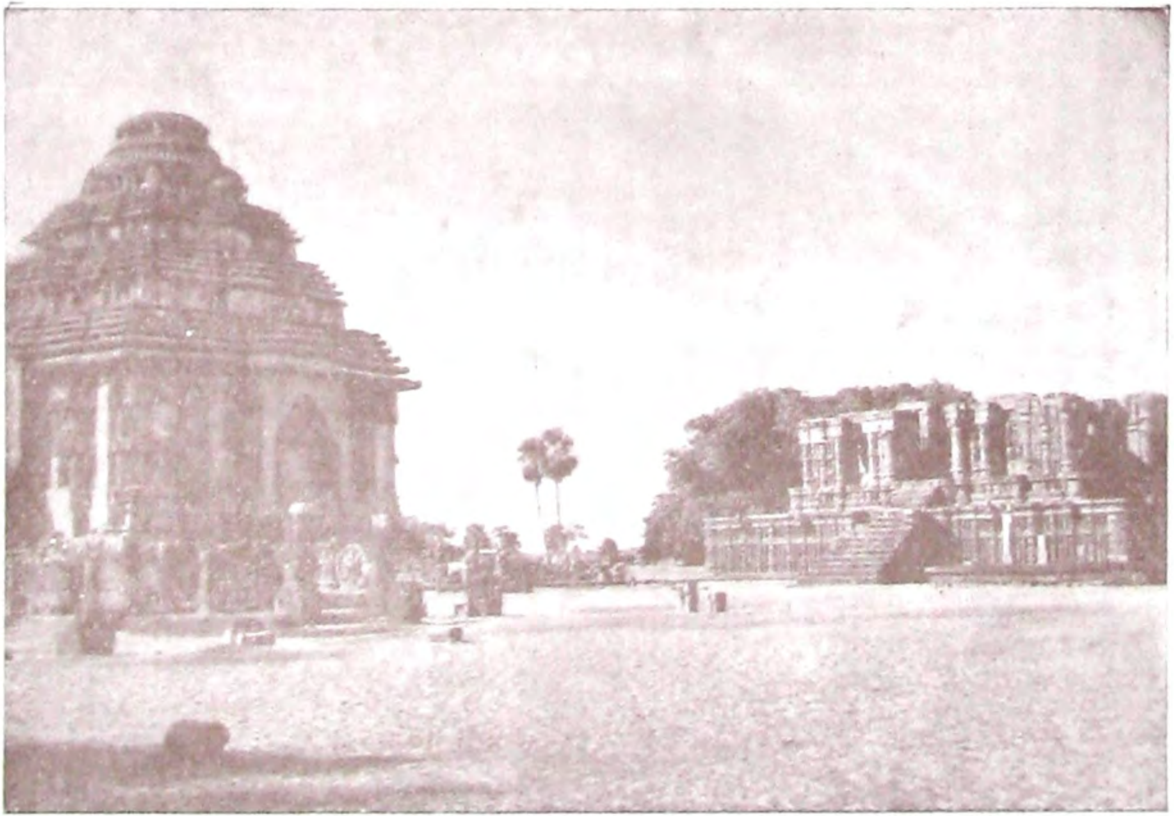

କୋଣାର୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦିର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରମଣ କରି ଗୁଣ୍ଡିଚା ଘରକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ଦିନ ତିନି ରଥଯାକ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଘରକୁ ଯିବା ଆଗରୁ 'ଛେରା ପହଁରା' କରାଯାଏ । ପୁରୀର ଠାକୁର ରାଜା ନିଜେ ନିଜ ହାତରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଜ୍ଜନୀରେ ରଥ ଆଗରେ ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡ ପହଁରନ୍ତି । କାଳ କାଳରୁ ଚଳି ଆସୁଥିବା ଏହି ପ୍ରଥାର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରାଜା ଓ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ରଥର ନାମ 'ନନ୍ଦିଘୋଷ' ଓ ତାହା ରକ୍ତ ଓ ପୀତ ବର୍ଣ୍ଣ । ବଳଭଦ୍ର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ରଥନାମ 'ତାଳଧ୍ୱଜ', ତାହା ରକ୍ତ ଓ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ । ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ରଥ ଦର୍ପଦଳନ, ତାହା ରକ୍ତ ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ଯାହାକି ୯ ଦିନ ଧରି ହୁଏ । ଏହାପରେ ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ରଥ ସେହି ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ବଡ଼ ଦେଉଳକୁ ଯାଜପମଙ୍କରେ ଫେରି ଆସେ । ଏହି ଫେରିବା ସମୟର ଯାତ୍ରାକୁ ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରା କୁହାଯାଏ । 'ଏକାଦଶୀ' ଅର୍ଥାତ୍ ମାସର ଏକାଦଶ ତିଥିରେ ଦଅଁମାନେ 'ରାଜବେଶ' ଧାରଣ କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ବର୍ଷ ବିଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ, ତାହାକୁ ନବକଳେବର ବର୍ଷ କୁହାଯାଏ ।

ଝୁଲଣ ଯାତ୍ରା—ଶ୍ରାବଣ ମାସର ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଏକାଦଶୀ ତିଥିରୁ ଝୁଲଣ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନ ଶେଷ ହୁଏ । ବିଜେ ପ୍ରତିମା ଝୁଲଣରେ ବସନ୍ତି । ସେ ଉତ୍ସବରେ ନୃତ୍ୟ ଓ ଗୀତ ହୁଏ ।

ରାସଯାତ୍ରା—କାର୍ତ୍ତିକମାସ ସାରା ହୁଏ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ବିଶେଷ ଭୋଗ ଲାଗେ ଓ ମହାପ୍ରଭୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ରାଜବେଶ ହୁଅନ୍ତି ।

ଦୋଳଯାତ୍ରା—ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଜଗନ୍ନାଥ ଜୀଉଙ୍କ ବିଜେ ପ୍ରତିମା 'ଦୋଳ ଗୋବିନ୍ଦ' ଦୋଳ ମଣ୍ଡପକୁ ଅଣାଯାନ୍ତି । ସେଠାରେ, ହୋରି ଖେଳ ହୁଏ । ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଆନନ୍ଦଉତ୍ସବ ହୁଏ ।

ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରା—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟାରୁ ୨୧ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ । ଜଗନ୍ନାଥ ଜୀଉଙ୍କ ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମା ମଦନମୋହନଙ୍କୁ ନରେନ୍ଦ୍ର ସରୋବରକୁ ନିଆଯାଏ । ସେଠାରେ ଦଅଁଙ୍କର ଜଳରେ ଦୈନିକ ନୌକା ବିହାର ହୁଏ ।

ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଏ ଉତ୍ସବ ହୁଏ । ଜଗନ୍ନାଥଜୀଉ ଗଣେଶ ବେଶ ଧାରଣ କରନ୍ତି ।

(ଙ) ପୁରୀ ଧାମରେ ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନ

ଗୁଣ୍ଡିଚା ଘର:—ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ପ୍ରଥମେ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ପୂଜା ପାଉଥିଲେ । ରଥ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ 'ଗୁଣ୍ଡିଚା', ଦିନଠାରୁ 'ବାହୁଡ଼ା' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହିଠାରେ ତାଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ; ଏହା ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତରରେ ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡର ଶେଷ ମୁଣ୍ଡରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପୁଷ୍କରଣୀ—ଏହା ପୁରୀରେ ସବୁଠୁଁ ପୁରାତନ ପୁଷ୍କରିଣୀ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବା ମହାରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଏହାର ନାମକରଣ ହୋଇ ଅଛି ।

ସିଦ୍ଧ ହନୁମାନ—ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପୋଖରୀ ନିକଟରେ ଅଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନରେନ୍ଦ୍ର ପୁଷ୍କରିଣୀ—ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡର ପଶ୍ଚିମ ପଟେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ 'ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରା' ହୁଏ ।

ଦରିଆ ହନୁମାନ ଓ ସୁନା ଗୌରାଙ୍ଗ—'ଚକ୍ରତୀର୍ଥ'ରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଟୋଟା ଗୋପୀନାଥ—ଏହା ଗୋଟିଏ ମନୋହର ସ୍ଥାନ—ହରଚଣ୍ଡୀ ସାହିରେ ଅବସ୍ଥିତ । ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଏଠାରେ ଥିବା ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା କରୁଥିଲେ ।

ଲୋକନାଥ—ଲୋକନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଲୋକନାଥ ଦେବଙ୍କର ଶେଷ ଅଙ୍ଗରୁ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନ—ବଳଯ଼ୁ କୃଷ୍ଣ ଆଶ୍ରମ, ଶ୍ୱେତଗଙ୍ଗା, ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର, ଏମାରମଠ, ଶ୍ରୀରାମ ଦାସ ମଠ, ଗଙ୍ଗାମାତା ମଠ, ଶ୍ରୀ ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ ଓ ରଘୁନନ୍ଦନ ଲାଇବ୍ରେରୀ ।

(ଚ) **କୋଣାର୍କ**

ପୁରୀ ସହରର ଉତ୍ତରରେ ୨୧ ମାଇଲ ଦୂରରେ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ **କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର** ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ମନ୍ଦିର ଗଙ୍ଗ ବଂଶର ରାଜା **ନରସିଂହ** ଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ୧୨୭୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାକୁ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ ୪୦ କୋଟି ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାକୁ ଶେଷ କରିବା ଲାଗି ବାର ଶହ ବଢ଼େଇଙ୍କୁ ପୂରା ଷୋଳ ବର୍ଷ ଲାଗିଥିଲା ! ଏହାର ଉଚ୍ଚତା ୨୫୦ ଫୁଟ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ରହିଅଛି । ଭଗ୍ନାବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଉଚ୍ଚତା ୧୩୦ ଫୁଟ । ୧୬ ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କଳାପାହାଡ଼ ଦ୍ୱାରା ଏ ମନ୍ଦିର ଧ୍ୱସ୍ତବିଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇ ପରେ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ମରହଟ୍ଟା ରାଜତ୍ୱରେ ଏହାର ଅରୁଣସ୍ତମ୍ଭକୁ ପୁରୀ ମନ୍ଦିରର **ସିଂହଦ୍ୱାରକୁ** ଉଠାଇ ନିଆ ଯାଇଥିଲା ।

ଅବୁଲ ଫଜଲଙ୍କ 'ଆଇନ ଆକବରୀ' ପୁସ୍ତକରେ ଏ ମନ୍ଦିର ସମ୍ପର୍କରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଚମତ୍କାର ବିବରଣ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି :—

"ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ **ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ** ମନ୍ଦିର ରହିଅଛି । ଏହାକୁ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ **ଓଡ଼ିଶାର** ବାର ବର୍ଷର ରାଜସ୍ୱ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ବିଶାଳ ମନ୍ଦିରକୁ ଦେଖିଲେ **ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ** ଅଭିଭୂତ ନ ହୋଇ କେହି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ମନ୍ଦିର ଗୃହପଟେ ବୁଲିଥିବା ବେଢାର ପାଚେରୀ ୧୫୦ ହାତ ଉଚ୍ଚ, ୧୯ ହାତ ମୋଟ । ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ତିନୋଟି ପ୍ରବେଶ ପଥ ଅଛି । ପୂର୍ବ ଦ୍ୱାରରେ ଦୁଇଟି ସୁନ୍ଦର ହାତୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି; ହାତୀଙ୍କ ଶୁଣ୍ଢରେ ଜଣେ ଲେଖାଏଁ ମନୁଷ୍ୟ ବସି ଅଛନ୍ତି । ପଶ୍ଚିମ ଦ୍ୱାରରେ ସୁସଜ୍ଜିତ ଅସ୍ୱଶଯ୍ୟରେ ସଜ୍ଜିତ ଦୁଇଜଣ ବସ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ ଉତ୍ପାଦକ ଅଶ୍ୱାରୋହୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ରହିଅଛି । ଉତ୍ତର ଦ୍ୱାରରେ ଦୁଇଟି ବାଘଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି । ଏମାନେ ଦୁଇଟି ହାତୀ ମାରି ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ବସି ଅଛନ୍ତି । ଦ୍ୱାର ଆଗରେ ଅଷ୍ଟକୋଣ ଥିବା ମୁଗୁନି ପଥରର ସ୍ତମ୍ଭଟିଏ ରହିଅଛି; ଏହା ପଚାଶ ହାତ ଉଚ୍ଚ । ମନ୍ଦିରକୁ ଯିବାକୁ ଖୁବ୍ ପ୍ରଶସ୍ତ ନଅ ଧାଡ଼ ପାହାଚ ପଡ଼ିଛି । ଏ ପାହାଚ ଉପରକୁ ଉଠିବା ପରେ ଗୋଟିଏ ବିସ୍ତୃତ ଅଗଣା ଦେଖାଯାଏ; ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଗମ୍ବୁଜ ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼େ । ଏ ଗମ୍ବୁଜଟି ପଥରରେ ତିଆରି । ଏହାର ଉପରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

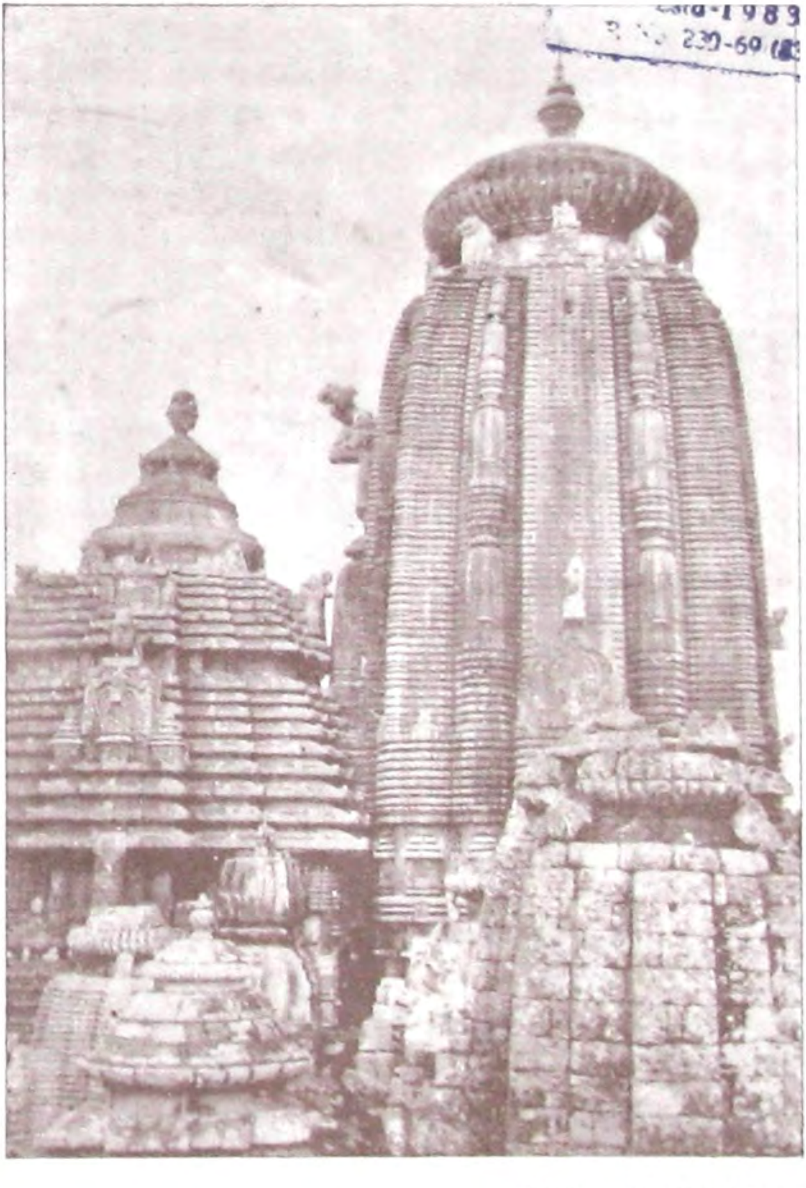

ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର

Digitized by srujanika@gmail.com

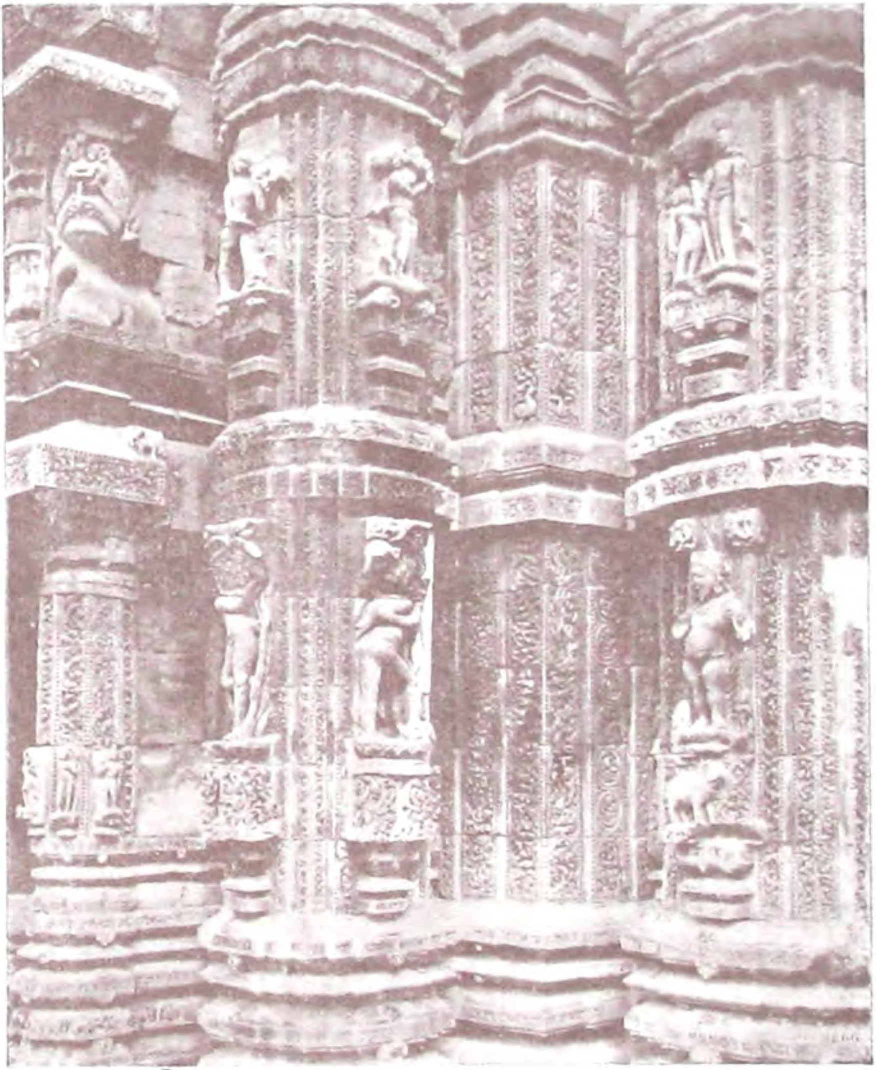

ଭୁବନେଶ୍ୱର ରାଜାରାଣୀ ମନ୍ଦିରର ଏକ ଦୃଶ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ତାଙ୍କ ରଥ ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି । ଏହାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ବେଦିକା ରହିଅଛି । ଏହି ବେଦିକା ଉପରେ ମନର ବିଭିନ୍ନ ଭାବାବେଗ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ମନୁଷ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି:—କେତେକେ ଅଣ୍ଟାମାଡ଼ି ବସି ଅଛନ୍ତି; କେତେକ ମାଟିରେ ମୁହଁ ଲଗାଇ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ହୋଇ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ପାଖରେ ନୃତ୍ୟଗୀତବାଦ୍ୟ ଚାରଣମାନେ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଜୀବଜନ୍ତୁ ରହି ଅଛନ୍ତି; ଏ ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କ ଭିତରୁ କୌଣସିଟି ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ; ସମସ୍ତେ କାଳ୍ପନିକ । ଏ ମନ୍ଦିର ୭୩୦ ବର୍ଷ ହେବ ଠିଆ ହୋଇଛି । ରାଜା ନରସିଂହ ଦେବ ଏ ମନ୍ଦିରର ଚୂଳ ମାରିଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ଥାୟୀ କୀର୍ତ୍ତି ରଖି ଦେଇଗଲେ । ଏ ମନ୍ଦିର ସହିତ ଅଧିକ ଅଠେଇଶଟି ମନ୍ଦିର ଅଛି—ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ୭ଟି ଉତ୍ତର ଦ୍ୱାରରେ ଓ ୨୨ ଟି ବେଢ଼ା ବାହାରେ ରହିଅଛି ।"

ମନ୍ଦିରତତ୍ତ୍ୱ ବିଶେଷଜ୍ଞ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଐତିହାସିକ ମିଷ୍ଟର ଫର୍ଗୁସନ୍ ମନ୍ଦିରର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଷୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତମତେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି:—

"ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ଅବୟବ ସଙ୍ଗେ ଏ ମନ୍ଦିରର ଅବୟବ ସମାନ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ପୁରୀର ବିରାଟ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ଆୟତନ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ଆୟତନ ପ୍ରାୟ ସମାନ । ମାତ୍ର ଏ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶ ବିପୁଳ କଳାବୈଭବରେ ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର କଳାବୈଭବକୁ ଟପି ଯାଇଅଛି । ବାସ୍ତବିକ ଏ ମନ୍ଦିରର ବିରାଟ ଆକାରକୁ ଚାହିଁଲେ ଅନ୍ତତଃ ଏହାର ବାହାର ପଟ ଯେପରି କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଖଚିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ, ସାରା ପୃଥିବୀରେ ଆଉ କୌଣସି ମନ୍ଦିର ସେପରି କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଖଚିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ; ଏହା କହିଲେ ସମ୍ଭବତଃ ଅତିରଞ୍ଜିତ ହେବ ନାହିଁ । ମୋର ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଅନୁଭବ କରି ମୁଁ କହୁଛି ଯେ, ଏ ମନ୍ଦିରର ବହିର୍ଭାଗର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଭାରତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଖଚିତ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ବହିର୍ଭାଗର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଭିତରେ ଏକତମ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବ; ମାତ୍ର ଉତ୍ତର ଭାରତରେ କେତେକ ମନ୍ଦିରର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦର । ମନ୍ଦିରର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଅଛି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଂଶ ଏପରି ସୁସଙ୍ଗତ ହୋଇଅଛି ଯେ ସମୁଦାୟ ମନ୍ଦିରଟି ସମ୍ମୁଖଭାବରେ ଦେଖିଲେ ମନ ଏକାବେଳକେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଏ । ଏ ମନ୍ଦିର ସର୍ବତୋରୂପେ ବିଶେଷଭାବରେ ମନୋଜ୍ଞ ।"

ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ ପ୍ରଣେତା ମିଷ୍ଟର ଷ୍ଟର୍ଲିଙ୍ଗ୍ ମଧ୍ୟ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବରେ କୋଣାର୍କର ଗରମାମସ୍ତୁ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛନ୍ତି:—

"ଦ୍ୱାରମାନଙ୍କର ବହିର୍ମୁଖମାନଙ୍କୁ ପରିଶୋଭିତ ଓ ସଜ୍ଜିତ କରୁଥିବା ସୁନ୍ଦର ସୁଚିକ୍କଣ ମୁଗୁନିପଥର ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଫୁଟାଇବା ପାଇଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଳାକାର କାରିଗରମାନେ ନିପୁଣ ଭାବରେ ହାତସଫେଇ ଦେଖାଇ ପରିଶ୍ରମ କରିଅଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ, ଜୀବଜନ୍ତୁ, ଗଛପତ୍ର ଓ କାଳ୍ପନିକ ଲତା ପଲ୍ଲବ ଏ ମନ୍ଦିରର ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ଏପରି ନିପୁଣଭାବରେ ଫୁଟିଅଛି ଯେ, ତହିଁରୁ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତରୁଚି ସଙ୍ଗତିଜ୍ଞାନ ଓ ଅବାରିତ ହାତ ସଫେଇର ପରିଚୟ ମିଳୁଅଛି । ଇଉରୋପର ଗଥିକ୍ ଶିଳ୍ପର କେତେକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଏହା ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ପାରେ । ଏ ମନ୍ଦିରର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଜି ମଧ୍ୟ ଏପରି ଅତୁଟ ଓ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଅଛି ଯେ ତାହା ଦେଖିଲେ ମନେ ହୁଏ, ସତେ ଯେପରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା କାରିଗରର ହାତରୁ ବାହାରି ଅଛି; ମନ୍ଦିର ଦେହର ପଥର ଅତି କଠିନ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଏହା ସମ୍ଭବ ହୋଇଅଛି ।"

କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ଉପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଜଗତର ଆଖି ପଡ଼ିଲାଣି । ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନ୍ଦିରକୁ ସଂରକ୍ଷଣ କରିବା ଓ ନୂଆ କରି ତୋଳିବା ନିମନ୍ତେ ଭାରତ ସରକାର ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା କେତେକ ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ କମିଟି ଗଢିଅଛନ୍ତି ।

(ଛ) ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ

ପୁରୀ ସହରର ଉତ୍ତରରେ ୧୬ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଏବଂ ସାକ୍ଷୀ ଗୋପାଳ ରେଲଷ୍ଟେସନ ଠାରୁ ଏକ ମାଇଲରୁ କମ୍ ଦୂରରେ ଥିବା ସତ୍ୟବାଦୀ ଗ୍ରାମରେ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୀଠ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ ଜଣେ ଭକ୍ତ ପକ୍ଷରୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ପ୍ରତିମା ମଥୁରାର ନିକଟ-ବର୍ତ୍ତୀ ବୃନ୍ଦାବନଠାରୁ ସଶରୀରରେ ବିଦ୍ୟାନଗରକୁ ଚାଲି ଆସିଲେ । ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ (୧୪୭୦—୧୪୯୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ) ବିଦ୍ୟାନଗରକୁ ଦଖଲ କରି ସାରିବା ପରେ ସେଠାରୁ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳଙ୍କ ପ୍ରତିମାକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଆସିଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ କଟକରେ ଏ ପ୍ରତିମାକୁ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ୧୫୧୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଏ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ କଟକରେ ଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଏ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ଥିଲା । ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଯେଉଁ ଚୌହଦି ଭିତରେ ରହିଅଛି, ତାହାକୁ ଗୁପ୍ତ ବୃନ୍ଦାବନ କହନ୍ତି ।

(ଜ) ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଭୁବନେଶ୍ୱର ସହର ଭୁବନେଶ୍ୱର ରେଲଷ୍ଟେସନର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ଏ ସହରର ତୀର୍ଥରୂପେ ଖ୍ୟାତି ଥିଲା । ଏବେ ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ନୂଆ ରାଜଧାନୀରୂପେ ମନୋନୀତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ରାଜନୈତିକ ଖ୍ୟାତି ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଅଛି । ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ । କଳିଙ୍ଗ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ଏହା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିଦର୍ଶନ ଏବଂ ଭାରତର ଅନ୍ୟତମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଖଚିତ ପୂତ କୀର୍ତ୍ତି । ୫୨୦ ଫୁଟ × ୪୬୫ ଫୁଟ ପରିମିତ ଗୋଟିଏ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହତା ମଧ୍ୟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଛୋଟ ମନ୍ଦିରର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର ବିରାଜିତ । ମନ୍ଦିର ଚାରିପଟେ ପଥରର ପାଚେରୀଟିଏ ବୁଲିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ଦେଖିଲେ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର ଓଡ଼ିଶୀ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟର ସର୍ବୋତ୍ତମ ନିଦର୍ଶନ । କେବଳ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସବୁ ମନ୍ଦିରକୁ ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ଏ ମନ୍ଦିର ବଳି ଯାଇଅଛି । ଏଥିରେ ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କର ବିନ୍ୟାସ, ଖୋଦନପ୍ରଣାଳୀ ଓ କାରିଗରୀର ମୌଳିକତା ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମନ୍ଦିରଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏସବୁର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଠାରୁ କୌଣସି ଗୁଣରେ ନ୍ୟୁନ ନୁହେଁ ।

(୫) ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର

ଏ ମନ୍ଦିରକୁ ଦେଖିଲେ ମନେ ହୁଏ ସତେ ଯେପରି ଏହା 'ବାଲିଆ ପଥରରେ ରଚିତ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱପ୍ନପୁରୀ !' ଏହା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ମଜ୍ଜିମଣି । ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ସବୁଠାରୁ ମନୋଜ୍ଞ ଓ ସୁନ୍ଦର । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ହିଁ ଯେପରି ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । କାଳର ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷର ଧ୍ୱଂସକାରୀ ପ୍ରଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଳିନ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ଏହାର ଉଚ୍ଚତା ମୋଟେ ୩୫ ଫୁଟ । ଏହାର ବିମାନର ଉଚ୍ଚତା ୨୫ ଫୁଟ । ମାତ୍ର ମନ୍ଦିରର ଅଂଶମାନ ଏପରି ସୁସଂଲଗ୍ନ ହୋଇଛି ଏବଂ ଏପରି ଖାପ ଖାଇଅଛି ଯେ ଏଥିରେ କୌଣସି ଅଂଶରେ କୌଣସି ଜିନିଷ କ୍ଷୁଦ୍ର ତୁଚ୍ଛ ବା ସାଧାରଣ ବୋଲି ଆଖିକୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ଯାହା ଅଛି ତାହା ସବୁ ଅନିନ୍ଦ୍ୟସୁନ୍ଦର । ଏହା ପ୍ରଚୁର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ । ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅତୀବ ଯତ୍ନ ଓ ଅତି ଉନ୍ନତ ରୁଚି ନେଇ ଏହାର କଳା ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ମନ୍ଦିର ୮ମ ଶତାବ୍ଦୀର ସୃଷ୍ଟି ।

(୬) ରାଜରାଣୀ ମନ୍ଦିର

ଉତ୍କଳୀୟ କଳା ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ । ଏ ମନ୍ଦିରଟି ବିରଳ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଏପରି ଭାବରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ଏଥିରେ ଆଲୋକ ଓ ଛାୟାର ଅପୂର୍ବ ବିଳାସ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିଅଛି । ଏହାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ଅତୀବ ମନୋହର । ଏ ମନ୍ଦିର ୧୦୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ । ମନ୍ଦିରରେ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଥରରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଛାଞ୍ଚରେ କଳା ଫୁଟାଯାଇ ଅପୂର୍ବ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଅଛି । ଦର୍ଶକର ଆଖି ଏହାକୁ ଦେଖି ଯେପରି କ୍ଳାନ୍ତି ଅନୁଭବ ନ କରେ ସେଥିପାଇଁ ଏତେ ପ୍ରକାର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଏଥିରେ ଫୁଟାଯାଇଅଛି । ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଉତ୍କଳୀୟ କଳାର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱର ନିଦର୍ଶନ ମିଳେ, ଅର୍ଥାତ୍ ବିରାଟ ବିରାଟ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୂକ୍ଷ୍ମାତିସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରଚୁର ଅଳଙ୍କାରରେ ସେସବୁକୁ ଆମୂଳଚୂଳ ଭୂଷିତ କରାଯାଇଛି ।

(୭) କେଦାରଗୌରୀ ଓ ଗୌରୀ କୁଣ୍ଡ

ଗୌରୀକୁଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ପୁଷ୍କରିଣୀ । ଏହା ୭୦ ଫୁଟ ଲମ୍ବା ଓ ୨୮ ଫୁଟ ଚଉଡ଼ା । ଏହାର ଜଳ ସାମାନ୍ୟ ଉଷ୍ମ ଓ ସ୍ୱାଦ ମଧୁର । ଏହା ନିକଟରେ କେଦାରଗୌରୀ ଝରଣା । ଏ ଝରଣା ପାଣିର ରୋଗହାରକ ଗୁଣ ଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଠ) ଧଉଳି ଗୁମ୍ଫା

ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଧଉଳିଗିରିରେ ଏହି ଗୁମ୍ଫା ରହିଅଛି । ଏଠାରେ ଅଶୋକଙ୍କର ଅନୁଶାସନ ଅଛି ।

(ଡ) ଉଦୟଗିରି ଗୁମ୍ଫା

ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ପଟେ ତିନିମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ସମ୍ରାଟ ଖାରବେଳଙ୍କ ଶିଳାଲିପି ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି । ଏଭଳି ଶିଳାଲିପି ଭାରତରେ ଅନ୍ୟତ୍ର କୁଆପି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କାରଣ ଏଥିରେ ଖାରବେଳଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ବାର୍ଷିକ ବିବରଣୀମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଭାରତର ଶିଳାଲିପିରେ ଏଭଳି ବର୍ଷିକ ବିବରଣୀ କୌଣସିଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ପୁଣି ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ପାରିବାରିକ ଘଟଣାର ବିବରଣୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଥିରେ ବୈଦେଶିକ ବ୍ୟାପାର ଓ ସାମରିକ ଅଭିଯାନମାନ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଅଛି ।

(ଢ) ଚିଲିକା

ଚିଲିକା ହ୍ରଦ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଭିତରକୁ ମଧ୍ୟ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇଅଛି । ପଙ୍କମାଟି ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ କେତେକ ଦ୍ୱୀପ ଓ ଜନପ୍ରାଣୀଶୂନ୍ୟ ୧୦୦ ଗଜ ଦୈର୍ଘ୍ୟର ଗୋଟିଏ ବାଲିବନ୍ଧଦ୍ୱାରା ଏହା ବଙ୍ଗୋପସାଗରରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବାଲିବନ୍ଧ ବାଟେ ଚିଲିକାରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରର ପାଣି ପଶିଥାଏ ।

ଚିଲିକା ହ୍ରଦରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଶୋଭା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦୃଶ୍ୟ ଅତୀବ ମନୋରମ । ଏ ହ୍ରଦରେ ସବୁପ୍ରକାର ମାଛ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଅଛନ୍ତି । ବଡ଼ ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ଓ ବଡ଼ କଙ୍କଡ଼ା ବହୁତ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ସମୁଦ୍ର ନିକଟରେ ହ୍ରଦର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଗଭୀର ଓ ପ୍ରଣାଳୀମାନ ହେଉଛି ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଛମାନଙ୍କ ଜାଗା ।

ସବୁପ୍ରକାର ଜଳଚର ପକ୍ଷୀ ଓ ବିଶେଷ କରି ଶୀତକାଳରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ରାଜହଂସ ହ୍ରଦର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଦ୍ୱୀପମାନଙ୍କରେ ଓ ଉପକୂଳରେ ବହୁତ ମିରିଗ ଓ ହରିଣ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଚିଲିକାରୁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ମାଛ କଲିକତାକୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

୧୯୭୭ ମସିହାର ନବକଳେବର ଯାତ୍ରା ଉପଲକ୍ଷେ ପୁରୀକୁ ଆସୁଥିବା ଯାତ୍ରୀ ଓ ପରିଦର୍ଶକମାନଙ୍କର କଅଣ ଜାଣିବା ଓ ମନେ ରଖିବା ଦରକାର

୧୯୭୭ ମସିହାର ନବକଳେବର ଯାତ୍ରା ଉପଲକ୍ଷେ ପୁରୀକୁ ଆସୁଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ଓ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ନିମିତ୍ତ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମତେ ବିଶେଷ ପୋଲିସ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟମୂଳକ ବ୍ୟବସ୍ଥାମାନ କରାଯାଇଅଛି—

(କ) **ପୁଲିସ ବ୍ୟବସ୍ଥା**

ପୁରୀରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ପୋଲିସ ପହରା ଦଳ ଓ ଅନୁସନ୍ଧାନକାରୀ ଦଳ ରଖାଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଟେଲିଫୋନ ସମ୍ପର୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି ।

୧ । ଡ୍ରିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ଇଣ୍ଟେଲିଜେନ୍ସ ବ୍ୟୁରୋ ଅଫିସ, ଚକ୍ରତୀର୍ଥ
୨ । ସମୁଦ୍ରକୂଳ ଓ. ପି. ଫ୍ଲାଗ ଷ୍ଟାଫ୍
୩ । ସିଂହଦ୍ୱାର ଫାଣ୍ଡି
୪ । ଟାଉନ ଥାନା
୫ । ଗୁଣ୍ଡିଚାବାଡ଼ି ଫାଣ୍ଡି
୬ । କୁମାରପଡ଼ା ଫାଣ୍ଡି
୭ । ବାସେଲିସାହି ଫାଣ୍ଡି
୮ । ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର (ନିଜ ସି ଭିଡ୍) ଫାଣ୍ଡି

ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପୋଲିସ ସବ୍ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରମାନେ ଏସବୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ କେନ୍ଦ୍ରର ଭାର ନେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଓ ଡି. ଏସ୍. ପି. ମାନଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ସହରରେ ଓ ତାହାର ଚାରି ଅଞ୍ଚଳରେ ଓ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରାସ୍ତାମାନଙ୍କରେ ସର୍ଜେଣ୍ଟ ଓ ସର୍ଜେଣ୍ଟ ମେଜରମାନେ ପହରାଦାରୀ କାର୍ଯ୍ୟର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରିବେ ।

୧ । କୁମାରପଡ଼ା—ଚନ୍ଦନପୁର
୨ । ଚନ୍ଦନପୁର—ସତ୍ୟବାଦୀ
୩ । ସତ୍ୟବାଦୀ—ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ
୪ । ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ—ପିପିଲି
୫ । ପିପିଲି—ସରଦେଇପୁର
୬ । ସରଦେଇପୁର—ଭୁବନେଶ୍ୱର

ମାଲିମକଦ୍ଦମା ତତ୍କାଳ ତତ୍କାଳ ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେବା ପ୍ରକାଶେ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ କୋର୍ଟ ଓ ମକଦ୍ଦମା ଚଳାଇବା କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁଲିସର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଉଛି—

(କ) ଅପରାଧ ନିବାରଣ କରିବା ।
(ଖ) ବୃଦ୍ଧ ଓ ଅକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ହେପାଜତ କରିବା ।
(ଗ) ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କୁ ସବୁପ୍ରକାର ସମ୍ଭବପର ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ।
(ଘ) ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ପହରା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଏବଂ କେହି ଯେପରି ବୁଡ଼ି ନ ମରନ୍ତି, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ।
(ଙ) ମାରାତ୍ମକ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ହେଲେ ରୋଗୀର ଚିକିତ୍ସା କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ।
(ଚ) ଗୁଣ୍ଡାମୀ ବନ୍ଦ କରିବା ଓ ମହିଳାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେପରି କେହି ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର ନ କରେ ତହିଁର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ।
(ଛ) ସମସ୍ତ ଅପ୍ରୀତିକର ଓ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଏବଂ ମାରାତ୍ମକ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ହୋଇଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ରାସ୍ତାରୁ ଅଲଗା ରଖିବା, ଭିକାରୀମାନଙ୍କୁ ରାସ୍ତାକୁ ଛାଡ଼ି ନ ଦେବା ।
(ଜ) ବୁଲା ଗୋରୁଗାଈଙ୍କୁ ରାସ୍ତାରୁ ବାହାର କରି ଦେବା ।
(ଝ) ମ୍ୟୁନିସିପାଲ ବାଇ-ଲ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନୀୟ ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ଅପରାଧୀଙ୍କୁ ଧରିବା ।
(ଞ) ଧର୍ମଶାଳା, ବସାଘର ଓ ହୋଟେଲ ପାଖରେ ତଥା ସନ୍ଦେହଜନକ ଭାବରେ ବୁଲୁଥିବା ବିଦେଶୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ନଜର ରଖିବା ।
(ଟ) ଯାନବାହନ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ଏବଂ
(ଠ) ପୋଖରୀ ପ୍ରଭୃତି ଯେପରି ଦୂଷିତ ନ ହୁଏ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ।

ହଜିଯାଇଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ ଧରି ଡାକିବା ଓ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଜାଣିବାକାରଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଖବର ଘୋଷଣା କରିବା ସକାଶେ ପୋଲିସ ଲାଉଡ଼ସ୍ପିକର (ଡାକବାଜି ଯନ୍ତ୍ର) ବ୍ୟବହାର କରିବେ । ନିଜ ହିତଦୃଷ୍ଟିରୁ ସର୍ବଦା ଏ ସବୁ ଘୋଷଣା ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦେବା ସକାଶେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରାଯାଉ ଅଛି । ସମୁଦ୍ରରେ ଗାଧୋଉଥିବାବେଳେ ଯଦି କୌଣସି ଆକସ୍ମିକ ବିପଦ ଘଟେ, ତେବେ ତେତେବେଳେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ସକାଶେ ପୋଲିସ ବୋଟ ଓ ନାବିକ ମଧ୍ୟ ମିଳିବେ ।

ଏ ପ୍ରଦେଶରେ ବି. ଏନ. ଆର୍ ର ପୂର୍ବ ଉପକୂଳ ଲାଇନରେ ସବୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଷ୍ଟେସନରେ ପୋଲିସ ଅଫିସରମାନେ ମୁତୟନ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଏ କର୍ମଚାରୀମାନେ ପ୍ଲାଟଫର୍ମରେ କାମ କରିବେ, ଯାନ ବାହନ ରଖିବା ପ୍ରତି ନଜର ଦେବେ, ରାସ୍ତାରେ ପହରା ଦେବେ ଓ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପହଞ୍ଚି ଦେବେ । ଆଇନ ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା କରିବାରେ ଏବଂ ଠକାମି ଓ ପକେଟମାରୁ ଦମନ ତଥା ଜଗିବା କରିବାରେ ଏ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ରେଲବାଇ ଅଫିସରମାନଙ୍କ ସହିତ ସହଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ପ୍ରଦେଶକୁ ଆସୁଥିବା ରେଲଗାଡ଼ିରେ ଯେ ଜଗି ପହରାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି ।

(ଖ) ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା

ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଏବଂ ପ୍ରଦେଶର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଏବଂ ନିରାପତ୍ତା ପ୍ରକାରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି । ପୁରୀ ସହରର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ଏବଂ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାର ଦାୟିତ୍ୱ ପ୍ରାନତଃ ପୁରୀ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି, ପୁରୀ ଲଡ଼ାଘର କମିଟି ଏବଂ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଔଷଧପତ୍ର, ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଏବଂ ରୋଗୀ ନେବା ଅଣିବା ପାଇଁ ଓ ଖଟିଆ ମଠର ପ୍ରସ୍ତୁତିର ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଲାଇବା ପାଇଁ ସରକାର ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ମାଗଣାରେ କଲେରା ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ୍, ଟୀକା ଏବଂ କାମ କରିବାକୁ ଅନେକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗ ମେଡ଼ିକାଲ୍ ଅଫିସର, ସବ୍ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସର୍ଜନ ଏବଂ ହେଲଥ ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟରଙ୍କୁ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

୧୮୯୭ ମସିହାର "ଭାରତୀୟ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ଆଇନ" ଅନୁସାରେ ପୁରୀ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଅଞ୍ଚଳ, ଷ୍ଟେସନ ପାଖ ଅଞ୍ଚଳ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଷ୍ଟେସନ ଅଞ୍ଚଳସମେତ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ରେଲବାଇ ଷ୍ଟେସନ ଏବଂ ଯାଜପୁର ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଅଞ୍ଚଳରେ ଅସ୍ଥାୟୀ ନିୟମସବୁ ପ୍ରଚଳନ କରାଯାଇ କଲେରା ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନକୁ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ କରାଯାଇଅଛି । ପୁରୀ ସହରକୁ ଯାଉଥିବା ବଡ଼ ରାସ୍ତାରେ ଇଞ୍ଜେକସନ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଅଛି । ଗାଡ଼ିରେ ଏବଂ ମଟରରେ ଯେଉଁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଯିବେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ ଦେବାପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ୍ ନେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେଖାଇବେ, କେବଳ ସେହିମାନଙ୍କୁ ରେଲ୍ ଟିକେଟ୍ ବା ମଟର ଟିକେଟ୍ ଦେବାପାଇଁ ସଂପୃକ୍ତ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କରାଯାଇଅଛି । ବଡ଼ ସ୍ଥାନରେ ବିଶେଷତଃ ବାଲେଶ୍ୱର, ବୈତରଣୀ ରୋଡ଼, ଯାଜପୁର ରୋଡ଼, କଟକ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଏବଂ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ରେଲବାଇ ଷ୍ଟେସନମାନଙ୍କରେ କୌଣସି ଯାତ୍ରୀ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ିଲେ, ତାଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ଚିକିତ୍ସା କରିବାପାଇଁ ଏବଂ ଔଷଧପତ୍ର ଦେବା ପ୍ରକାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ ଜିଲ୍ଲା ଏବଂ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ହେଲଥ୍ ଅଫିସର ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗ ଡିରେକ୍‌ଟରମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରାଯାଇଅଛି ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଯେଉଁମାନେ ପୁରୀ ଆସିବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ କଲେରା ପ୍ରତିଷେଧକ ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ ଏବଂ ବସନ୍ତ ପ୍ରତିଷେଧକ ଟୀକା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଦରକାର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଡ଼ାଘର, ସତ୍ର ଏବଂ ଧର୍ମଶାଳାମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ରହିବା ସକାଶେ ପୁରୀ ସହରରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି । ଯାତ୍ରା ଦିନମାନଙ୍କରେ ଦିନରାତି ସବୁବେଳେ ମାଗଣା ପାଣି ଯୋଗାଇ ଦେବାପାଇଁ ପୁରୀ ୱାଟର୍ ୱାର୍କସ୍ କମିଟିକୁ ଅନୁରୋଧ କରାଯାଇଛି ।

ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗୀଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା କରିବାପାଇଁ ପୁରୀର "ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ହାସପାତାଳ"ରେ ବିସ୍ତୃତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ଔଷଧପତ୍ର ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ଗ୍ରାଣ୍ଟ ଉପରେ ଅଧିକା ଟ ୮୦୦୦୯ ମଞ୍ଜୁର କରାଯାଇଛି । ଆମ୍ବୁଲାନ୍ସ ସବୁ ରଖାଯାଇଛି । ଏହି ମଟରଗାଡ଼ି ସବୁ ସହରରେ ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ରାସ୍ତାରେ ଯାତାୟତ କରିବ ଏବଂ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ "ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ହାସପାତାଳ"ରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବ; ପୁରୀ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହାସପାତାଳକୁ ନେଇଯିବ ।

ଜଣେ ବିଶେଷଜ୍ଞ ମେଡ଼ିକାଲ୍ ଅଫିସରଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ପୁରୀରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲାବରେଟରୀ ବା ଗବେଷଣାଗାର ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଅଛି । ସେଠାରେ କଲେରା ଏବଂ ଆମାଶୟ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରାଯିବ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ନିରାପତ୍ତା ପାଇଁ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବାପାଇଁ ଯାହା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି ସେ ବିଷୟ ପ୍ରଚାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗ ଡିରେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଫିସ୍‌ର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ କର୍ମଚାରୀ ଦଳଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରାଯାଇଅଛି । ଯାତ୍ରୀ ଏବଂ ଦର୍ଶକମାନେ ସେମାନଙ୍କ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା କରିବାପାଇଁ ଚାହିଁଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ପୁରୀର ସରକାରୀ ହେଡ଼କ୍ୱାର୍ଟର ହାସପାତାଳରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ଏଥିପାଇଁ ପୁରୀର ସରକାରୀ ହେଡ଼କ୍ୱାର୍ଟର ହାସପାତାଳ ଏବଂ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ହାସପାତାଳରେ ବିଶେଷ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି । ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳର ସରକାରୀ ହାସପାତାଳରେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି ।

ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ଏବଂ ରୋଗ ନିବାରଣ ପାଇଁ ପୁରୀ ସହରକୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଭିତର ଏବଂ ବାହାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ସର୍କଲରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି । ଭିତର ସର୍କଲକୁ ପୁଣି ୬ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି ଏବଂ ଉକ୍ତ ଇଉନିଟ୍ ଗୁଡ଼ିକର ହେଡ଼କ୍ୱାର୍ଟର ହେଉଛି—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଜାର, ଗାଣ୍ଡ୍ର ଅଟଜର, ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ, ମ୍ୟୁନିସିପାଲ ମାର୍କେଟ, ନରେନ୍ଦ୍ରକୋଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇଉନିଟ୍‌ରେ ଜଣେ ଲେଖାଁଏ ହେଲଥ୍ ଅଫିସର ଓ ଜଣେ ହେଲଥ୍ ଇନସ୍‌ପେକ୍ଟର ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା ଅଞ୍ଚଳର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବେ ଏବଂ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ ବା ଟୀକା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ ।

ଗରିବ ଯାତ୍ରୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିର ଏବଂ ନରେନ୍ଦ୍ରକୋଣ ନିକଟରେ ଖୋଲା ଆକାଶତଳେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥାନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ଏହି ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରୋଗ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସହରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବ୍ୟାପେ । ତେଣୁ ଏହି ଦୁଇଟି ସ୍ଥାନରେ ୨ଟି କ୍ୟାମ୍ପ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଅଛି

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ୟାମ୍ପ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଜଣେ ହେଲଥ୍ ଇନସ୍‌ପେକ୍ଟର, ଜଣେ ମୂଳିଆ ଏବଂ ଜଣେ ମେହେନ୍ତର ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଉଛି ଯେ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ପ୍ରତି ସେମାନେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ । ଏହିସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବାପାଇଁ ଯେଉଁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଆସିବେ, ସେମାନଙ୍କୁ ରୋଗର ପ୍ରତିଷେଧକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରୂପେ ଇଞ୍ଜେକସନ୍ ଦେବେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାହାର ପେଟ ଗୋଳମାଳ ହେଉଛି, ସେ କଥା ତନଖି କରି ସେମାନଙ୍କୁ ହାସପାତାଳକୁ ପଠାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ ।

ବାହାରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ସର୍କଲ ଅଛି, ତାହା ଅଧୀନରେ ୫ଟି ପଥପ୍ରଦର୍ଶନ ପୋଷ୍ଟ ଅଛି—୪ଟି-ଅଠରନଳା ପାଖ ରାସ୍ତା, ମଙ୍ଗଳାଘାଟ, ଲୋକନାଥଘାଟ ଏବଂ ବାଲିଘାଟ ପାଖରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ରେଲବାଇ ଷ୍ଟେସନ ପାଖରେ ।

(ଗ) ଯାତ୍ରୀ ଏବଂ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ପୋଲିସର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—

(୧) ଆପଣଙ୍କର ଜୀବନ ଏବଂ ସମ୍ପଦ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ପୋଲିସ୍ ସଙ୍ଗେ ସହଯୋଗ କରନ୍ତୁ । ପୋଲିସ୍‌ମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସଦା ସର୍ବଦା ତିଆର ।

(୨) ଆପଣଙ୍କର ଯଦି କୌଣସି ଜିନିଷ ହଜିଯାଇଥାଏ, କିମ୍ବା ଆପଣ ଯଦି କୌଣସି ଅସୁବିଧା ଭୋଗୁଥାନ୍ତି ଅଥବା ଆପଣଙ୍କୁ କେହି ଠକାଉଥାନ୍ତି, ସେ ବିଷୟ ଶୀଘ୍ର ପୋଲିସ୍‌କୁ ଜଣାନ୍ତୁ ।

(୩) ପକେଟମାରୁ, ଚୋର, ଠକ ଏବଂ ବିଷ ଦେଉଥିବା ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ସାବଧାନ ହୁଅନ୍ତୁ ।

(୪) କୌଣସି ଅଜଣା ଲୋକଠାରୁ ଖାଦ୍ୟ, ପାନୀୟ, ପାନ, ବିଡ଼ି କିମ୍ବା ସିଗାରେଟ୍ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ହୁଏତ ସେଥିରେ ବିଷ କିମ୍ବା ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟ ଥାଇପାରେ । ଯଦି ବିଷ ଅଛି ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରୁଥାନ୍ତି ତେବେ ସେ ବିଷୟ ଶୀଘ୍ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପୋଲିସ କିମ୍ବା ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ଜଣାନ୍ତୁ ।

(୫) ଲୋକ ଗହଳି ଭିତରେ ଧସେଇ ପଶିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

(୬) ସବୁବେଳେ ରାସ୍ତାର ବାଁ ପାଖରେ ଚାଲନ୍ତୁ । କଥାଭାଷା ହେବା ସକାଶେ ରାସ୍ତାରେ ଜମାହୋଇ ଲୋକଙ୍କର ଯାତାୟାତରେ ବାଧା ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

(୭) ସମୁଦ୍ରରେ ଗାଧୋଇବା ବେଳେ ଟଙ୍କାପଇସା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିନିଷକୁ ଯତ୍ନରେ ରଖନ୍ତୁ ଏହି ସବୁ ଜିନିଷର ଦାୟିତ୍ୱରେ ନିଜର ଜଣେ ଲୋକଙ୍କୁ ରଖନ୍ତୁ । ମନେ ରଖନ୍ତୁ ସମୁଦ୍ରରେ ଗାଧୋଇଲା ବେଳେ ଆପଣଙ୍କ ହାତର ମୁଦି ଅଙ୍ଗୁଳିରୁ ଖସି ପାଣିରେ ପଡ଼ିଯାଇ ପାରେ ।

(୮) ଅଜଣା ଲୋକ ଯେତେ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ବୋଲି ବୋଧ ହେଲେମଧ୍ୟ, ତାଙ୍କ ଉପରେ ଅଦୌ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

(୯) କାମ ଉପରେ ଥିବା ପୋଲିସ୍ ଲୋକେ ଯାହା କରିବାକୁ କହିବେ, ତାହା କରନ୍ତୁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁକ୍ତିତର୍କ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ପୋଲିସ ଆପଣଙ୍କର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ବନ୍ଧୁ ଏବଂ ଚାକର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୋଲିସଙ୍କ କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ,
ପୋଲିସଙ୍କୁ ସବୁ କଥା ବୁଝାଇ କହନ୍ତୁ,
ପୋଲିସଙ୍କ ସହିତ ସହଯୋଗ କରନ୍ତୁ ।

(ଘ) ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ପରାମର୍ଶ

୧ । ହଇଜା ଏବଂ ବସନ୍ତ ରୋଗର ପ୍ରତିଷେଧକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରୂପେ ଆପଣ ଏବଂ ଆପଣଙ୍କର ପରିବାରର ଲୋକେ ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ ଏବଂ ଟୀକା ନିଅନ୍ତୁ ।

୨ । ଶୋଷ ହେଲେ ସର୍ବଦା ନଳପାଣି କିମ୍ବା ଫୁଟା ପାଣି ପିଅନ୍ତୁ । ନଳପାଣି ନଷ୍ଟ କରନ୍ତୁ-ନାହିଁ ।

୩ । ମାଛି ପ୍ରତି ସବୁବେଳେ ସତର୍କ ରହନ୍ତୁ । ବାସି ଖାଦ୍ୟ ଜିନିଷ ଖାଆନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

୪ । ଭଡ଼ା ଘରେ ଯେତିକି ଲୋକ ରହିବାର କଥା ତାଠାରୁ ବେଶିଲୋକ ରହନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

୫ । ଯେଉଁଠାରେ ରହୁଛନ୍ତି ବା ଯେଉଁ ବାଟେ ଯାଉଛନ୍ତି ସେଠାରେ ମଇଳା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

୬ । ହଇଜା କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ରୋଗ ଧରିଲେ ତାହାକୁ ନ ଲୁଚାଇ ସିଧା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ଆସନ୍ତୁ ।

ରୋଗରେ ପଡ଼ି ଚିକିତ୍ସିତ ହେବା ଅପେକ୍ଷା ଆଗରୁ ରୋଗକୁ ପ୍ରତିଷେଧ କରିବା ଭଲ ।

ଆପଣଙ୍କ ନିଜର ଓ ପିଲାପିଲିଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଶୁଭମନ୍ତ ହେଉ ଭଗବାନ ମିଳନ୍ତୁ ।

ଜୟ ହିନ୍ଦ୍

ମୁଦ୍ରାକର—ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ରାଉତରାୟ, ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ପ୍ରେସ, କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

କମିଶନରଗଣ

ଶ୍ରୀ ଏନ୍, ସେନାପତି, ଆଇ, ସି, ଏସ୍, ଫୁଡ୍ କମିଶନର
ଶ୍ରୀ ଭି, ରମାନାଥନ୍ ଅଇ, ସି, ଏସ୍

to Voluntary Educational Organisations working Public MSS. Libraries in the

ଶ୍ରୀ ବି, ଶିବରମଣି, ଅଇ, ସି, ଏସ୍ କମିଶନର, ନର୍ଦ୍ଦର୍ଣ୍ଣ ଡିଭିଜନ୍

ଶ୍ରୀ ଅର୍, ସି, ରଥ, ବି, ଏ, କମିଶନର ଅଫ୍ ଏକ୍ସାଇଜ୍ ଅଣ୍ଡ ଇନସ୍‌ପେକ୍ଟର ଜେନେରାଲ ଅଫ୍ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ

ସରକାରଙ୍କ ସେକ୍ରେଟେରିଗଣ

ଶ୍ରୀ ବି. ମୁଖର୍ଜୀ ଅଇ, ସି, ଏସ୍, ଚିଫ୍ ସେକ୍ରେଟେରି ସ୍ୱରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଅର୍ଥ ବିଭାଗ

ସ୍ୱରାଷ୍ଟ୍ର ବିଭାଗ

ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ମହାପାତ୍ର ଅଇ, ଏ, ଏସ୍, ଅଡ଼ିସନାଲ୍ ସେକ୍ରେଟେରି

ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ବିଭାଗ

ଶ୍ରୀ ପି. କେ. ତ୍ରିପାଠୀ, ଅଇ, ଏ, ଏସ୍, ସେକ୍ରେଟେରି

ଉନ୍ନୟନ ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଶ୍ରମବିଭାଗ

ଶ୍ରୀ ପି, ଏନ୍. ମହାନ୍ତି ଅଇ, ଏ, ଏସ୍. ସେକ୍ରେଟେରି
ଡକ୍ଟର ଏଚ୍. ବି. ମହାନ୍ତି, ଏମ୍, ବି, ଇ, ଏମ୍, ଏସ୍‌ସି ପି, ଏଚ୍, ଡି (କ୍ୟାଣ୍ଟବ୍) ଅଡିସନାଲ ସେକ୍ରେଟେରି

ରାଜସ୍ୱ ବିଭାଗ

ଶ୍ରୀ ବି, ଏସ୍. ମହାନ୍ତି, ଅଇ, ଏ. ଏସ୍, ସେକ୍ରେଟେରି

ଆଇନ ବିଭାଗ

ଶ୍ରୀ ଏଚ୍, ଅର୍, ମିଶ୍ରନ୍ ଅଇ, ସି, ଏସ୍, ସେକ୍ରେଟେରି

ଯୋଗାଣ ଓ ପରିବହନ ବିଭାଗ

ଶ୍ରୀ ଭାସ୍କର ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ଅଇ, ଏ, ଏସ୍, ସେକ୍ରେଟେରି

ଲୋକ ସମ୍ପର୍କ ବିଭାଗ

ଶ୍ରୀ ପି, ଏନ, ମହାନ୍ତି ଅଇ, ଏ, ଏସ୍, ସେକ୍ରେଟେରି
ଶ୍ରୀ ସୁଧୀର ଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ, ପବ୍ଲିକ୍ ରିଲେସନସ୍ ଅଫିସର

ଗ୍ରାମ ମଙ୍ଗଳବିଧାନ ବିଭାଗ

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମିଶ୍ର ବି, ଏ, ଗ୍ରାମ ମଙ୍ଗଳବିଧାନ ଡିରେକ୍ଟର ଓ ସେକ୍ରେଟେରି

ନଦୀ ଉପତ୍ୟକା ଉନ୍ନୟନ ବିଭାଗ

ଡକ୍ଟର ଏଚ୍, ବି, ମହାନ୍ତି, ଏମ୍, ବି, ଇ, ଏମ୍, ଏସ୍ ସି, ପି, ଏଚ୍, ଡି (କ୍ୟାଣ୍ଟବ୍) ସେକ୍ରେଟେରି

ପୂର୍ତ୍ତବିଭାଗ ଓ ଯୋଗାଯୋଗ

ସି, ଏମ୍, ବେନେଟ, ଅଇ, ଏସ୍, ଇ, ସେକ୍ରେଟେରି

ଜଳ ସେଚନ ଓ ଜଳ ନିଷ୍କାସନ

କେ, ଶ, ଓ, ବି, ଋ, ଅଇ, ଏସ୍, ଇ, ସେକ୍ରେଟେରି

ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବିଭାଗ

ଶ୍ରୀ ଅର, ଏଲ, ନାରାୟଣନ୍, ବି, ଏସ୍, ସି, (ଲଣ୍ଡନ) ବି, ଇ, ଏମ୍, ଅଇ. ଇ, ଇ, ସେକ୍ରେଟେରି

ମହାମାନ୍ୟ ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ସେକ୍ରେଟେରି

ଶ୍ରୀ ଭାଗିରଥି ମିଶ୍ର ଏମ୍, ଏସ୍. ସି,

ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସେକ୍ରେଟେରି

ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚାନନ ତ୍ରିପାଠୀ ଏମ୍, ଏ,

Digitized by srujanika@gmail.com

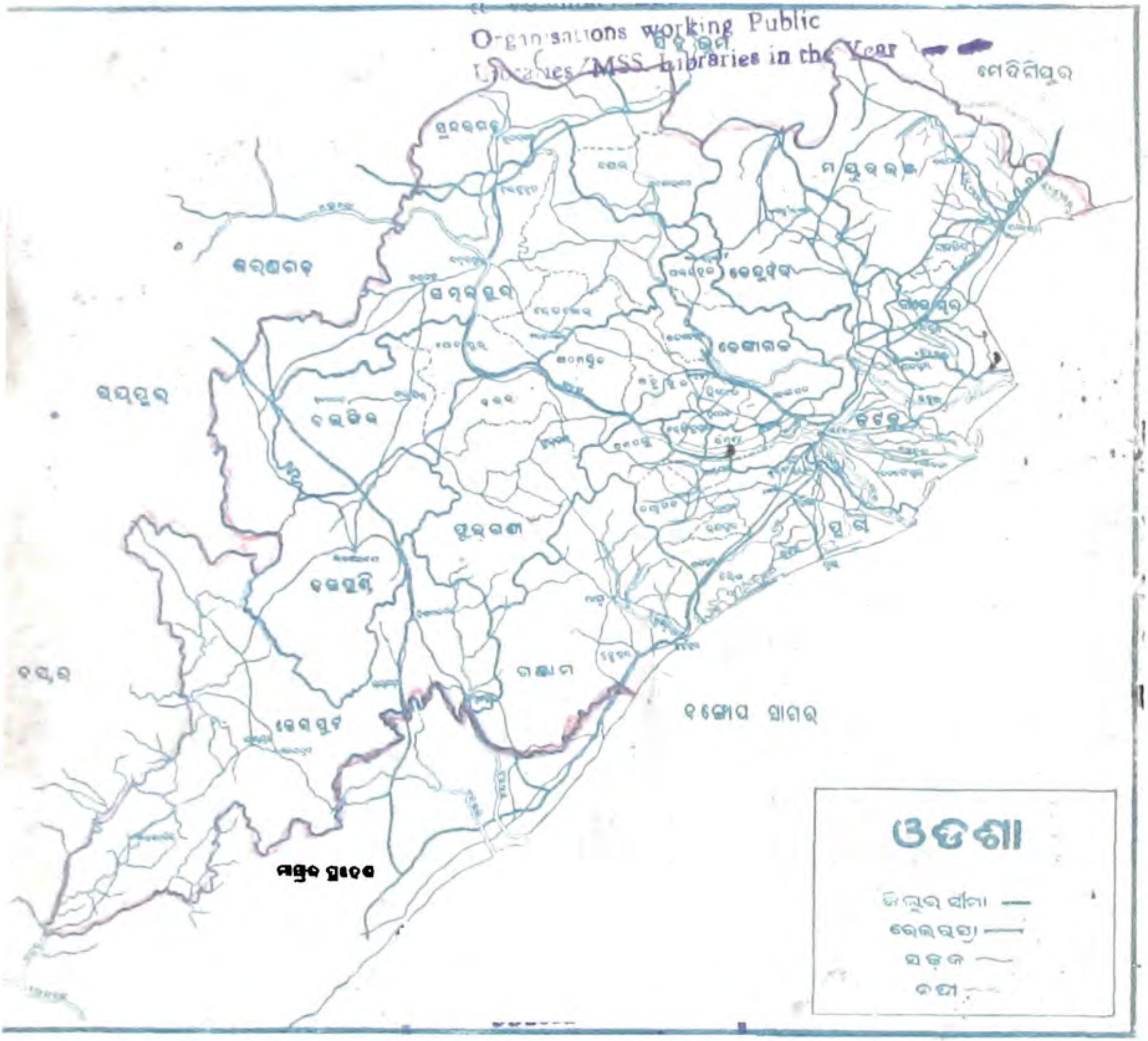

Organisations working Public Libraries/MSS. Libraries in the Year

Digitized by srujanika@gmail.com